Dovid Katz
University College London

PhD Thesis
Submitted October 1982

Explorations in the History of the Semitic Component in Yiddish

Vol. II

MISSING

PRINT

Vol. II

SUPPLEMENTARY MATERIAL

comprising papers completed during residence at University College London

CONTENTS

1. The Wavering Yiddish Segolate: A Problem of Sociolinguistic Reconstruction [= _International Journal of the Sociology of Language_, 24: 5-27] 359

2. Der semitisher kheylek in yidish: A yerushe fun kadmoynim. Metodn un meglekhkaytn [= paper placed before the First International Conference on Research in Yiddish Language and Literature at Oxford, August 1979] 413

3. Reconstruction of the Stress System in the Semitic Component of Yiddish [= paper submitted to the John Marshall Competition, University College London] 506

4. Yiddish Dialectology [forthcoming in _Dialektologie. Ein Handbuch zur deutschen und allgemeinen Dialektforschung_ (= _Handbuch zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft_, I), Walter de Gruyter: Berlin & New York] 552

The Wavering Yiddish Segolate: A Problem of Sociolinguistic Reconstruction

I. HISTORICAL RECONSTRUCTION AND SOCIOLINGUISTIC VARIATION

New theories of language of recent decades cast a shadow upon some of the principles of traditional historical linguistics. The challenge scarcely emerges from the generative model. On the contrary, the generative framework adds to its rigorous formulation a highly standardized notation. It is amicably suited to the precise isolation and systematization of language change (e.g. King 1969). The shock to historical linguistics emanates from the rise of studies of language structure in the context of society. By demonstrating the orderly heterogeneity of language, Weinreich, Labov and Herzog (1968) discredit the homogeneous image of speech communities implicit in much comparative historical study. The empirical counterpart of the theory of inherent linguistic heterogeneity is provided by the pioneering field studies of ongoing language change in its social context (e.g. Bright and Ramanujan 1964; Labov 1963; 1966).[1]

Labov's (1971: 422-423) uniformitarian principle claims that change in progress functions in a way that is similar to change of the past. Studies of ongoing change have invalidated the assumption that language

change can be a priori projected as a progression in the direction of prestige forms. It is precisely the sociolinguistic school which rebuffs Tarde's Law —— "The notion that all movement of linguistic forms is from the higher prestige group to the lower" is shown to be "simply a remark" (Labov 1973: 216). As Uriel Weinreich (1956: 643) puts it, "innovations in language do not always slide down prestige slopes".

It is this discovery which ironically reverts a great onus upon the sociologist of language. Deprived of the principle of necessary spread of prestige forms, the historical linguist may find little use for sociology. He may be intent, say, on discovering which of two variant forms is a relative innovation over the other, where the two are geographically complementary and the day when both may have been variants of a sociolinguistic variable is long gone. A worker in language history is often separated by centuries or more from the point in time at which the change he is studying was ongoing and observable in its social context. If such empirical luxuries as Martha's Vineyard (Labov 1963) or the Lower East Side of New York City (Labov 1966) are not available for field study and the prestige principle stands disconfirmed, how can the historical linguist avail himself of sociology? He might pay lip service to "social factors" arrived at in thought experiments, and continue to seek out

genetic relations between language states at different points of time and space, unravelling transpired changes by the isolation of the conditioning environments. The comparative method undoubtedly continues to provide the histories of languages with permanent contributions. It is plausibly argued that its asocial application represents a different but equally valid plane of reality. It remains for sociolinguistics to develop methodology capable of meaningfully taking into account social correlates of the linguistic change that has completed its course before being encountered by the investigator. While sociologically conscious use of written monuments may provide evidence regarding the social stratification of the language of bygone times (e.g. Wyld 1936), such documentary clues "can never replace the present as a laboratory for the linguist" (Weinreich, Labov and Herzog 1968: 164). Moreover, there is often no documentary evidence.

The sociolinguistic framework succeeds in convincingly challenging asocial theories of language change because it makes use of empirical evidence, that is to say, proof using knowledge derived from the language experience of the investigator. Even after a change has been completed, a sociolinguistic trace of that change, and its social correlates, may yet linger on in the modern speech community. The isolation of such a sociolinguistic trace in two or more varieties of the modern language may facilitate reconstruction of the change. In II, an anomalous correspondence in Yiddish phonology is presented and its background outlined. In III, an attempt is made to reconstruct the change leading to the modern anomaly by comparative study of speakers in two modern varieties of Yiddish. This is followed by documentation in IV of sociolinguistic variation in four varieties of Yiddish for a set of items related paradigmatically to the initial anomaly. An attempt is made to reconstruct variation at an earlier more uniform stage of Yiddish. The principles of sociolinguistic reconstruction are briefly sketched in IV.

II. AN ANOMALOUS CORRESPONDENCE

A Yiddish protovowel called vowel 22 (corresponding with Proto-Yiddish *ẽ) appears as Central Yiddish ay_{22} and Northeastern Yiddish ey_{22}.[2] Hence, Central Yiddish áybik 'forever', bəfáyrəš 'explicitly', maxtáysə 'all right, with pleasure', šnay 'snow' are cognate in a regular way with Northeastern Yiddish éybik, bəféyrəš, maxtéysə, šney. Another Yiddish protovowel called vowel 25 (corresponding with Proto-Yiddish stressed open syllabic *ɛ) appears as Central Yiddish ey_{25} and Northeastern Yiddish $ɛ_{25}$. Hence, Central Yiddish béytn̩ 'to request', maxətéynəstə '(fem.) relative by marriage', néyfəš 'soul; (contemptible) person', zeyn 'to see' are cognate in a regular way with Northeastern Yiddish bɛ́tn̩, maxətɛ́nəstə, nɛ́fəš, zɛn. Vowels 22 and 25 represent masses of lexical items. Their geographic delimitation on pre-World War II East European Yiddish speech territory has moreover been carefully mapped (Herzog 1964: 95). The internal Yiddish phonological history of vowels 22 and 25 has largely been determined by chain shifts set in motion by the Great Yiddish Vowel Shift. The Great Shift occurred in the Old Yiddish period (defined phonologically as the stage of Yiddish preceding the rise of Western Yiddish and Eastern Yiddish). A detailed phonological history of the evolution of Central Yiddish and Northeastern Yiddish is not within the scope of the present inquiry.[3] The salient effects of the Great Vowel Shift, resulting in the vocalism of Old Yiddish, as well as modern

reflexes in Central Yiddish and Northeastern Yiddish are schematically illustrated in Table 1. The mid back protovowels, 42 (corresponding with Proto-Yiddish *ō) and 12 (corresponding with Proto-Yiddish *ɔ̄) were analogously processed by the Great Vowel Shift, and are therefore included in Table 1.

Our problem is this. Central Yiddish ráyvəx 'profit' (for some speakers also 'use, advantage, benefit') is intriguingly cognate with Northeastern Yiddish rέvəx. In terms of the protosystem, Central Yiddish ay$_{22}$ (normally corresponding with Northeastern Yiddish ey$_{22}$) appears in a lexical item displaying Northeastern Yiddish ε$_{25}$ (itself normally orresponding with Central Yiddish ey$_{25}$). In the third major dialect of modern spoken Yiddish, Southeastern Yiddish, vowels 22 and 25 are merged as unitary ey$_{22/25}$, hence Southeastern Yiddish réyvəx.[4] The merger precludes the productive inclusion of Southeastern Yiddish evidence in the work at hand.[5]

In the Germanic Component of Yiddish (constituting Yiddish forms descended etymologically from Germanic etymons), vowel 22 is most often cognate with standard Middle High German ê (cf. êwic, snê), and vowel 25 with standard Middle High German ë (cf. bëten, sëhen). While standard Middle High German forms may often be cited as a convenient frame of reference, it must be stressed that such comparison violates historical reality. M. Weinreich's (1940: 106; 1954: 73-79; 1967) studies of the diverse dialectal origins of the Germanic Component in

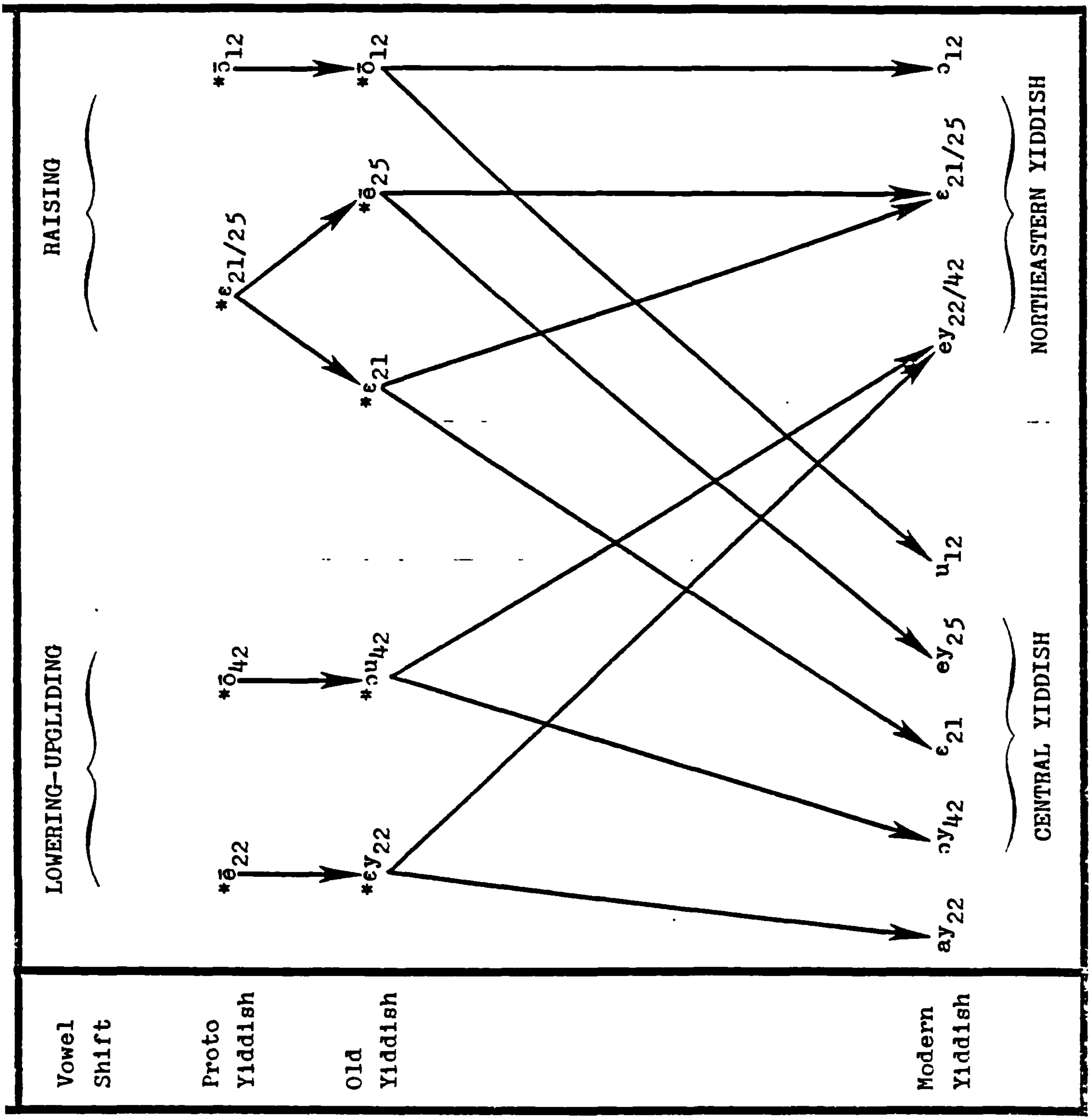
Vowel Shift
Proto Yiddish
Old Yiddish
Modern Yiddish
LOWERING-UPGLIDING
RAISING
$*\bar{e}_{22}$
$*\bar{o}_{42}$
$*\varepsilon_{21/25}$
$*\bar{ɔ}_{12}$
$*\varepsilon y_{22}$
$*ɔu_{42}$
$*\bar{\varepsilon}_{21}$
$*\bar{e}_{25}$
$*\bar{o}_{12}$
ay_{22}
$ɔy_{42}$
ε_{21}
ey_{25}
u_{12}
$ey_{22/42}$
$\varepsilon_{21/25}$
$ɔ_{12}$
CENTRAL YIDDISH
NORTHEASTERN YIDDISH

Yiddish are in effect the sociological correlate of Prilutski's (1917: 289-290) linguistic proof that the key features of the Germanic Component in Yiddish (or any Yiddish dialect) are not congruent with any German dialect.

In the Semitic Component of Yiddish (constituting Yiddish forms descended etymologically from Northwest Semitic etymons), vowel 22 is most often cognate with standard Tiberian *ē*, marked by the Tiberian vowel grapheme ṣere (cf. *bəfērúš*, *mēhēxɔ́ ṭēθé*), and vowel 25 with standard Tiberian stressed open syllabic *ɛ*, marked by the Tiberian vowel grapheme segol (cf. *məḥuttɛ́nɛθ*, *nɛ́fɛš*). [6] Unfortunately, historical social realism has yet to be applied to the history of the Semitic Component in Yiddish. Having swallowed lock, stock and barrel the hackneyed comparisons with Latin borrowings into European languages, standard theory (the *text theory*) maintains that Yiddish acquired the Semitic Component from sacred Hebrew and Aramaic texts (cf. M. Weinreich 1973: I, 222-230; IV: 232-234). We contend that sociohistorical realism compels the realization that a group with the degree of social identity and cultural autonomy exhibited by the millennium old society of Ashkenazic Jewry *maintained* its linguistically inherited Semitic Component, which was transmitted in the

usual fashion of generation to generation language transmission (continuous transmission theory). One phonological correlate of this claim is the nonconformity, in a regular and systematic way, of the Semitic Component of each Yiddish dialect with the same speakers' pronunciation of sacred Hebrew and Aramaic. In point of phonology (but not by any means lexicon or grammar), the traditional pronunciation of Biblical, rabbinic and liturgical Hebrew and Aramaic on the historical speech territory of Yiddish may be collectively called Ashkenazic. One such systematic disparity is evident in the highly pervasive rule of Closed Syllable Shortening in the Semitic Component of each Yiddish dialect, contrasting sharply with the absence of the rule in the Ashkenazic of the same speakers.[7] Another is the segolate nonconformity, and it is here that the difficulty raised in the present inquiry, Central Yiddish ráyvəx vs. Northeastern Yiddish rέvəx, fits in.

There is a set of Proto-Semitic stems which were processed by Segolation in Northwest Semitic.[8] Part of this extensive and multifarious process, named after the frequently epenthesized vowel segol, resulted in the Tiberian nominal shape Cḗ̄CVC < Proto Semitic *CiCC-, and Tiberian CέCVC < Proto Semitic *CaCC-. Like many sound shifts formulated in neogrammarian style, these too account for many cases but not all cases. An initial modification introduced to accommodate the attested forms notes that while ē < *i, ε < either *a or *i. The

standard Tiberian Bible exhibits considerable <u>CḗCVC</u> ~ <u>CέCVC</u> vacillation (cf. Kimchi 1545: 52b). The classical masoretic work ascribed to the Tiberian master Aaron Ben-Asher points to cases where the <u>CḗCVC</u> ~ <u>CέCVC</u> alternation may reflect a synchronic syntactic functional distinction, the <u>ē</u> forms denoting the construct and the <u>ε</u> forms the absolute state of the noun (§35 in Baer and Strack 1879). Yet many exceptions remain. Gesenius-Kautzsch-Cowley (1910: §93k) posit coexisting *<u>i</u> and *<u>a</u> stem protoforms to account for resulting <u>ē</u> ~ <u>ε</u>. Bauer and Leander (1922: §72y) take note of the parallel variation in stem vowels not processed by Segolation which survive in certain suffixed forms and conclude that the vacillation indicates a partial merger of the two series. Compounding the linguistic indeterminancies of Tiberian segolates are the manifold discrepancies between manuscripts (cf. Sperber 1956: 446-449).[9] It is obvious that simplistic comparisons of Yiddish forms with standard stock language cognates, while often valuable for the sake of convenience, are linguistically fallacious.

The line must be carefully drawn between investigation into the prehistory of the Semitic Component in Northwest Semitic on the one hand, and comparisons of Semitic

Component forms with cognate forms in the Ashkenazic of each dialectal region (and in vocalized Tiberian texts current among Ashkenazim) on the other. This latter comparison concerns us here. In the entirety of its millennial history, spoken Yiddish coexisted with nonspoken Ashkenazic, which was in extensive use for written communication and prayer. Linguistically, the Semitic Component in Yiddish relates to Ashkenazic not as a daughter to a parent language, but the two are cognate structures. The social setting of the Yiddish-Ashkenazic coexistence is characterized by Fishman (1967: 31) as entailing both bilingualism and diglossia (cf. also Fishman 1965: 1-6; M. Weinreich 1973: I, 251-320; III, 253-331).

Yiddish forms cognate with standard Tiberian CέCVC segolate shapes may appear with a unitary vowel 25 realization (CY ey ‖ NEY ɛ) in both the Semitic Component of Yiddish and the homodialectal Ashkenazic. In as much as the stressed vowel of such forms conforms with the Ashkenazic realizations of the same speakers, these may be regarded as the vowel 25 conformist Yiddish segolates (see Table 2). Analogously, Yiddish forms cognate with standard Tiberian CḗCVC segolate shapes may appear with a unitary vowel 22 realization (CY ay ‖ NEY ey) in the Semitic Component as well as in Ashkenazic. These are the vowel 22 conformist Yiddish segolates (see Table 3). A third group, cognate with Tiberian CέCVC shapes, appears defiantly with vowel 22 in all Yiddish dialects,

while the corresponding Ashkenazic forms are in concord with standard Tiberian. These vowel 22 Yiddish forms digress, then, from the vowel 25 Ashkenazic forms used by the same speakers.[10] They are the **vowel 22 nonconformist Yiddish segolates** (see Table 4).[11] The troublesome anomalous Central Yiddish *ráyyəx* ‖ Northeastern Yiddish *réyəx* correspondence is a **wavering Yiddish segolate**. The standard Tiberian form is *réwaḥ* and Ashkenazic has vowel 25. Central Yiddish *ráyyəx* is therefore a vowel 22 nonconformist Yiddish segolate (cf. Central Ashkenazic *réyyax*), while Northeastern Yiddish *réyəx* is a vowel 25 conformist Yiddish segolate (cf. Northeastern Ashkenazic *réyax*).[12]

Standard Tiberian	Central Yiddish	Central Ashkenazic	Northeastern Yiddish	Northeastern Ashkenazic	Gloss in Yiddish
$\underline{\varepsilon}$	$\underline{\text{ey}}_{25}$	$\underline{\text{ey}}_{25}$.	$\underline{\varepsilon}_{25}$	$\underline{\varepsilon}_{25}$	
1. bέγεð	béygəd	béygεd	bέgəd	bέgεd	'garment'
2. ḥέsεð	xéysəd	xéysεd	xέsəd	xέsεd	'kindness, mercy'
3. pέlε	péylə	péylε	pέlə	pέlε	'wondrous event'
4. qέrεn	kéyrn̩	kéyrεn	kέrn̩	kέrεn	'(monetary) principal'
5. rέγaʕ	róygə	réyga	rέgə	rέga	'moment'
6. ṭέvaʕ	téyvə	téyva	tέvə	tέva	'habit, nature'
7. zέmεr	zéymər	zéymεr	zέmər	zέmεr	'melody, song'

Table 3: The Vowel 22 Conformist Yiddish Segolate (Illustrative Corpus)

Standard Tiberian	Central Yiddish	Central Ashkenazic	Northeastern Yiddish	Northeastern Ashkenazic	Gloss in Yiddish
ā̆	$\underline{ay}_{22}$	$\underline{ay}_{22}$	$\underline{ey}_{22}$	$\underline{ey}_{22}$	
1. gan-ʕḗδɛn	g(a)náydn̩	gan-áydɛn̩	g(a)néydn̩	gan-éydɛn	'Garden of Eden, Paradise'
2. ḥḗlɛq	xáylək	xáylɛk	xéylək	xéylɛk	'part'
3. ḥḗrɛm̩	xáyrəm	xáyrɛm	xéyrəm	xéyrɛm	'(traditional) excommunication'
4. ḥḗšɛq	xáyšək	xáyšɛk	xéyšək	xéyšɛk	'eagerness'
5. šḗvɛṭ	šáyvət	šáyvɛt	šéyvət	šéyvɛt	'tribe'
6. sḗfɛr	sáyfər	sáyfɛr	séyfər	séyfɛr	'(traditional) book'
7. śḗxɛl (~śɛ́xɛl)	sáyxl̩	sáyxɛl	séyxl̩	séyxɛl	'sense, intelligence'

Table 4: The Vowel 22 Nonconformist Yiddish Segolate (Illustrative Corpus)

Standard Tiberian	Central Yiddish	Central Ashkenazic	Northeastern Yiddish	Northeastern Ashkenazic	Gloss in Yiddish
$\underline{ɛ}$	$\underline{ay}_{22}$	$\underline{ey}_{25}$	$\underline{ey}_{22}$	$\underline{ɛ}_{25}$	
1. ḥɛ́δɛr	xáydər	xéydɛr	xéydər	xɛ́dɛr	'(traditional) primary school'
2. kɛ́fɛl	káyfḷ	kéyfɛl	kéyfḷ	kɛ́fɛl	'double; multiplication'
3. pɛ́γɛr	páygər	péygɛr	péygər	pɛ́gɛr	'carcass'
4. pɛ́saḥ	páysəx	péysax	péysəx	pɛ́sax	'Passover'
5. qɛ́vɛr	káyvər	kéyvɛr	kéyvər	kɛ́vɛr	'grave'
6. šɛ́qɛṣ	šáygəc	šéykɛc	šéygəc	šɛ́kɛc	'youthful gentile'
7. ṣɛ́lɛm	cáyləm	céylɛm	céyləm	cɛ́lɛm	'cross'

III. SOCIOLINGUISTIC RECONSTRUCTION

The prospect of constructing a thought experiment is tempting. The pronunciation of Ashkenazic in prayer has been largely limited to males. Its active use in written communication has been limited to males educated in traditional Hebrew and Aramaic sacred works (Bible, Talmud, Commentaries). Now in Ashkenazic society, the class of Talmudic scholars (lamdónim, lérner, talmídey-khakhómim) has constituted a social elite (cf. Mark 1941; M. Weinreich 1973: I, 219-222; III: 230). Given, firstly that nonconformist Yiddish segolates violate Ashkenazic, and secondly that Ashkenazic is the province of a prestigious social group, it follows then, firstly that a nonconformist Yiddish segolate might be subject to ridicule as indicative of ignorance in traditional Hebrew and Aramaic, and secondly that such forms might be subject to socially motivated replacement by conformist forms.[13] We might surmise that older Northeastern Yiddish *réyvəx (with Northeastern Yiddish ey_{22}) underwent replacement by the socially prestigious conformist révəx (with Northeastern Yiddish ε_{25}), while Central Yiddish ráyvəx (with Central Yiddish ay_{22}) preserves an older nonconformist form in the language.

Not only does this thought experiment base itself upon the invalidated principle of necessary spread of prestige forms. It is, moreover, capable neither of demonstration nor disconfirmation as long as no empirical evidence is gleaned from the modern language. Native speakers who have grown up in traditional Ashkenazic society have no sociolinguistic variation. Thirty-six informants were interviewed, eighteen of whom are Central Yiddish speakers and eighteen of whom are Northeastern Yiddish speakers.[14] All Central Yiddish speakers who have the word have *ráyvəx*, while all Northeastern Yiddish speakers who have the word have *rέvəx* (see Table 5). It would appear that the social history of our problem lies buried with bygone generations. *Réyvəx*, which would reflect Central Yiddish $\underline{ey}_{25}$ and Northeastern Yiddish $\underline{ey}_{22}$ occurs in neither dialect. Central Yiddish speakers confronted with *réyvəx* consider it the "Lithuanian" (Northeastern Yiddish) form while Northeasterners consider it the "Polish" (Central Yiddish) form. These judgments are objectively incorrect because of the anomaly of the *ráyvəx* || *rέvəx* correspondence and speakers of both dialects are making use of their knowledge of the usual correspondences. Central Yiddish speakers considering *réyvəx* "Lithuanian" are making use of their (objectively correct) knowledge of vowel 22 ——Central Yiddish *ay* || Northeastern Yiddish *ey*. Northeasterners considering *réyvəx* "Polish" are analogously making use of their (objectively correct) knowledge of vowel 25 ——Northeastern Yiddish *ε* || Central Yiddish *ey*. In other

'profit'	Central Yiddish Speakers		Northeastern Yiddish Speakers	
	No.	%18	No.	%18
1. ráyvəx	18	100	0	0
2. réyvəx	0	0	0	0
3. rέvəx	0	0	13	72
4. UNKNOWN (alternate item used)	0	0	5	28

words the shift that resulted in the _ráyvəx_ ‖ _révəx_ anomalous correspondence, whether 25 > 22 in Central Yiddish or 22 > 25 in Northeastern Yiddish is no longer in progress and is therefore no longer observable. Any erstwhile variation for one and the same speaker or between speakers of one dialect has vanished. It is characteristic that "the shift of the variable to the status of a constant is accompanied by the loss of whatever social significance the feature possessed" (Weinreich, Labov and Herzog 1968: 187). Can a sociolinguistic variable that is no more be recovered?

The clue is provided by the qualification "speakers who have the word." While all eighteen Central Yiddish speakers have _ráyvəx_, only thirteen of the eighteen Northeastern Yiddish speakers interviewed have _révəx_. A number of social parameters including age group, the informant's characterization of his or her family's economic status in the village of city of origin and the involvement of an immediate family member in the merchant trades (potentially relating to 'profit' as a trade word) were unsuccessfully paired with responses. Factors which do show a high degree of correlation with Northeastern Yiddish speakers' responses are sex and whether or not the speaker attended _kheyder_ (traditional Jewish primary school).. Of the five Northeasterners who do not have _révəx_, four are women and none attended _kheyder_. Of the thirteen who do have _révəx_, eleven are men and ten attended _kheyder_. The three speakers (two women and one man) who did not attend _kheyder_ were taught to read

traditional Hebrew and Aramaic by learned parents or private teachers, and this brings us to the parameter which shows a perfect correlation with each Northeastern Yiddish response group (within our corpus of interviews) —— Ashkenazic reading proficiency (see Table 6). The thirteen Northeasterners who have révəx are Ashkenazic readers while the five who do not are non-Ashkenazic reading. Although the majority (eleven) of the Central Yiddish speakers interviewed do not read Ashkenazic, all none the less have rávvəx because rávvəx is unambiguously a Yiddish word in Central Yiddish. In Northeastern Yiddish on the other hand, révəx lies on the hazy border of learned Yiddish and Ashkenazic.[15] While the target item was elicited initially without prompting during the interviews, informants were subsequently asked their feelings on the word.[16] Central Yiddish speakers invariably consider rávvəx a "plain Yiddish word." Of the thirteen Northeasterners who do have révəx, nine consider the word to be "Hebrew" and report that it was not used in the everyday speech of their native village or city.[17] Northeasterners have Germanic Component fardínst for both 'earnings' and 'profit'. Central Yiddish speakers who have fardínst have a semantic differentiation between fardínst 'earnings, wages' vs. rávvəx 'profit'. Still, most Central Yiddish speakers consider fardínst a fancy-shmancy Germanism, while in the Northeast, it is the Germanic stem that is a "plain Yiddish word."[18] In unprompted elicitation, Northeasterners prefer a verb construction with fardínən 'to earn; to make

Table 6: Social Correlates of Informant Responses	Central Yiddish *rávvəx*		Northeastern Yiddish *révəx*		Northeastern Yiddish UNKNOWN	
	No.	%18	No.	%13	No.	%5
1. SEX						
women	8	44	2	15	4	80
men	10	56	11	85	1	20
2. *KHEYDER* EDUCATION BY SEX						
women/yes	1	6	0	0	0	0
women/no	7	39	2	15	4	80
men/yes	7	39	10	77	0	0
men/no	3	17	1	8	1	20
3. OVERALL *KHEYDER* EDUCATION						
yes	8	44	10	77	0	0
no	10	56	3	23	5	100
4. ASHKENAZIC READING PROFICIENCY BY SEX						
women/yes	0	0	2	15	0	0
women/no	8	44	0	0	4	80
men/yes	7	39	11	85	0	0
men/no	3	17	0	0	1	20
5. OVERALL ASHKENAZIC READING PROFICIENCY						
yes	7	39	13	100	0	0
no	11	61	0	0	5	100

a profit', e.g. er hɔt fardínt derbáy 'He made a profit (on it)'. There is a marked disparity in the modern language between the socially undifferentiated knowledge and usage of nonconformist ráyvəx in Central Yiddish and the differentiated knowledge and usage of conformist révəx in Northeastern Yiddish. This is an empirical trace of erstwhile variation and subsequent completed shift in Northeastern Yiddish. In Northeastern Yiddish, *réyvəx, with nonconformist ey_{22} passed socially from Yiddish generally to learned Yiddish and Ashkenazic.[19] The phonological correlate of the social shift is the conformization to vowel 25.

If our conclusion is viable, the historical implication is that at an earlier stage in the history of Yiddish, the cognate of standard Tiberian rέwaḥ in Yiddish had a vowel 22 realization and belonged to the class of vowel 22 nonconformist Yiddish segolates (cf. Table 4). Older Yiddish documents usually divulge nothing of the phonology of the Semitic Component due to the historical orthography used for Semitic Component forms in the Jewish alphabet. We are fortunate to be able to turn to Latin letter transcriptions of Christian scholars. While non-Jewish letter transcriptions are exceedingly rare for older periods of Eastern Yiddish (cf. Joffe 1954: 120-121), such transcriptions are abundant for pre-twentieth century varieties of Western Yiddish. The Christian descriptions of Yiddish of the sixteenth and seventeenth centuries have made permanent contributions to Yiddish historical linguistics. It was not until the eighteenth century, however, that the school of *compilers* flourished. The eighteenth century compilers published large scale dictionaries, often for missionary training, mercantile relations and "code busting" of the language of the Jews (cf. Borokhov 1913: 8-13). Many of the compilers of these works were far from proficient in Hebrew and Aramaic, and their transcriptions are based, luckily for us, on the spoken language known to them. These

compilations provide the richest and most linguistically reliable corpus for modern research purposes. Phonemic structures hidden by the historical Semitic orthography are uncloaked by the Christian transcriptions in the Latin alphabet.

Many of the Christian compilers use transcriptions reflecting Western Yiddish dialectal areas where vowels 22 and 25 were merged, usually using unitary <e> (rarely <ee>) to transcribe both. Like modern Southeastern Yiddish, such varieties tell us nothing of the status of our target lexical item because the merger precludes the establishment of either conformity or nonconformity. The neutralization of the vowel 22—vowel 25 opposition (whatever its exact phonetic status) is reflected in the transcriptions of (among others) Wagenseil (1699),[20] Christian (1735), Bibliophilus (1742), Selig (1767), Reizenstein (1764) and Tendlau (1860). The lack of contrast between the two vowels is moreover explicitly commented upon by Chrysander (1750a: 4; 1750b: 24) and Selig (1792: 20).[21] There are, however, two compilers known to us whose transcriptions reflect varieties of eighteenth century Western Yiddish where the realizations of historical vowels 22 and 25 (whatever their exact phonetic status) were indeed oppositional. They are Philoglottus (1733) and Friedrich (1784) who transcribe <ei> for vowel 22 and <e> for vowel 25.[22] Surely enough, Philoglottus (1733: 28, 41) has <Reivech> and <Reivach>. Friedrich (1784: 239) has <Reiwech>.

Of even greater import, given the primacy of empirical evidence, are the documentations of twentieth century remnants of spoken Western Yiddish by modern linguistic scholars. In many parts of modern Western Yiddish, as indeed in much of eighteenth century transcriptional Western Yiddish, vowels 22 and 25 are merged.[23] We turn to empirical studies of modern remnants of Western Yiddish which maintain oppositional reflexes of the two vowels. In Netherlandic Yiddish, vowel 22 is realized as <u>ɛy</u> and vowel 25 as <u>ē</u>. Indeed it is <u>rɛ́yvəx</u> in Netherlandic Yiddish, contrasting with Netherlandic Ashkenazic <u>rḗvax</u> (Voorzanger and Polak 1915: 262, 263;[24] Beem 1970: nos. 315, 596, 861, 862; 1975: 12, 40, 101; 1979). The same opposition (<u>ɛy</u>$_{22}$ vs. <u>ē</u>$_{25}$) occurs in the Yiddish of the Surb River Valley in Switzerland. There it is <u>rɛ́yfəx</u>, again with unambiguous <u>ɛy</u>$_{22}$ (Guggenheim-Grünberg 1954: 62; 1958: 96, 102).

IV. SEGOLATE CONFORMIZATION IN YIDDISH

The conformization to modern Northeastern Yiddish rέvəx is but a vestige of a wider process of segolate conformization in historical Yiddish sociophonology. Like the forms cited in Table 4, Tiberian mέlεx 'king' is known to have a nonconformist vowel 22 realization in Yiddish. Our Northeastern Yiddish informant from Riga (born 1903) uses méyləx (with nonconformist Northeastern Yiddish ey_{22}) three times in conversation. When his attention is subsequently drawn to pronunciation of the word, he hastily corrects to mέləx (with conformist Northeastern Yiddish ε_{25}). A number of other Northeasterners, while showing no variation themselves during our interviews, none the less recall variation in their place of origin. Invariably they tell of lesser educated people having méyləx. Some Northeasterners do not have the word on its own (using Germanic Component kéynig only). Unlike rέvəx the word always appears in a number of popular compounds, such as dɔ̄vidaméyləx ~ dɔ̄vidamέləx 'King David' and šleymaméyləx ~ šleymamέləx 'King Solomon'. While all our Central Yiddish informants have máyləx (with nonconformist Central Yiddish ay_{22}), a number recall hearing méyləx (with conformist Central Yiddish ey_{25}) and regarding it as an elitist, Hebraicizing pronunciation. Unlike Central Yiddish ráyvəx which is a nonconformist constant and Northeastern Yiddish rέvəx which is a conformist constant, Central Yiddish máyləx ~ méyləx and Northeastern Yiddish méyləx ~ mέləx

remain in sociolinguistic variation for some speakers of the modern language.

There is evidence of analogous variation and of ongoing segolate conformization in modern remnants of spoken Western Yiddish. Guggenheim-Grünberg's (1961: 26-28) recording of the Yiddish of Gailingen, a village on the Swiss-German border, includes this recollection of the informant (born 1896): "A *mǽyləx* [with nonconformist Gailingen Yiddish *æy*$_{22}$] is a king. We said *mḗləx* [with conformist Gailingen Yiddish *ē*$_{25}$]". Our informant from Den Bosch, in the southern Netherlands (born 1905) tells us "With us it ['Passover', cf. Table 4.4] was pronounced *pḗsax* [with conformist Netherlandic Yiddish *ē*$_{25}$]. In Amsterdam the proletarians called it *pέysəx* [with nonconformist Netherlandic Yiddish *εy*$_{22}$]. We said *mḗləx* but the common people said *mέyləx*". The usual Netherlandic Yiddish forms are of course *pέysəx* and *mέyləx*. Hartog Beem, the master of Netherlandic Yiddish remarks that while the cognates of Tiberian *kέlεv* and *šέqεr* are nonconformist *kέyləv* 'dog; vicious fellow' and *šέqεr* 'lie, falsehood', one could also hear conformizing *kḗləv* and *šḗkər* under the "impact of the official Ashkenazic synagogue pronunciation" and the norms of the Netherlandic *kheyder*. Beem's judgment on *kḗləv* and *šḗkər*: decidedly "*nicht* Volkssprache" (Beem 1977; 1979). The Latin letter transcriptions of Philoglottus (1733: 22, 23, 31, 35, 61) —— <Keilef> and <Scheik'r>, like those of Friedrich (1784: 44, 184, 211) —— <Keilew> and <Scheiker>,

have unambiguous nonconformist Transcriptional Western Yiddish <ei>$_{22}$. There can be little doubt that both words are historically nonconformist in Yiddish. The usual realizations in present day spoken Eastern Yiddish Central Yiddish kéyləv, šéykər || Northeastern Yiddish kɛ́ləv, šɛ́kər are conformizations, probably not unassociated with the competition from Germanic Component alternants resulting in more socially restricted usage.[25] Yet Birnbaum (1918: 136; 1932: 32) documents Central Yiddish káyləv. Mieses (1924: 24) and Bin-Nun (1973: 273; 1979) document Central Yiddish šáykər.[26] There is a marked similarity in the modern language between ongoing conformization in Netherlandic Yiddish, Gailingen Yiddish, Central Yiddish and Northeastern Yiddish. In the four varieties, there is vowel 22 ~ vowel 25 sociolinguistic variation, where 22 is indigenous and 25 is a consciously innovating prestige form.[27] The variation and the direction of change associated with it can be seen to have existed in earlier Yiddish.

V. THE NATURE OF SOCIOLINGUISTIC RECONSTRUCTION

Let us imagine, for the sake of exposition, that part of a hypothetical dialect area with the phonemic system of Northeastern Yiddish has réyvəx, in conformity with the prestigious Ashkenazic pronunciation of the same speakers. Another part of the area has nonconformist réyvəx. Let us suppose, moreover, that we find that speakers of the réyvəx area all have the word. Only speakers proficient in Ashkenazic have the word in the réyvəx area.

Now let us imagine that all of Yiddish realized historical vowel 22 as æy and vowel 25 as ẽ (as in real life the Yiddish of Gailingen does). Let us suppose, moreover, that we find that speakers in such distant corners of the speech territory of Yiddish as the Netherlands, Gailingen, Poland and Lithuania all show mǽyləx ~ mẽ́ləx variation. In each of the areas, mǽləx is the more frequent Yiddish realization while mẽ́ləx is a prestigious conformizing form.

Each of these imaginary experiments bears a superficial resemblance to the methods described above in III and IV. Yet the difference is vital. Both these imaginary experiments are statements of synchronic phonological and social dialectology. Extrapolations regarding the history of the variants remain speculations.

Genuine sociolinguistic reconstruction begins with the isolation of two or more genetically cognate entities. It proceeds to discover the social correlates of the cognate entities in two or more language varieties available for empirical study. Recovery of erstwhile sociolinguistic variation, whether leading to shift (as in Northeastern Yiddish rέvəx), or to no shift (as in Central Yiddish ráyvəx) or to continuous variation (as in Netherlandic Yiddish mέyləx ~ meləx) can be achieved if and only if the genetically cognate entities appear as divergent concrete entities in the several varieties. The divergence of concrete realization on the level of the oppositional phoneme is the historical proof of descent from an earlier stage of the language rather than horizontal diffusion through space. The reliability of sociolinguistic reconstruction, as of any other, depends upon the strength of the evidence. Reliability is proportionate with the number and noncontiguous geographic spread of the several varieties, the extent of the empirical evidence from the modern language and the degree of disparity between the concrete realizations in each variety.

In the first actual experiment, III above, we find a complementary correlation between two varieties of Yiddish. Central Yiddish ráyvəx is nonconformist vis-à-vis Central Ashkenazic and its use is not restricted to Ashkenazic readers. Northeastern Yiddish rέvəx is conformist vis-à-vis Northeastern Ashkenazic and its use

is indeed restricted to speakers proficient in Ashkenazic. The complementation reflects the native Yiddish status of the defiant form and the innovative character of the conformist form.[28] The reconstruction hinges on the vastly divergent phonemic history of the two dialects (see Table 1). In fact, the two dialects demonstrate a theoretically optimum disparity of concrete realization. Phoneme X is the modern reflex of Proto A in one variety and happens to be the reflex of Proto B in the other, given that A and B are the genetically cognate entities compared. Central Yiddish /ey/ is the realization of historical vowel 25, which is a prestigious conformist vowel in a certain group of items. Northeastern Yiddish /ey/ is the realization of historical vowel 22, which is the nonconformist vowel in the same group of items.

In the second actual experiment, IV above, we find a *constant correlation* between four varieties of Yiddish. Variation documented includes Netherlandic Yiddish *mɛ́yləx* ~ *mɛ́ləx*, Gailingen Yiddish *mǽyləx* ~ *mɛ́ləx* , Central Yiddish *máyləx* ~ *méyləx*, Northeastern Yiddish *méyləx* ~ *mɛ́ləx*. In each variety, the first cited is the vowel 22 form diverging from the prestigious Ashkenazic norm of that variety. The second is the

vowel 25 form conforming with Ashkenazic. The constancy reflects a state of vowel 22 ~ vowel 25 sociolinguistic variation at an earlier stage of Yiddish predating the rise of the four varieties. Moreover, the direction of shift is determined by conscious adoption of the Ashkenazic norm at this earlier stage of Yiddish. Again, the defiant forms are native Yiddish reflexes while the conformizations are innovative. The reconstruction hinges on the disparity of the concrete realizations in the four varieties (see Table 7).

To sum up, the Proto-Yiddish cognates of standard Tiberian kɛ́lɛv, mɛ́lɛx, rɛ́waḥ and šɛ́qɛr were vowel 22 nonconformist Yiddish segolates.[29] For centuries they have been in variation with conformizing variants. The variation has followed the phonemic history of each variety of Yiddish where 22 and 25 have not merged. In the modern language, they are the handful of wavering Yiddish segolates, appearing here as vowel 22 survivals, there as vowel 25 innovations.[30]

University College London and Oxford Centre for Postgraduate Hebrew Studies

Table 7: Phonological Correlates of the Social Shift of Nonconformist Yiddish Segolates into Ashkenazic

Variety/Dialect	Vowel 22	Vowel 25
Netherlandic Yiddish	ɛy →	ē
Gailingen Yiddish	æy →	ē
Central Yiddish	ay →	ey
Northeastern Yiddish	ey →	ɛ

NOTES

1. I have been privileged, while preparing this work, to benefit from the discussion and advice of Raphael Loewe (University College London), Richard A. Hudson (UCL), and Daniel Frank (Harvard University); from correspondence with Hartog Beem (The Hague) and Jechiel Bin-Nun (Jerusalem). Full responsibility for the proposals herein and for errors of fact or interpretation rests squarely with the author.

2. The double digit designation of Yiddish protovowels represents Herzog's (1965: 228, note 1) symbological modification of the (now standard) protosystem of Max Weinreich (1960), revised in M. Weinreich (1973: II, 321-382; IV, 364-384). Note that use of the protosystem does not hinge on acceptance of the phonetic reconstruction posited in Table 1 or any other reconstruction. The numbered vowel represents an empirically real synchronic diaphoneme denoting spatially differentiated realizations of cognate entities. *Vowel 22*, as used herein corresponds to M. Weinreich's E_2 and E_3 (i.e. vowels 22 and 23). Katz (1978: §2.2) argues that the notion of Yiddish vowel 23 is bereft of empirical reality. The dispute does not affect materially any of the issues at hand.

3. The evolution of Central Yiddish and Northeastern Yiddish from Proto Eastern Yiddish is discussed by U. Weinreich (1958: 237-249, 252-257), Herzog (1965: 159-233, 274-290; 1969) and Katz (1978: §§3.6-3.8).

4. The term Central Yiddish is used herein in the stricter sense of the Yiddish of the area roughly congruent with Congress Poland. In the Yiddish of Eastern Galicia, an area delimited geographically in the map appended to Bin-Nun (1973), it is réyvəx. Bin-Nun (1973: 101-102; 1979) aptly characterizes this variety as Transitional Central Yiddish (in his terminology Transitional West Central Yiddish; his East Central Yiddish corresponds with Southeastern Yiddish). In light of the many features which Transitional Central Yiddish shares with Southeastern Yiddish to its immediate east, Bin-Nun (1979) notes that réyvəx may have entered under Southeastern Yiddish impact. The problem deserves a special study.

5. Historically, part of Southeastern Yiddish distinguishes ey_{22} from i_{25} (or I_{25}), but in modern Southeastern Yiddish the two are generally merged as unitary Southeastern Yiddish $ey_{22/25}$ (cf. Prilutski 1920: 17-28; Veynger 1929: 64; U. Weinreich 1958: 236-237; Herzog 1965: 178, 181; 1969: 62-64; M. Weinreich 1973: II, 359-360). There are

documentations of unitary ay$_{22/25}$ for Vishkeve in Poland (Prilutski 1921: 272; Herzog 1965: 178) and Shafov (Schaffa) in Moravia (Beranek 1936: 72).

6. We consider the notion of a fused "Hebrew-Aramaic" to be linguistically and historically fallacious. The neutral Semitic Component is used with the understood limitation that no Semitic other than Hebrew or Aramaic may be involed. Tiberian denotes the classical phonological system of Biblical Hebrew and Aramaic codified in the late first millennium A.D. As a phonological system, its application is not restricted necessarily to forms attested in the Old Testament.

7. Closed Syllable Shortening results in automatic alternation (in the sense of Jakobson) in the Semitic Component of every Yiddish dialect where morphological paradigms give open vs. closed syllabic allomorphs. The patterning contrasts sharply with the lack of alternation (rarely, different alternation) in Ashkenazic. Cf. e.g. Central Yiddish kɔ́yləs 'screams' vs. kɔl 'voice', prútəm 'details' vs. sg. prat, máysəm 'corpses' vs. sg. mɛs and Central Ashkenazic cognates (where stress is variable) kɔylɔys, kɔl; prutim, prɔt; maysim, mays. Analogously,

Northeastern Yiddish kéyləs, kɔl; prɔ́tim, prat; méysim mɛs contrasting with Northeastern Ashkenazic keyleys, keyl; prɔtim, prɔt; meysim, meys.

8. The most systematic account of Northwest Semitic Segolation within a modern linguistic framework is provided by Malone (1971). The Pan Yiddish nominal shape C(ə)CáC reflects a classical Aramaic segolate and those at issue in the present paper reflect classical Hebrew segolates. The differentiation between the two "does not constitute an absolute isogloss" (Malone 1971: 44) as there are substantial attestations of Hebrew CVCV́C and Aramaic CV́CVC.

9. In a well known instance of textual vacillation, Isokhor Ber (1808: 9b) reports that Elijah of Vilna (der vílner góen) had Tiberian zɛ́xɛr 'remembrance' in a text while Chaim of Valozhin believed he had seen zḗxɛr.

10. Diverging Yiddish segolates are listed and discussed by (among others) Lebenzohn (1866: 24), Tshemerinski (1913: 63-64), Reyzen (1920: 81), Birnbaum (1922: 27), Mieses (1924: 24), Veynger (1929: 98), Bin-Nun (1952: 156; 1973: 273) and M. Weinreich (1973: II, 46-47, 291, 334-335; IV, 14, 65).

11. Attempts to derive both the vowel 25 conformist Yiddish segolates (cf. Table 2) and the vowel 22 nonconformist Yiddish segolates (cf. Table 4) from common protoforms are unsuccessful because both occur in the same environment (stressed open syllabic position). M. Weinreich (1960: 68) posited lengthening to account for the latter series but saw the error and reversed himself (1973: II, 47, 291-292, 334-335).

12. In our phonemic transcription, posttonic reduced vowels are unitarily marked by ə. Note that in many varieties of Yiddish, posttonic ə is realized as [a] preceding /r,x/, hence the frequent realizations Central Yiddish [ráyvax] and Northeastern Yiddish [rέvax]. The coinciding of the [a] allohphone of ə with historical a of Tiberian renders the Yiddish realizations minimally contrastive with Ashkenazic. But note that while the most explicit Ashkenazic style is transcribed in Tables 2-4 (i.e. with oppositional posttonic vowels), the pervasive Yiddish rule of posttonic reduction is indeed often applied to Ashkenazic. Conformity and nonconformity are both determined by tonic vowel realization.

13. Instances of conformization to Ashkenazic in other areas of phonology are documented in our own time. Cf. e.g. R-S (1957).

14. These interviews were taped in London between November 1978 and April 1979. I am indebted to my friends A. N. Stencl (ed., Loshn un lebn) and I. A. Lisky (ed., Dos yidishe folk) for their very kind help in the location of informants and arrangement of interviews.

15. While the Semitic Component is characterized on the whole by a marked degree of Pan-Yiddish uniformity, there are documentations of other items whose everyday usage is geographically differentiated (cf. Mark 1941: 69).

16. "Prompting" is here intended to include both direct prompting ("Do you know what —— means?") and indirect prompting ("How do you say —— in Yiddish?"). Elicitations were achieved by relating a brief story and asking the informant to comment and predict at various points.

17. It is probably not a coincidence that the great Yiddish lexicographer, Alexander Harkavy (1898: 486), himself a Northeasterner, adds the usage label "Hebrew" to his entry for révəx.

18. Bin-Nun (1979) believes that <u>fardínst</u> is a recent borrowing into Yiddish from New High German.

19. Richard A. Hudson points out arguments in favor of an alternate formulation: Older Northeastern Yiddish nonconformist <u>réyvəx</u> was replaced by <u>fardínst/fardínən</u>. Subsequently, <u>rέvəx</u> was to some extent reintroduced from Ashkenazic and from literary Yiddish. Many speakers will have had it all along in Ashkenazic (it occurs, e.g. in the frequently recited grace after meals). Its renewed use is socially restricted and phonologically conformist—both symptoms of reintroduction.

20. Historically, Wagenseil is a notable exception within the cited group. His main work was a literary Yiddish chrestomathy (provided with Latin letter transcriptions of entire literary texts) and his motivations were largely founded on intellectual appreciation for Yiddish literature (cf. Borokhov 1913: no. 26; M. Weinreich 1928: 716-732).

21. It is likely that the phonetic realization was $[ey]_{22/25}$. Where the syllabic element was [ε] or lower in historical vowel 22, merger with $[\bar{e}]/[ey]_{25}$ was generally averted.

22. The works of Philoglottus (1733) and Friedrich (1784) are deservedly praised by M. Weinreich (1940: 103; 1957: note 7). According to Avé-Lallemant (1858-1862: III, 233) Philoglottus is the pseudonym of J. P. Lütke.

23. The relevant isoglosses and the phonetic status of the merged 22/25 are not yet clear for much of Western Yiddish. On the merger of the two vowels in Western Yiddish, see Beranek (1957: 1975; 1961: 296-297; 1965: 146-149), Hutterer (1965: 126-127) and Bin-Nun (1973: 201).

24. In Voorzanger and Polak (1915) nonconformist segolates are cross referenced to corresponding Ashkenazic forms.

25. Bin-Nun (1979) points out that both these words are more figurative and metaphorical semantic alternants to Central Yiddish hint || Northeastern Yiddish hunt 'dog' and lign 'lie'. Unlike fardinst (after Bin-Nun), these Germanic Component items are undoubtedly of old Yiddish stock. A number of semantic and phonetic properties of the forms cited in Table 4 may account for their special tenacity in resisting conformization.

26. Bin-Nun (1979) believes recalling the older generation in his native Rohatyn (East Galicia) using *šaykər* in the phrase *šáykər-bìlbl̩* 'false plot; total lie; blood libel'. He and his generation have $\underline{ey}_{25}$. There are etymological **difficulties** with the phrase *šáykə(r) mit šlimázl̩* 'two inept/helpless people!', popular throughout Central Yiddish.

27. This jibes with well known findings that conscious innovation (e.g. borrowing of prestige forms) is often characteristic of prestigious social groups (Bright and Ramanujan 1964: 1112; Labov 1973: 217).

28. Conformization in Yiddish apparently followed the standardization of the classical form in Ashkenazic itself. Older Ashkenazic texts often have <rḗwaḥ> (with ṣere), e.g. p. 94 of an Ashkenazic prayerbook manuscript (British Library Oriental Add 27,556) dated paleographically by Margoliouth (1905: II, no. 653) as "thirteenth to fourteenth century." So also Levita (1541) and later editions including Basel 1557, 1601; Grodno 1805.

29. Unfortunately, comparative historical treatments tend to treat the conformized Northeastern Yiddish model as a norm for classifying the protovowel in these items. E.g. Zuckerman (1969: 49) lists Alsatian Yiddish kévıəɤ under vowel 25; M. Weinreich (1973: II, 361) lists the cognate of Tiberian šéqɛr under vowel 25.

30. The list of wavering and conformizing Yiddish segolates could be expanded by including items which have fallen out of use in modern Eastern Yiddish. For example, nonconformist <Seiwel> 'trash' was in variation with conformizing <Sewel> in the eighteenth century Yiddish known to Friedrich (1784: 37).

REFERENCES

Avé-Lallemant, Friedrich Christian Benedict

1858-1862 *Das deutsche Gaunerthum*. Leipzig, F. A. Brockhaus.

Baer, S. and Strack, H. L.

1879 *Die Digduqe Ha-Teamim des Ahron ben Moscheh ben Ascher*. Leipzig, L. Fernau.

Bauer, Hans and Leander, Pontus

1922 *Historische Grammatik der hebräischen Sprache des alten Testamentes*. Halle, Max Niemeyer.

Beem, Hartog

1970 *Jerŏsche. Jiddische Spreekwoorden en Zegswijzen*. Assen, Van Gorcum.

1975 *Resten van een Taal. Woordenboekje van het Nederlandse Jiddisch*. Assen & Amsterdam, Van Gorcum.

1977 Personal communication, Hilversum, 30 Dec.

1979 Personal communication, The Hague, 28 March.

Beranek, F.

1936 "Yidish in tshekhoslovakay" in _Yivo-bleter_, 9.63-75.

1957 "Jiddisch" in _Deutsche Philologie im Aufriss_, Vol. I, Berlin, Erich Schmidt, pp. 1955-1998.

1961 "Die fränkische Landschaft des Jiddischen" in _Jahrbuch für fränkische Landesforschung_, 21.267-303.

1965 _Westjiddischer Sprachatlas_. Marburg: N. G. Elwert

Bibliophilus

1742 _Jüdischer Sprach-Meister oder Hebräisch-Teutsches Wörter-Buch_. Frankfurt am Main & Leipzig.

Bin-Nun, Jechiel

1952 "Haivrit shebeyidish" in _Hakinus haolami lemadaei hayahadut_, Jerusalem, Hebrew University, pp. 154-161.

1973 _Jiddisch und die deutschen Mundarten_. Tübingen, Max Niemeyer.

1979 Personal communication, Jerusalem, 12 March.

Birnbaum, Salomo A.

1918 *Praktische Grammatik der jiddischen Sprache*. Vienna & Leipzig, A. Hartleben.

1922 *Das hebräische und aramäische Element in der jiddischen Sprache*. Leipzig, Gustav Engel.

1932 *Yidish verterbikhl*. Lodz: Beys Yankev.

Borokhov, Ber

1913 "Di biblyotek funem yidishn filolog" in Sh. Niger 1913: 1-67 [separate pagination at end of volume].

Bright, William and Ramanujan, A K.

1964 "Sociolinguistic Variation and Language Change" in H. G. Lunt (ed.), *Proceedings of the Ninth International Congress of Linguists*, The Hague, Mouton, pp. 1107-1113.

C[hristian], C[hristoph] G[ustav]

1735 *Jüdischer Dolmetscher oder Hebräisch- und Teutsche Vocabula*. Nürnberg.

Chrysander, M. Wilhelm Christian Just

1750a *Jüdisch-Teutsche Grammatick*. Leipzig & Wolfenbüttel.

1750b. *Unterricht vom Nutzen des Juden-Teutschen*. Wolfenbüttel.

Fishman, Joshua A.

1965 *Yiddish in America. Socio-linguistic Description and Analysis*. Bloomington, Indiana University & The Hague, Mouton.

1967 "Bilingualism With and Without Diglossia; Diglossia With and Without Bilingualism" in *Journal of Social Issues*, 23,2.29-38.

Friedrich, Carl Wilhelm

1784 *Unterricht in der Judensprache und Schrift*. Prenzlau.

Gesenius-Kautzsch-Cowley

1910 *Gesenius' Hebrew Grammar, ed. E. Kautzsch, rev. A. E. Cowley*. Oxford, Clarendon.

Guggenheim-Grünberg, Florence

1954 "The Horse Dealers' Language of the Swiss Jews in Endingen and Lengnau" in U. Weinreich 1954: 48-62.

1958 "Zur Phonologie des Surbtaler Jiddischen" in *Phonetica*, 2.86-108.

1961 *Gailinger Jiddisch*. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht [= *Lautbibliothek der deutschen Mundarten, herausgegeben vom Deutschen Spracharchiv*, 22].

Harkavy, Alexander
1898 English-Yiddish Dictionary. New York, Hebrew Publishing Company.

Herzog, Marvin I.
1964 "Channels of Systematic Exinction in Yiddish Dialects" in For Max Weinreich on his Seventieth Birthday. Studies in Jewish Languages, Literature, and Society, The Hague, Mouton, pp. 93-107.
1965 The Yiddish Language in Northern Poland. Its Geography and History. Bloomington, Indiana & The Hague, Mouton.
1969 "Yiddish in the Ukraine: Isoglosses and Historical Inferences" in Herzog, Ravid and Weinreich 1969: 58-81.

Herzog, M. I., Ravid, W. and Weinreich U.
1969 (eds.) The Field of Yiddish. Third Collection. The Hague, Mouton.

Hutterer, C. J.
1965 "The Phonology of Budapest Yiddish" in U. Weinreich (ed.), The Field of Yiddish. Second Collection, The Hague, Mouton, pp. 116-146.

Isokhor Ber [ben] Tankhum
1808 Maase rav. Zolkiew, Juda Meyerhoffer.

Joffe, Judah A.
1954 "Dating the Origin of Yiddish Dialects" in U. Weinreich 1954: 102-121.

Katz, Dovid

1978 Genetic Notes on Netherlandic Yiddish Vocalism. Unpublished paper, Dept. of Linguistics, Columbia University.

Kimchi, David

1545 _Sefer Mikhlol_ [with commentary by Elia Levita]. Venice, Daniel Bomberg.

King, Robert D.

1969 _Historical Linguistics and Generative Grammar_. Englewood Cliffs (new Jersey), Prentice-Hall.

Labov, William

1963 "The Social Motivation of a Sound Change" in _Word_, 19.273-309.

1966 _The Social Stratification of English in New York City_. Washington, D.C., Center for Applied Linguistics.

1971 "Methodology" in W. O. Dingwall (ed.), _A Survey of Linguistic Science_, Univ. of Maryland, pp. 412-491.

1973 "The Social Setting of Linguistic Change" in T. A. Sebeok (ed.), _Current Trends in Linguistics_ XI, The Hague & Paris, Mouton, pp. 195-251.

Lebenzohn, Odom hakoyheyn ben Khayim [= Dov Ber Mikhalishker = Adam Hakohen]

1866 [Commentary to] _Seyfer talmud leshoyn ivri_. Vilna, Rom.

Levita, Elia

1541 _Sefer hatishbi_. Isny.

Malone, Joseph L.

1971 "Wave Theory, Rule Ordering, and Hebrew-Aramaic Segolation" in _Journal of the American Oriental Society_, 91.44-66.

Margoliouth, G.

1905 _Catalogue of the Hebrew and Samaritan Manuscripts in the British Museum_. London, British Museum.

Mark, Yudel

1941 "Lomir ufhitn di ashires fun dem talmid-khokhems shprakh!" in _Yidishe shprakh_, 1.65-77.

Mieses, Matthias

1924 _Die Jiddische Sprache. Eine historische Grammatik des Idioms der integralen Juden Ost- und Mitteleuropas_. Berlin & Vienna, Benjamin Harz.

Niger, Sh.

1913 (ed.) Der pinkes. Yorbukh far der geshikhte fun der yidisher literatur un shprakh, far folklor, kritik un biblyografye. Vilna, B. Kletskin.

Philoglottus

1733 Kurtze und gründliche Anweisung zur Teutsch-Jüdischen Sprache. Freiberg, Christoph Matthäi.

Prilutski, Noyakh

1917 Barg aruf. Warsaw.

1920 Tsum yidishn vokalizm. Warsaw.

1921 Dialektologishe paraleln un bamerkungen. Warsaw.

R-S, T.

1957 "Vegn rikhtikn aroysreyd fun a tsol hebreizmen" in Yidishe shprakh, 17.25-26.

Reizenstein, Wolf Ehrenfried von

1764 Der vollkommene Pferde-Kenner. Uffenheim, Joh. Simon Meyer.

Reyzen, Zalmen

1920 Gramatik fun der yidisher shprakh. Ershter teyl. Vilna, Sh. Shreberk.

Selig, Gottfried

1767 *Kurze und gründliche Anleitung zu einer leichten Erlernung der jüdischdeutschen Sprache*. Leipzig, Christian Friedrich Rumpf.

1792 *Lehrbuch zur gründlichen Erlernung der jüdischdeutschen Sprache*. Leipzig.

Sperber, Alexander

1966 *A Historical Grammar of Biblical Hebrew*. Leiden, E. J. Brill.

Tendlau, Abraham

1860 *Sprichwörter und Redensarten deutsch-jüdischer Vorzeit*. Frankfurt am Main, Heinrich Keller.

Tshemerinski, Kh.

1913 "Di yidishe fonetik" in Sh. Niger 1913: 47-71.

Veynger, M.

1929 *Yidishe dialektologye*. Minsk, Vaysrusisher melukhe-farlag.

Voorzanger, J. L. and Polak, J. E.

1915 *Het Joodsch in Nederland. Aan het Hebreeuwsch en andere talen ontleende woorden en zegswijzen*. Amsterdam, H. van Munster en Zoon.

Wagenseil, Johann Christof

1699 *Belehrung der Jüdisch-Teutschen Red- und Schreibart*. Königsberg, Paul Friederich Rhode.

Weinreich, Max

1928 "Di yidishe shprakhforshung in 17tn yorhundert" in *Tsaytshrift* (Minsk), 2-3. 689-732.

1940 "Yidishe filologye" in *Algemeyne entiklopedye. Yidn beyz*, Paris, Dubnov-fond, pp. 101-108

1954 "Prehistory and Early History of Yiddish: Facts and Conceptual Framework" in U. Weinreich 1954: 73-101.

1957 "A shprakh-dokument fun arum 1800" in *Yidishe shprakh*, 17.46-52.

1960 "Di sistem yidishe kadmen-vokaln" in *Yidishe shprakh*, 20.65-71.

1967 "The Reality of Jewishness Versus the Ghetto Myth: The Sociolinguistic Roots of Yiddish" in *To Honor Roman Jakobson. Essays on the Occasion of his Seventieth Birthday*, The Hague, Mouton, pp. 2199-2211.

1973 *Geshikhte fun der yidisher shprakh. Bagrifn, faktn, metodn*. New York, YIVO Institute for Jewish Research.

Weinreich, Uriel

1954 (ed.) The Field of Yiddish. Studies in Yiddish Language, Folklore, and Literature. New York, Linguistic Circle of New York.

1956 "Notes on the Yiddish Rise-Fall Intonation Contour" in For Roman Jakobson. Essays on the Occasion of his Sixtieth Birthday, The Hague, Mouton, pp. 633-643.

1958 "A Retrograde Sound Shift in the Guise of a Survival: An Aspect of Yiddish Vowel Development" in Miscelánea homenaje a André Martinet. Estructuralismo e historia, Universidad de La Laguna, pp. 221-267.

Weinreich, Uriel and Labov, William and Herzog, Marvin I.

1968 "Empirical Foundations for a Theory of Language Change" in W. P. Lehmann and Yakov Malkiel (eds.), Directions for Historical Linguistics. A Symposium, Austin & London, University of Texas, pp. 95-195.

Wyld, Henry Cecil

1936 A History of Modern Colloquial English. Oxford, Basil Blackwell.

Zuckerman, Richard

1969 "Alsace: An Outpost of Western Yiddish" in Herzog, Bavid and Weinreich 1969: 36-57.

דער סעמיטישער חלק אין יידיש:
א ירושה פון קדמונים

סעמאָדן און סעגלעבק־טן

תוכן

1. טעקסטן צי ירושה? 2
2. די סטאנדארד־טעאָריע 6
3. חשיבות פאר דער געשיכטע פון יידיש 11
4. עווידענץ פון כתבים 15
5. א פארגרעסערנדיקער צי א פארקלענערנדיקער סעמיטישער חלק? 24
6. סינכראָנישע סעמאנטיק: סאָציאָלאָגיע צי גענעטיק? 29
7. דיאכראָנישע לעקסיק און סעמאנטיק 33
8. די רעקאָנסטרוקציע 35
9. די סטאנדארד־טעאָריע איבערן וואָקאליזם פונעם סעמיטישן חלק 43
10. די רעקאָנסטרוקציע פונעם וואָקאליזם פונעם סעמיטישן חלק 54
11. די אָפּאָזיציעס חולם כנגד קמץ קטן און צירה כנגד סגול 59
12. דער היסטאָרישער סהוח פונעם אָפּנטראפיקן קמץ 62
13. די אויספלאָנטערונג פון די וואָקאלן 12 און 13 אינעם גערמאנישן חלק 67
14. באשייד פון דער קמץ סיסטעריע 71
15. א וואָרט צום סוף 76

ביבליאָגראפישע רשימה 79

אינטערנאציאָנאלע קאָנפערענץ פאר דער פאָרשונג פון דער
יידישער שפראך און ליטעראטור
רידזשענטס פארק קאָלעדזש, אָקספאָרד
יג־טז אָב תשל"ט / 6-9 אויגוסט 1979

דער סעמיטישער חלק אין ייִדיש: א ירושה פון קדמונים
סטאָדן און מעגלעכקייטן*

1. טעקסטן צי ירושה?

דאָס לשון פון א ציבור איז אינעם רוב באקאנטע דערגאנגען דורך שפּראַכיקער ירושה פון די פריערדיקע דו אָבער ניט איטלעכע שפּראַך און אוודאי ניט איטלעכע שפּראַך גאנצן איז א לינגוויסטיש געירשנטע דורך כסדרדיקער איבערגעבונג פון איין דור צום אנדערן. פאר דער מאָדער לינגוויסטיק איז עס א קיימא לן אז שכנותדיקע באַפעלקערו זיינען עלול צו האָבן איינע אויף דער אנדערער די סאמע טיפסטע לינגוויסטישע השפעות און קעגנהשפעות (זען א. ווינרייך 1953). אחוץ ירושה און איבערנעם פון שכנים אי פאראן א דריטער פּראָצעס וועלכער איז בכוח ארייַנצופירן ב ציבור שפּראַכיקן חומר. מען קען אריינעמען עלעמענטן פ

---

*) א סך פון די געדאנקען וואָס געפינען זיך אין דע איצטיקער ארבעט האָב איך געהאט די זכיה „אדורכצושמועסן פּראָפ׳ מיכל הערצאָגן, רפאל הלוין און ד״ר מיכאל ווייצמא וועלכע זיינען תמיד גרייט געווען אויסהערן, אָנווייזן און קריטיקירן. בעתן צוגרייטן די ארבעט האָט מיר פּראָפ׳ שמו אבראמסקי ברייטהארציק אויסגעליען פארשיידענע יקר-המציא פון זיין רייכער ביבליאָטעק (בתוכם שאדע 1592). פּראָפ׳ אבראמסקי האָט ניט געזשאלעוועט קיין מי ארויסצוהעלפן ביי איטלעכן היסטאָרישן און ביבליאָגראפישן אָנפרעג און „האָט מיט מיר איבערגעלייענט א צאָל אלטיידישע טעקסטן. ד״ר י בן-נון (ירושלים) האָט זיך מיט מיר באריכות אדורכגעשר איבער די ענינים וואָס ווערן באהאנדלט אין §§ 9-10. זיינ פּרטימדיקע אָנווייזן האָבן געהאט א השפעה אויף א צאָל פאָרמולירונגען. זיי אלעמען א גאָר הארציקן דאנק. איך נאָר אונטערשטרייכן אז די פ ו ל ע א ח ר י ו ת פ פאָרגעלייגטע טעאָריעס ווי אויך פאר טעותן און שוואכקייטן נ איך אליין.

קלאסישע לשונות וואָס ווערן באַנוצט ניט אויף אַדורכצושמו
זיך נייערט מען לייענט זיי, מען שטודירט זיי, מען נוצט
זיי אויף תפילה טאָן.

די ערשטע צוויי פּראָצעסן, ירושה און איבערנעם פו
שכנים טעג מען אין איינעם באַטראַכטן ווי דוגמאות פון
ר ײ ד - מ ק ו ר ו ת פון שפּראַך בעת דער דריטער
פּראָצעס, אריינעם פון טעקסטן איז א דוגמא פון ש ר ײ ב
מ ק ו ר ו ת פון שפּראַך. דער צד השווה ביי ביידע
פּראָצעסן איז דער פאַקט פון אַריינקום. דער חילוק איז
אָבער א בולטער, סיי סאָציאָלאָגיש סיי לינגוויסטיש.
עלעמענטן וואָס זיינען אַריין פון רייד-מקורות, בפרט געירש
זיינען לינגוויסטיש איבערגעגעבענע. ביי זיי קומען ווייניק
אין באַטראַכט באַוואוסטזיניקע באַסיאונגען אָפּצוקלייבן און
אַריינצונעמען, בפרט אינעם לעקסיקאָן פונעם טאָגטעגלעכן
לעבן. דער אַקטיווער כוח איז דאָ די גענעטיק פון שפּראַך
ניט די סאָציאָלאָגיע פון שפּראַך. ביי דעם אריינעם פון
עלעמענטן פון שרייב-מקורות דערקעגן, האַנדלט זיך לכל
הפחות אינעם ערשטן דור אין א באַוואוסטזיניקן פּראָצעס.
מען נייטיקט זיך אין ספּעציעלע קולטורעלע באַגריפן און
טעכנישע טערמינען אָדער מען פירט אַריין שרייבשפּראַכיקע
עלעמענטן מחמת דעם פּרעסטיזש וואָס זיי טראָגן.

די היסטאָרישע לינגוויסטיק, הגם זי מוז זיך אַלע
רעכענען מיט די סאָציאַלע פאַקטאָרן אַרום איטלעכן לינגווי
ביים דאָרטן וואו מען קען די זאַך דערגיין, קאָנצענטרירט
זיך דער עיקר אויף די שפּראַך-עמפּירישע פּראָבלעמען.

ס'טרעפט זיך גראָד אָפט אז דער היסטאָרישער לינגוויסט ביים באטראכטן א געוויסע שפראך שטויסט זיך אָן סיי אין געירשנטע עלעמענטן (ס'רוב) סיי אין ארייננגענומענע פון טעקסטן (זעלטענער). ער באנוצט זיך מיט די כלים פון דער קאָמפּאראטיווער און פון דער אינעווייניקסטער רעקאָנסטרוקציע בכדי צו רעקאָנסטרואירן די ביטן פונעם וויטן עבר. אזוי ארום קען ער זיך דערגרונטעװען הן צו דער צייט, ווען בערך א געוויסער איינס איז אריין אין דער שפראך, הן צו דעם מקור, דורך וואָסערע צינורות דער איינס איז אריין.

ווי באקאנט איז אין י י ד י ש פאראן א ס ע מ י ט י ש ע ר חלק. דעם טערמין ח ל ק נוצן מיר אינעם זין פון מאקס ווײנרײכס ק אָ מ פּ אָ נ ע נ ט, ד"ה אויף צו באצייכענען יענעם טייל פון יידיש וואָס איז גענעאלאָגיש קרוביש מיטן דאָקומענטירטן לשון קודש און אראמיש. די איינסן פונעם סעמיטישן חלק קען מען פון קיצור וועגן אָנרופן ס ע מ י ט י ז מ ע ן. סינכראָניש גערעדט איז דער סעמיטישער חלק דורך און דורך י י ד י ש. דער ערשטער וועלכער האָט פאָרמולירט דעם סינכראָנישן מעמד פונעם סעמיטישן חלק איז דער גאון און בויער פון דער נייער יידישער פילאָלאָגיע בער באראָכאָ „דייטשע, העברעאישע, סלאווישע עלעמענטן", שרייבט באראָכאָ (1913ב: 9), „באלד ווי זיי זיינען אריין אין דער פאָלקסשפּראך, הערן אויף צו זיין דייטש, העברעאיש, סלאווי

— זיי ווערן אַן זייער פריערדיקן פּרצוף און נעמען אָן
א נייעם: ווערן י י ד י ש".

פון וואַנעט קומט צו יידיש, א לשון וואָס איז
אויפגעקומען און האָט זיך אַנטוויקלט אין די טיפּענישן
פון איירֹאָפּע, א סעמיטישער חלק? אָפּגעטיילט דורך ווייטע
מרחקים פון דער סעמיטישער שפּראַך-טעריטאָריע האָט יידיש
נישט דורכגעמאַכט קיין תקופה פון שטחדיקער קאָעקסיסטענץ
מיט וועלכן נישט איז סעמיטיש לשון. שפּראַך-קאָנטאַקט,
הייסט דאָס, ווערט מעיקרא אויסגעשלאָסן פון דער
באַטראַכטונג. בלייבן בלייבן אונדז צוויי עיקרדיקע
מעגלעכקייטן: אינקאָרפּאָרירונג פון טעקסטן איז די ערשטע
לינגוויסטישע ירושה פון דער מזרח תקופה איז די צווייטע.
א טעאָריע וואָס האַלט אַז יידיש האָט לכתחילה נישט געהאַט
אָדער קוים וואָס געהאַט א סעמיטישן חלק, אַז די
סעמיטיזמען זיינען אַריין פון טעקסטן, קען מען אָנרופן
די ט ע ק ס ט ן - ט ע אָ ר י ע. א טעאָריע וואָס האַלט
להיפּוך אַז לפי ערך ווייניק איז אַריין פון טעקסטן, אַז
יידיש האָט לכתחילה געהאַט אין זיך דעם סעמיטישן חלק
וואָס איז איבערגעגעבן געוואָרן פון דור צו דור נישט-
איבערגעריסנערהייט קען מען אָנרופן די י ר ו ש ה -
ט ע אָ ר י ע. דער ציל אונדזערער היינט איז
אַריינצופירן די ירושה-טעאָריע אין דער יידישער
פילאָלאָגיע. מיר וועלן זיך אַריינטראַכטן אין די

מ ע ט אָ ד ן וואָס קענען צו ניץ קומען און די מ ע ג ל ע כ ק י י ט ן וואָס זיינען פאראן אויף צו פארענטפערן די קשיא, פון וואנעט קומט עס צו יידיש א סעמיטישער חלק.

2. די סטאנדארד-טעאָריע

די טעקסטן-טעאָריע געוועלטיקט אין דער יידישער שפראך-פאָרשונג, זי איז די סטאנדארד-טעאָריע. פאר דער סטאנדארד-טעאָריע איז נאטירלעך אז די התחלות פונעם סעמיטישן חלק דארף מען ניט זוכן מיט די כלים פון דער היסטאָרישער לינגוויסטיק ווי מען זוכט אשטייגער די מקורות פונעם גערמאנישן חלק צי פונעם סלאווישן חלק. מיר קענען דאָ ניט פרעזענטירן אן אויסשעפיקע רשימה פון אלע אָנהענגער פון דער טעקסטן-טעאָריע אין דער נייער צייט, דאָ וואָלט געהייסן כמעט אלע וועלכע האָבן זיך מיט דער פראגע אָפגעגעבן. מיר באנוגענען זיך מיט עטלעכע ציטאטן פון דעם גרעסטן היסטאָריקער פון דער יידישער שפראך מאקס ווײנרײך. דער גערמאנישער חלק, שרייבט ווײנרײך (1928א: 20) איז ארײן „ניט פון ליטעראטור און ניט פון גראמאטיקעס, נאָר פון זײערע לעבעדיקע שכנים". דעם סלאווישן חלק „האָט יידיש צו פארדאנקען דער שכנישאפט מיט סלאווישע פעלקער" (ס. ווײנרײך 1973: I, 251). ווי באלד ס'קומט אָבער צו רייד דער סעמיטישער חלק איז אראָפ פון מארק, די סטאנדארד-טעאָריע האָט אירע גרייטע ענטפערס

ערשטנס, מכוח דער עצם עקסיסטענץ פונעם סעמיטישן חלק:
אחוץ א געוויסער רעליגיעזער טערמינאָלאָגיע וואָס אלע
זיינען מודה אז זי איז געווען פון טאמע אָנהייב אָן, איז
דער סעמיטישער חלק אן „אינקאָרפּאָרירונג" (מ. ווײַנרײַך
1928א: 20). צווייטנס, מכוח די מקורות פונעם סעמיטישן
חלק: „פון די ספרים האָבן געשטראָמט אין דער שפּראַך
אריין ווערטער, פראזעס, ווערטלעך, שפּריכווערטער פון די
פארשיידנסטע תחומען פון לעבן" (מ. ווײַנרײַך 1973:I,
222). לעצטנס, מכוח דעם לינגוויסטישן מעכאניזם דורך
וועלכן דער סעמיטישער חלק איז אריין: „נישט פון מויל
צו אויער, נאָר דורכן ספר אָדער דורך ציטאטן פון ספר"
(מ. ווײַנרײַך 1973: II, 264).

לא די וואָס מען נעמט אָן פאר א פאקט נישט אָפּצופר
אז די מקורות פונעם סעמיטישן חלק זיינען די ספרים, מע
וויל נאָך געפינען דעם ג ע נ ו י ע ן פּ ס ו ק
פון וועלכן דער אָדער יענער סעמיטיזם איז אין יידיש
אריין. באָראָכאָוו (1913א: נ' 341) לויבט פּיראָזשניקאָוו
ווערטערבוך דערפאר וואָס „ביי די אויסדרוקן ווערט אָנגעוויז
די ש ט ע ל ע אין תנ"ך אָדער תלמוד, פון וואנען זיי
שטאמען". די טענה אז מען ווייס אפילו די גענויע פּסוקי
פון וועלכע ס'שטאמען די סעמיטיזמען געפינט מען אויך ב
גאָלאָמבן (1910: 6) אין דער הקדמה צו זיין ווערטערבוך.
אויף ווי ווייט מען ברענגט ציטאטן לשם אילוסטראציע איז
אוודאי לעגיטים. ווען אָבער די ציטאטן ווערן געבראכט מי

דער איבערצײַגונג אז אָט האָט מען אנטדעקט דעם ל י נ ג װ י ס ט י ש ן אָ פ ש ט א ם פונעם װאָרט, דעמאָלט װערט די היסטאָרישע לינגװיסטיק פארװאנדלט אין ביבליאָגראפיע. ס׳רעדט זיך דאָ ניט װעגן דעם טיפ ברחל בתך הקטנה נײערט װעגן די טויזנטער טאָגטעגלע אײנסן פונעם סעמיטישן חלק אין יידיש. די טעקסטן-טעאָריע גיט אונדז צו װיסן אז בקרוב האָט יידיש באקומע פון יחזקאל יא, פסוק ג; ברוגז פון חבקוק ג, פסוק ב; ברית סילה פון בראשית יז, פסוק י (ס. װײַנרײַך 1973 I, 227; III, 233). מער אָפגעהיט איז דער צוגאנג פונ׳ גרויסן װערטערבוך װאו די רעדאקטאָרן װײַזן אָן קלאָר אז די ציטאטן װאָס װערן געבראכט בײַ די סעמיטיזמען אילוסטרירן „א כאראקטעריסטישע שטעל אין תנ״ך אָדער תלמוד, װאָס האָט געקאָנט זײַן די סיבה אָדער דער שטויס אז דאָס װאָרט אָדער דער אויסדרוק זאָלן ארײַן אין יידיש״ (יאָפע און מארק 1961: כ). פאר דער סטאנדארד-טעאָריע איז אָבער אזא מאָדיפיצירונג ניטאָ. מיט דער באװאָרעניש אז מען דארף די סטאטיסטיק פארפײַנערן איז מען גרײט אָנצואװײַזן אז ײדיש האָט „פון ספר בראשית 39 אײנסן, פון שמות 28, פון ויקרא 11, פון במדבר 5, פון דברים 12״ (ס. װײַנרײַך 1973: III, 234).

די סטאנדארד-טעאָריע איז ניט געבוירן געוואָרן נעכטן און ניט איינערנעכטן. זי איז ניט קיין אויפטו פון דער נייער יידישער פילאָלאָגיע נייערט א פראָדוקט פון דער קריסטלעכער יידיש-פאָרשונג פונעם זעכצעטן יאָרהונדערט. די יסודותדיקע הנחה איז געווען אז די סעמיטיזמען זיינען צו דער שפּראך פון די יידן דערגאנגען אויפן זעלביקן אופן ווי לאטיינישע ווערטער זיינען אריין אין דער דייטשישער קאנצעלאריע-שפּראך. פון אָט אָ דער גזירה שווה איז באלד אויפגעקומען די בייפראגע, וואָס זיינען געווען די ג ו ר מ י ם צו דער אינקאָרפּאָרירונג?

שאדע (1592: [141-140]) שרייבט אז די סעמיטיזם זיינען בנמצא אויף יידיש „אזוי ווי ס'טרעפט זיך מיט לאטיינישע אָדער פראנצייזישע ווערטער אין די דייטשישע קאנצעלאריעס ... די יידן טוען דאָס טיילווייז צוליב געוויינטשאפט, טיילווייז בכדי די קריסטן זאָלן ניט פארשטיין‟. בוקסטאָרף (1603: 152) אין זיין <u>סינאגאגא יודאאיקא</u> גיט אָן די סיבה אז די יידן ווילן ניט פארשטאנען ווערן. אינעם <u>טעזוירוס</u> איז בוקסטאָרף (1609: 657) מוסיף נאָך א סיבה, די סעמיטיזמען זיינען א מיטל דורך וועלכן די יידן לערנען זייערע קינדער לשון קודש. נאָך שאדען און בוקסטאָרפן האָט זיך שוין איינגעפונדעוועט אין דער קריסטלעכער יידיש-פאָרשונג דער באגריף פון באוואוסטזיניקער אינקאָרפּאָרירונג פון סעמיטיזמען אין

יידיש. די זעלביקע אָדער געגליכענע פאָרמולירונגען
געפינט מען ביי זענערטן (1666: 64-65) און ביי
האזעלבאזערן (1742: 241). קריזאנדער איז ביִדוע
אוועק פון די סטאנדארדע קריסטלעכע באשרייבונגען פון
יידיש און זיין גראמאטיק בויט זיך דער עיקר אויף
די אייגענע לינגוויסטישע אכטגעבונגען זיינע. קריזאנדער
(1750: 3) שטעלט אוועק ד ר ײ פּאָטײזן מחמת וועלכע
די יידן פירן אריין סעמיטיזמען אין יידיש: ערשטנס,
צוליב ליבע צו דער העברעאישער שפראך; צווייטנס, צוליב
דער נטיה צו אויסערגעוויינטלעכע דרכים; לעצטנס כדי די
קריסטן זאָלן זיי וואָס ווייניקער פארשטיין. ס'קען גרייליך
זיין אז דעם עצם באגריף אז דער סעמיטישער חלק איז ארײ
פון די ט ע ק ס ט ן האָט אריינגעפירט שודט אין דער
יידישער שפראך-פאָרשונג. שודט (1714: II, 281) טענהט
אז די יידן מישן אריין העברעאישע ווערטער וואָס זיי האָבן
יונגערהייט געלערנט פון „א פסוק אָדער טעקסט פונעם חומ
נים קוקנדיק אויף שודטס טאלאנטלאָזיקייט און יודאָפּאָביע
איז ער דער איינגנטלעכער פאָטער פון דער טעקסטן-טעאָריע.
דער אלגעמיינער באגריף פון סעקונדערער איינקאָרפּאָרירונג
איז שוין פון לאנג געווען, שודט האָט אָבער דעם באגריף
ספּעציפיצירט. די תוך-זאך פון שודטס טעאָריע, די הנחה
אז פון די טעקסטן זיינען ארײן די סעמיטיזמען אין יידי
געוועלטיקט ביזן היינטיקן טאָג אין אונדזער וויסנשאפט, ז
איז אָנגענומען ביי אונדזערע בעסטע פילאָלאָגן.

3. חשיבות פאר דער געשיכטע פון יידיש

דער מחלוקת איבערן מקור פונעם סעמיטישן חלק איז א העכסט אינטערעסאנטער סיי פאר זיך סיי פאר דער אלגעמיינער היסטאָרישער לינגוויסטיק. דערצו איז דער ענין ביז גאָר שייך צו דער פראגע איבערן ע ל ט ע ר פון דער יידישער שפראך, א פראגע וואָס איז א צענטראלע אין דער געשיכטע פון יידיש. פארשטייט זיך אז דער מהות און די זעלבשטענדיקייט פון יידיש זיינען ניט אָפּהענגיק בלויז אינעם סעמיטישן חלק. פון איין זייט אָבער איז די עקסיסטענץ פונעם סעמיטישן חלק אין וועלכע ניט איז תקופה א סימן מובהק אז יידיש האָט אין יענער צייט שוין עקסיסטירט. פון דער אנדערער זייט איז שווער זיך פאָרצושטעלן א יידיש אָ ן א סעמיטישן חלק. מיט אנדערע ווערטער, די טעקסטן-טעאָריע האלט במילא פון א לפי ערך יינגערן עלטער פון יידיש בעת די ירושה-טעאָריע האלט במילא פון א לפי ערך העכערן עלטער פון יידיש.

די פלוגתא איבערן עלטער פון יידיש איז ניט קיין נייע. אָנגעהויבן האָט זי זיך, אויב מיר זיינען זיך ניט טועה, מיט אווע-לאלעמאנס ענטפער צונצן. צונץ (1832: 438) האָט כידוע געטענהט אז אשכנזישע יידן האָבן אמאָליקע צייטן גערעדט דייטש. אווע-לאלעמאן (1858-1862: III, 204-207) ענטפערט אים אָפּ אז אָט די מסקנא איז אין תוך אריין א סתירה לגבי צונצעס אייגענע אבסערוואציעס מכוח דעם צוזאמענהאנג פון די פארשיידענע

עלעמענטן פון יידיש. פון אָט דעם טיפּן צוזאמענזאוקס, האלט אווע-לאלעמאן, איז צו דרינגען די קדמונישקייט פון יידיש. צונץ האָט געבראכט דוגמאות פון דייטשישע גלאָסעם געשריבענע אינעם יידישן אלף-בית ביי פריאיקע אשכנזישע רבנים ווי א ראיה אז זיי האָבן גערעדט דייטש. ענטפערט אים אָפּ אווע-לאלעמאן אז דער פאקט וואָס ס'האָבן זיך אויפגעהיט דייטשישע גלאָסעם געשריבענע אינעם יידיש אלף-בית איז א ראיה אז אָט די רבנים האָבן געשריבן דייטשישע ווערטער אינעם יידישן אלף-בית. צו דער עצם עקזיסטענץ פון יידיש ווי א שמועסשפּראך אין יענער צייט האָט דאָס ניט קיין שייכות. אווע-לאלעמאן איז ממשיך מיט עווידענץ פון יידישע לייווערטער, דער עיקר סעמיטיזמי אין דער אלטדייטשישער גנבים-שפּראך ווי אויך גערמאנישע ארכאאיזמען וועלכע זיינען אויפגעהיט אין יידיש אָבער אָנגעוואוירן אינעם מאָדערנעם דייטש. די ראיה וואָס איז אָבער צום מערסטן מכריע פאר אווע-לאלעמאנען אז יידיש הייבט זיך אָן מיט דער באזעצונג פון יידן אויף דער גערמאנישער שפּראך-טעריטאָריע איז די שפּראכיקע סטקורטו פון יידיש, בפרט דער יידישער וואָקאליזם. די ספּעציפישו דוגמאות וואָס אווע-לאלעמאן ברענגט צו די אלע ראיות זייני זיינען כמעט אָן אויסנאם ניט איבערצייגעוודיק און אין גאנצן פארעלטערט. די פּאלעאָנטאָלאָגישע מעטאָדן וואָס ער צילט אָפּ זיינען אָבער אלע לעגיטים ביזן היינטיקן טאָג. זיי זיינען אויך א סימן פון א באמת גרויסן פאָרשער מיט בלייביקע פארדינסטן פאר דער יידישער פילאָלאָגיע.

אן אָפּקלאנג פון דעם וויכוח צווישן צונצן און אווע-לאלעמאנען געפינט מען אין נחום שטיפס (1913: 317 321) רעצענזיע איבער פינעסן (1911: 3-10) און ווידער ביי שטיפן (1922: 184, 189, 191, 192) אין זיין קריטיק איבער גידעמאנען. אונטער קענטיקער פּאָליטישער השפעה האָט שטיף (1929: 13-16) שפּעטער צו גאָר אָנגענומ גידעמאנס שטעלונג אין הסכם מיט צונצן, ניט לגבי יידי בכלל נייערס וואָס איז נוגע א לפי ערך שפּעטן אריינקום פונעם סעמיטישן חלק. דער פּאָליטישער סאָטיוו האָט דערפי צו דער משונהדיקער שטעלונג אז יידיש איז דווקא אלט בעת דער סעמיטישער חלק איז דווקא יונג. דער שפּעטערדי שטיף האָט געהאט דעם זעלביקן מעטאָדאָלאָגישן טעות ביי וועלכן דער פריערדיקער שטיף האָט געכאפּט גידעמאנען, דאָס אָננעמען אומקריטיש די אלט-יידישע שרייבשפּראך פאר דער ר י ד ש פ ר א ך פון יענער צייט. געענטפערט שטיפן האָט מאקס ווינרייך (1931: 198-200).

יצחק שיפּער (1924) האָט געפּרואווט דערווייזן א הו עלטער פון יידיש דורך דער לינגוויסטישער אינטערפּרעטאצ פון אָנאָמאסטישע קוואלן. שפּעטער האָט שיפּער (1933) געפירט א דעבאטע מיט די פּאָזיציעס פון גידעמאנען, בערלינערן און פאלקן אין איינעם. די לינגוויסטישע ראיות זיינע האָבן ווייניק האפט, ווי מען זעט אגב קלאָר

פון נח פרילוצקיס הערות אונטערן טעקסט. ד ע ר פ א ר אָבער ברענגט שיפער ארײַן א גוואלדיק וויבטיקן סעטאָד אין דער פאָרשונג פונעם עלטסן יידיש, די סאָציאָלאָגישע ארײַנקלערונג. אָט דער מעטאָד קען קײן מאָל ניט דערווײַזן אומספקדיק די לינגוויסטישע פארהעלטענישן פונעם ווײַטן אמאָל. די סאָציאָלאָגישע ארײַנקלערונג איז אָבער יא בכוח צו פארשארפן דעם קריטישן חוש פונעם פאָרשער בײַם אנאליזירן פארשײדענע שרײַב-נוסחאות. שיפער (1933: 83 לײגט פאָר אז יחידים אינטעליגענטן האָבן אפשר גערעדט דײַטש אין דער אלטיידישער תקופה, זיכער ניט די גאנצע אינטעליגענץ און דאָס פשוטע פאָלק אוודאי ניט.

אין א רײַן לינגוויסטישער ראם וואו בײדע צדדים זײַנען פרײַ פון סאָציאלן צי פאָליטישן פאָראורטײל האָט זי דער מחלוקת באנײַט צווישן נתן זיסקינדן און מאקס ווײַנרײַכן. זיסקינד (1953), אטאקירנדיק ווײַנרײַכס (1940 30) פעריאָדיזירונג פון דער געשיכטע פון יידיש שטעלט זיך אײַן פאר א לפי ערך יונגן עלטער פון יידיש. אין זײַן ענטפער זיסקינדן, שטעלט ווײַנרײַך (1954-1955: 13) אוועק א טעאָריע וואָס דערמאָנט אין אוועלאלעמאנס ענטפער צונצן מיט הונדערט יאָר פריער: „די מעשה בראשית פון דער שטעלצשפראך איז אײנס מיט דער מעשה בראשית פון דעם אשכנזישן קיבוץ אין לותיר״. פון דאָס נײַ איז די טעמע געקומען צו רײד אין דער דיסקוסיע צווישן מארשאנען (1959) און ווײַנרײַכן (1960א) איבערן לשון פו

קײמברידזשער קאָדעקס. אַט די דיסקוסיע װעלן מיר באַהאַנדלען בײַם באַטראַכטן די אַלט־ייִדישע ליטעראַרישע שפּראַך (§ 4). ס'איז אַ ביסל פּאַראַדאָקסאַל װאָס מאַקס װײַנרײַך, דער שטאַרקסטער אָנהענגער פֿון אַ הױכן עלטער פֿון ייִדיש איז אין דער זעלביקער צײַט אײנער פֿון די שטאַרקסטע אָנהענגער פֿון דער טעקסטן־טעאָריע. קײן סתּירה עס אָבער ניט מחמת די טעקסטן־טעאָריע איז נאָר מ ר מ ז אױף אַ י ו נ ג ן עלטער פֿון ייִדיש. די ירושה־טעאָריע איז אָבער מ ח י י ב אַ ה ו י כ ן עלטער פֿון דער שפּראַך. אױב דער סעמיטישער חלק איז אַ לינגװיסטיש איבערגעגעבענער פֿון דער מזרח תּקופֿה איז ייִדיש אָן אַ ספֿק געבױרן געװאָרן אין אײנעם מיטן ייִדיש ישוב אין אשכּנז בײַ דער קאָנפֿראָנטירונג און צונױפֿװאַקסונג מיטן גערמאַנישן חלק. אין אַ געװיסן זי דעריבער, איז די ירושה־טעאָריע מער װײַנרײַך אײדער װײַנרײַך אַלײן.

4. עװידענץ פֿון כּתבֿים

על פּי שׂכל דאַרף מען די חקירה איבער דער התחלה פֿונעם סעמיטישן חלק אָנהײבן מיט דער אױספֿאָרשונג פֿונע לשון װאָס געפֿינט זיך אין כּתבֿים פֿון אַמאָל װעלבע האָבן זיך דערהיט. אַזױ אַרום קען אײנע פֿון די טעאָריעס, די

טעקסטן-טעאָריע אָדער די ירושה-טעאָריע באַשטעטיקט ווערן. די מעשה איז אָבער וואָס די נײַע יידישע פילאָלאָגיע האָט דערוויזן אַז די אַלט־יידישע ליטעראַרישע שרײַבשפּראַך איז אַן עקסטרעם סטיליזירטע. זי איז בפירוש אַ געקינצלטע שפּראַך וואָס מאַכט נאָך די דעמאָלטיקע ליטעראַרי דײַטשישע שרײַבשפּראַך, זי הײַבט ניט אָן אָפּצושפּיגלען דעם לעבעדיקן יידיש פונעם וויטערן עבר. בער באָראָכאָוו (1913ד: 354) איז געווען דער ערשטער דאָס צו פאָרמולירן זלמן רייזען (1920: 26) קומט צו דער זעלביקער מסקנא, דהײַנו אַז דאָס איז אַ „פאַרגליווערטע יידישע ביכערשפּראַך, וואָס האָט געמוזט שטאַרק אָפּווײַכן פון דעם לעבעדיקן גערעדטן יידיש".

אַריבערגײַענדיק פון אָט דעם ברייטן אויספיר אויף מער ספּעציפישע שטריכן פון אָט דער סטיליזאַציע איז פאַר דער נײַער יידישער פילאָלאָגיע קלאָר געוואָרן אַז סעמיטיזם זײַנען סיסטעמאַטיש אויסגעשלאָסן געוואָרן פונעם געשריבענע לשון. „מען האָט זיך געהיט מיט אַלע כוחות" שרײַבט מאַקס ווײַנרײַך (1940א: 41), „פון העברעאיזמען אינעם ווערטער־אוצר". גאָר לעצטנס האָט דער דאָזיקער ענין פון דאָס נײַ אָנגענומען אַ געוויסן אויבנאָן אין שײַכות מיטן אלף־בית אַקראָסטיך פונעם <u>יוסף הצדיק</u> ליד אינעם קיימברידזשער קאָדעקס פון 1382. ווי באַקאַנט האָט מען אינעם געשריבענע יידיש פון יענער צײַט ניט גענוצט די אותיות כף, סמך אַ

תוו אין גערמאנישן חלק. אין אן אלף-בית אקראָסטיך וואָלט מען זיך געריכט אז סעמיטיזמען זאָל מען פאָרט אריינפירן בכדי אדורכצופירן דעם אלף-בית בשלמות. ס'איז אָבער א נעכטיקער טאָג. חנא שמערוק (1977: 75-76) ווייזט אויף אז מען האָט עובר געווען אויף די אָרטאָגראפישע רגילותן וועלכע וערן אויסער דעם אקראָסטיך שטרענג אָפּגעהיט אינעם גאנצן קאָדעקס. דריי גערמאניזמען וואָס שרייבן זיך מיט קוף, שין און טית באוויזן זיך פארגרייזט מיט כף, סמך און תוו אדורכצופירן דעם אלף-בי אבי ניט אריינלאָזן איבער דער שוועל א סעמיטיזם. אינעם נוסח פונעם יידישן <u>אלמעכטיגר גוט</u> (אלמעכטיקער גאָט) וואָס געפינט זיך אין דער פּראָגער הגדה פון 1526 האָט זיך שוין אריינגעכאפט א סעמיטיזם פארן אות חית, וועלכן מען האָט דעמאָלט אויך ניט באנוצט אין גערמאנישן חלק. דערפאר אָבער ווערט דער סמך אין גאנצן דורכגעלאָזט (זען שמערוק 1975: 178-179, 209-212).

מען דארף זיך קלאָר מאכן אז אין דער אלטיידישע ליטעראטור איז די כוונה ניט געווען דווקא צו פארשטארקן דעם גערמאנישן חלק אין יידיש אויפן חשבון פונעם סעמיטישן. בדרך כלל זיינען די ווערק פון דער אלטיידישער ליטעראטור ביז גאָר ווייט אפילו פונעם גערמאנישן חלק פון קאָטעמפּאָראלן יידיש. די ריכטונג פון דער סטיליזאציע זייערע לאָזט זיך סומירן מיט איין וואָרט: ד ײ ט ש - מ ע ר י ש. דער הויכער עלטער פון אָט דעם לינגוויסטיש

און סאָציאָלאָגישן פּענאָמען וואָס רופט זיך דייטשמעריש קען מען זען דערפון וואָס די פּריאיקע קריסטלעכע יידיש-פּאָרשונג האָט זיך שוין אָפּגעשטעלט דערויף. בוקסטאָרף (1609: 652) באמערקט אז די יידן מיט א ביסל מער דערציאונג באמיען זיך צוצופּאסן זיך צו דער דייטשישער שפּראך. וואגענזייל (1699: 87) דערמאָנט אז דער יידישער פּרעפיקס דער- ווערט אין „נייערע ביכער" פארביטן דורך ער-.

סעמיטיזמען אין טעכנישן לינגוויסטישן זין

ווי מיר דעפינירן זיי, איינסן פונעם סעמיטישן חלק אין יידיש, זיינען עלול מען זאָל זיי פלאָנטערן מיט סתם העברעאישע ווערטער אריינגעמישט אין יידיש. אין אליה בחורס (1545) תהילים-איבערזעצונג זיינען פאראן א ריי העברעאישע ווערטער ווי למשל גהינם, יצר הרע, מלאך, תורה, תפילה וכדומה. ניט געקוקט אויף דעם וואָס די היסטאָריש אידענטישע ווערטער קענען אויך געהערן דעם סעמיטישן חלק אין יידיש, מוז מען זיי אין אליה בחורס תהילים-איבערזעצונג באנעמען סינכראָניש ווי אריינגעמישט העברעאישע ווערטער צוליב די סעמאנטישע און סטרוקטורעל באגרענעצונגען וואָס זיינען אויף זיי חל. דאָס זיינען אלע ווערטער אויף רעליגיעזע באגריפן וואָס ביי די גערמאנישע עקוויוואלענטן זייערע וואָלט זיך דער מחבר אָנגעשטויסן אין טעאָלאָגישע פּראָבלעמען. אָט די סעמאנטישע באגרענעצונג באווייזט זיך בבת אחת מיט א לפּי ערך שטרענגער

סטרוקטורעלער באגרענעצונג: די העברעאישע ווערטער
זײנען כמעט דורכויס ס ו ב ס ט א נ ט י װ ן. צי
זאָל מען פון אָט דער העכסט סטיליזירטער שרײבשפּראך
אָפּלערנען די סטרוקטור פונעם דעמאָלטיקן יידיש? לא
מיט אן אלף. געװג צו דערמאָנען אז אינעם װאָרט פריעו
און אינעם סוף-װאָרט װאָס געהערן דעם ארויסגעבער
קאָרנעליוס אדלקינדן זײנען די בײדע באגרענעצונגען ניט
בנמצא. פאראן בײ אדלקינדן אזעלכע טאָגטעגלעכע װערטער
װי <u>בחורות</u>, <u>בעלי בתים</u>, <u>שמועות</u>; דער אדװערב <u>בשותפות</u>,
דער װערב <u>גיחתמת</u> (געחתמעט). אָט זעען מיר פאר די
אויגן צװײ לחלוטין פארשײדענע שרײב-נוסחאות אין אײן
און דעם זעלביקן יאָר, אין אײן און דעם זעלביקן בוך.
אליה בחורס תהילים-איבערזעצונג װאָס שטײט אויף א
הויכן ליטעראריש ניװאָ איז א סטיליזאציע. די געצײלט
אוסליטעראַרישע שורות פון אדלקינדן זײנען אָבער יידיש.
אײנער פון די סימנים דערפון איז די נאָרמאלע
רעפּרעזענטירונג פונעם סעמיטישן חלק באָטש אדלקינדס
ידיעות אין דער סעמיטיסטיק האָבן אָן א ספק ניט
דערגרײכט ביז ר' אליהס פּאָדעשחעס. דעם יידישן ליטערא
היסטאָריקער איז די איבערזעצונג גופא פון אָן א שיעור
א גרעסערער חשיבות אײדער די רײד פון אדלקינדן. דעם
יידישן לינגװיסט איז אָבער פֿארקערט.

אין דער דעבאטע איבערן לשון פונעם קיימברידזשן קאָדעקס, טענהט מארשאַן (1959: 385-391) בתורת ענטפער פוקסן (1957: XXVI-XXIX) אז ס'איז דייטש. מאקס ווײַנרי (1960א) האלט אָבער אין אײנעם מיט פוקסן, טענהדיג בתורת ענטפער מארשאַנען אז דאָס לשון פונעם קאָדעקס איז יידיש. אזוי האלט אויך שלמה בירנבוים (1961: 19-21) ווער ס'קען די סײַנונגען פון מארשאַנען (1965: 251) און פון ווײַנרײַכן (1940א: 30) איבערן עלטער פון יידיש קען דאָ ארײַנפאלן אין א שטיקל טעות. אז מען האלט אין אײנעם מיט ווײַנרײַכן אז דאָס לשון פונעם קאָדעקס איז יידיש, האלט מען בסילא מיט ווײַנרײַכן אז יידיש איז דעמאָלט געווען. פארקערט קען מען אָבער ניט דרינגען. האלט מען אין אײנעם מיט מארשאַנען אז דאָס לשון פונעם קאָדעקס איז דייטש, איז דערפון געדרונגען — אז דאָס לשון פונעם קאָדעקס איז דייטש. אונדז איז קלאָר אז יידיש איז דאָס זיכער ניט באַטש סײַ יידיש סײַ דער סעמיטישער חלק זײַנען דעמאָלט געווען ב"ה בנמצא. די פראגע צי איז דאָס לשון פונעם קיימברידזשער קאָדעקס, פון אליה בחורס תהילים-איבערזעצונג, פון כמעט א ל ע ווערק פון דער אלט־יידישער ליטעראטור א פאריידישטער דייטש צי א פארדײַטשטער יידיש, אָט די פראג איז געווענדט א סך מער אין דער פערזענלעכער ריכטונג פונעם פאָרשער אײדער אין דער זאך גופא.

די דערקענונג אז די אלט־יידישע ליטעראַרישע
שרײבשפּראַך איז אַן עקסטרעם סטיליזירטע איז אַן אויפט
זיך. די יידישע פילאָלאָגיע מוז זיך אָבער שטעלן די פ
וואָס זי קען דאָ אָפּלערנען אין שײַכות מיט די לינגוויסט
פאָרשונגען אונדזערע איבערן עלטערן יידיש. ליטעראַרי
און לינגוויסטישע פאָרשונגען קלײַבן זיך אָפּט אויס פאַרש
מעטאָדאָלאָגישע דרכים, ניט חלילה קײן סתירותדיקע נײַער
אנדערשדיקע און א סך מאָל אויך דערגאַנצעוודיקע. ס'קע
מאכן, און דאָס טאָר מען ניט באַנעמען ווי א מלחמה קעגן
ליטעראַטור־פאָרשונג מצד דער לינגוויסטיק, אז א צענטראַ
אָביעקט פון דער ליטעראַטור־פאָרשונג זאָל פאַר דער שפּראַ
פאָרשונג האָבן בלויז א נעגאַטיוון ווערט. די אָרטאָגראַפי
קונצן אינעם אלף־בית אקראָסטיך פונעם יוסף הצדיק ליד,
דער דורכגעלאָזטער סמך אינעם אלפעבטיגר גוט פון דער
פּראָגער הגדה, די באַגרענעצונג אויף סובסטאַנטיוון פון ז
רעליגיעזן כאַראַקטער בײַ אליה בחורן אין דער תהילים־
איבערזעצונג און א היפּשע צאָל געגליכענע רמזים אין
דער גאַנצער אלט־יידישער ליטעראַטור לערנען דעם יידישן
פילאָלאָג אז די אויספאָרשונג פונעם יידיש פון אמאָל טאָ
מען בשום אופן ניט בויען אויף דער ליטעראַרישער
שרײבשפּראַך. די אבסטראַקטע קוואַליטעט פון א לינגוויסט
אנאַליז איז געווענדט איז די כשרונות פונעם לינגוויסט
און אין דער מעטאָדאָלאָגיע מיט וועלכער ער באַנוצט זיך.
די קאָנקרעטע פאַרלאָזלעכקײט פונעם אנאַליז איז אָבער

אָפּהענגיק אינעם סכום מאַטעריאַל וואָס דער לינגוויסט באַנוצט ווי רויוואַרג. אָט דער סכום מאַטעריאַל הייסט ביים לינגוויסט דער ק אָ ר פּ ו ס. אז דער קאָרפּוס איז אַן אַקוראַטער וועט דער אַנאַליז כאָטש אַרויסברענגען ריכטיקע פֿאַקטן אפילו אויב דער לינגוויסט און דער מעטאָד זיינער זיינען ניט פֿון די בעסטע. איז אָבער דער קאָרפּוס אַ פֿאַלשער וועט דער גענײַטסטער לינגוויסט אַרײַנפֿאַלן אין בלאָנדזשעניש און פֿאַלשע פֿאָרשטעלונגען.

די העכסטע מדרגה פֿון געטרײַשאַפֿט דער לעבעדיקער שפּראַך ד"ה פֿון לינגוויסטישער פֿאַרלאָזלעכקייט האָט דאָס הײַפֿעלע ניט-ליטעראַרישע טעקסטן וועלכע האָבן זיך דערהיט דער עיקר זיינען דאָס גבית-עדותן ביי דין-תורהס וואָס זיינען אַרײַנגענומען אין זאַמלונגען שאלות והשובות (זען רובאַש 1929) און דאָס סאַמע וויכטיקסטע —— די עפּיסטאָלאַרישע מאָנומענטן וואו די סטיליזאַציע איז אָפט אַ מינימאַלע. מ'לאָמיר אַ גיכן קוק טאָן אויף דוגמאות אַרויסגענומענע פֿו יידישע בריוו פֿון פֿאַר 1600. אליעזר בן משה שרייבט פֿון טיסבערג צו זיין זון אין פּראָג אין 1588, פֿאַרזיכערנדיק דעם זון אַז ער וועט דעם טאַטן ניט דאַרפֿן אויסהאַלטן: „אי"ה אדרבה ראַטין [ראָטן] העלפֿין אונ' ווערין קינן אפֿי' [וועל קענען אפילו] מיין רחל אויך מיט דער צייט היין נעמן" (ביי ווײַנריבן 1937: 58). די ירושלימער אלמנה רחל בת ר' אברהם פֿון פּראָג שרייבט

איר זון אין מצרים אין 1566 אין א בריוו וואָס האָט זיך דערהיט אין דער גניזה: „מײן ליבר זון זײא דיך ניט מצער״ (בײ אספן 1942: 66). וויאָלע פון סאָפיע (אין בולגאריע) שרײבט איר שוועסטער און שוואָגער אין 1532: „...גינומן בון דען חוב אײן חיליק [א חלק]״ (בײ גינסבערגן 1938: 344). אין א בריוו געשריבן אין 1478 אין רעגנסבורג צו א יידישער פרוי אין תפיסה שרײבט זיך: „אוב דו ניט כתבן קנשט און [דו קענסט ניט שרײבן צוליב] די עינוים״ (בײ בירנבוימען 1939: 106). דער פראנקפורטער ייד נפתלי בן משה שרײבט זײן שוואָגער אין 1454: „...דו וועלשט [וועסט] אונז כ״ד [כל דבר] באריכות מודיע זײן״ (בײ צינבערגן 1937: 27). אָט אזא מין לשון, און אמחדיקן יידיש וועגן וועלכן ס׳קען קײן פלוגתא ניט זײן צי איז דאָס א פארײדישטער דײטש צי א פארדײטשטער יידיש וועט מען בדרך כלל אומזיסט זוכן אין דער אלט־יידישער ליטעראטור, בפרט אין דער פּאָעטישער. און א ײ נ ע ר פון די בולטע סימנים וואָס כאראקטעריזירן די סאמע עלטסטע לינגוויסטיש פארלאָזלעכע מאָנומענטן וואָס האָבן זיך דערהיט איז דער קיום פונעם סעמיטישן חלק.

5. א פארגרעסערנדיקער צי א פארקלענערנדיקער סעמיטישער חלק?

ביים באטראכטן די צוויי קאָנקורירעוודיקע טעאָריעס די טעקסטן-טעאָריע און די ירושה-טעאָריע, קען צו ניץ קומען דער פארגלייך צווישן דעם סעמיטישן חלק אין איין תקופה מיטן סעמיטישן חלק פון אן אנדערער. אזוי ארו קען זיך ארויסווייזן די פארשיידענע שטארקייטן פונעם סעמיטישן חלק אין פארשיידענע צייטן, הן אין כמות הן א מאָרפאָלאָגישן און סעמאנטישן פארשפרייט. פאר דער טעקס טעאָריע איז קלאָר אז דער סעמיטישער חלק האָט זיך אָנגעהויבן פון גאָרניט אָדער כמעט גאָרניט. ער האָט זי פ א ר ג ר ע ס ע ר ט אדאנק דעם כסדרדיקן באנוץ פון די ספרים אין אשכנז. פאר דער ירושה-טעאָריע איז פארקערט: דער סעמיטישער חלק האָט זיך פ א ר ק ל ע נ ע ר ט במשך פון די דורות ווי א פועל יוצא פון דער אָפגעזונדערטקייט פונעם לעבעדיקן סעמיטי שיראך-מקור. אזוי ארום זיינען סעמיטיזמען אָפטמאָל פארשוואונדן געוואָרן לטובת גערמאניזמען צי סלאוויזמען אריינגעקומענע דורכן קאָנטאקט מיט די קאָטערי טאָריאלע לשונות. בפרט אין מזרח יידיש האָט זיך שטארק פארקלענערט דער סעמיטישער חלק צוליב דער נייער קאָנקורענץ מיטן צוגעקומענעם סלאווישן חלק. די ירושה-טעאָריע לייקנט ניט אָפ די גוואלדיקע חשיבות פון די

ספרים — די טעקסטן האָבן אריינגעפירט א געוויסן סכום איינסן, אמת א גאָר קליינעם טייל פונעם סעמיטישן חלק. אחוץ דעם האָבן די טעקסטן פארשטארקט דעם מעמד פונעם סעמיטישן חלק. אָט דער פארשטארקנדיקער כוח פון די טעקסטן האָט זיך אָבער ניט געקענט פארמעסטן מיט די קאָנטאקט-השפּעות פון די קאָטעריטאָריאלע גערעדטע לשונו

מיר ליידן פון א געוויסן סנאָביזם דערמיט וואָס ס אונדז שווער מודה זיין אז דער סעמיטישער חלק איז אמאָל געווען שטארקער פארטראָטן אין יידיש איידער ביי אונדז היינט צו טאָג. אזעלכע איינסן ווי אכלען, הולכן, רגלים שתקענען האָבן א מארגינאלן מעמד אין היינטיקן יידיש, זיי ברענגען ארויס נואנסן פון הומאָר צי פון גראָבקייט. קיין טאָגטעגלעכע באגריפן זיינען דאָס זיכער ניט. נעמען מיר אָט דעם פאקט, די היינטצייטיקע מארגינאלקייט פון אז איינסן, שפּרייטן מיר אים אויס אין עבר אריין. פאראן אָבער א היפּשע צאָל אויפווייזן פון אָט דעם מין איינס אין עלטערן מערבדיקן יידיש און דווקא בתורת טאָגטעגלעכע ווערטער אויף טאָגטעגלעכע באגריפן.

דער סעמיטישער חלק אינעם אמאָליקן מערב יידיש איז לפי ערך אומבאגרענעצט באשריבן געוואָרן ערשט אין אכצעטן יאָרהונדערט דורך די ק אָ מ פּ י ל א ט אָ ר ן. אקאדעמיש שטייען די קאָמפּילאטאָרן אויף א סך א נידעריקן ניוואָ איידער זייערע פּאָרויסגייער, די קריסטלעכע יידיש-פאָרשער פונעם זעכצעטן און זיבעצעטן יאָרהונדערט. די

ידיעות פון די קאָמפּילאַטאָרן אין לעקסיקאָגראַפישער וויסנשאַפטלעכקייט בכלל און אין לשון קודש און אַראַמיש בפרט זיינען אָפטמאָל מינימאַלע. אין אַ סך פאַלן זיינען זיי שטוציקע יודאָפאָבן און אַנטיסעמיטן, דער עיקר משומדים. „אַ מאַן פון וויסנשאַפט", ווייזט ריכטיק אָן באָראָכאָוו (1913א: 12), „מוז גובר זיין דעם עקל און דאָך דורכבלעטערן די אָנגעווייזענע שונד־ליטעראַטור". ה צוליב די פּראַקטישע צילן וואָס די קאָמפּילאַטאָרן האָבן זי געשטעלט, הן צוליב זייער עם הארצות, זיינען זייערע לעקסיקאָגראַפישע קאָמפּילאַציעס גראָד די מאָמע באַגלייבסטע קוואַלן וואָס מיר האָבן פונעם אַמאָליקן סעמיטישן חלק אין מערב יידיש. דער איינציקער יידישער פילאָלאָג וועלבער האָט אַרויסגעזאָגט די לינגוויסטישע מסקנא וואָס בעט זיך ביים אַנאַליזירן אָט דעם מאַטעריאַל איז שלמה נאָבל (1961: 18 :1962) וועלבער האַלט אַז אינעם מערב יידיש פונעם אַכצעטן יאָרהונדערט איז די צאָל סעמיטיזמען געווען „אַ סך גרעסער איידער היינט". נאָבל (1964) פאַרשטאַרקט זיין שטעלונג דורך זיין אַנאַליז פונעם סעמיטישן חלק אינעם יידיש פון אַ יאָרהונדערט פריער וואָס אַנטפּלעקט זיך אין די פּראָגער בריוו פון 1619 וואָס לאַנדוי און וואַכשטיין (1911) האָבן אַרויסגעגעבן.

ביים באַטראַכטן כתבים אין וועלכע דער סעמיטישער חלק איז שטאַרק פאַרטראָטן מוז מען זיך היטן

פאר סטיליזאציע נים ווײניקער אײדער בײ די ליטעראַרישע סאַנוסענטן. די עקסטרעמסטע סטיליזאציע פון דעם מין אזוי אַנגערופענער סופרים נוסח וואָס אוריאל ווײנרײך (1958) האָט אויסגעפאָרשט וואו יידיש און העברעאיש ווערן צונויפגעמישט. די סטרוקטורעלע שטריכן פונעם העברעאיש און אראמיש אין אַט אזעלכע טעקסטן זײנען עובר אויף די אינעווײניקסטע געזעצן לויט וועלכע די חלקים פון יידיש פאראײניקן זיך. בײ די קאָמפילאטאָרן געפינט מען אָבער בדרך כלל גראָד סעמיטיזמען וואָס וואָלטן זיך אין הײנטיקן יידיש סטרוקטורעל צוגעפאסט אין גאנצן. די סאָרפאָלאָגישע פראָדוקטיווקײט פונעם סעמיטישן חלק וואָס מען געפינט בײ די קאָמפילאטאָרן איז א סימן אז די שײכותדיקע אײנסן האָט מען גענוצט. ס'איז נים צו באוואונדערן וואָס די קאָמפילאטאָרן זײנען געווען געטרײ דער לעבעדיקער שמועסשפראך — זײערע צילן זײנען געווען רײן פראקטישע.

ווען מיר טרעפן ילד און ילדים קען נאָך זײן א ספק צי זײ זײנען טאקע געווען טאָגטעגלעכע ווערטער. ווע מיר געפינען אָבער בײ פילאָגלאָטוסן (1733: 33) די פאָרמירונג אויף צוריק ילדימער 'קינד' ווערט אוים ספק ווײל בלויז א לעבעדיק וואָרט איז זוכה צו סאָרפאָלאָגישער פראָדוקטיווקײט — דאָס איז א ווײטער מהלך פונעם באנוץ פונעם באשטימטן ארטיקל ה- צי פון דער קאָניונקציע ו-

אינעם סופרים נוסח. אז דאָס וואָרט ספינה 'שיף' איז געווען אין דער רײדשפראך קען מען דרינגען פון דעם דערײוואט ספינהר 'שיפמאן, מאטראָס' וואָס מען געפינט בײ קאלענבערגן (1736: 103). ניט נאָר פתח 'טיר' נײערט אויך פתחנער 'שלאָסער' ווערט פארצײכנט בײ ביבליאָפילוס (1742: 49). נחשב איזאָלירט וואָלט אפשר געווען חשוד. דער קאָנטעקסט בײ רײצענשטײנען (1764: [210]) לאָזט אָב ניט איבער קײן ספק: ער איז גדול נחשב בײ דער שררה וואו גדול נחשב הײסט 'הויך אָפגעשאצט'. גדול בתורת אדיעקטיוו צי אדווערב איז אונדז הײנט פרעמד וואָלט זיך גדול נחשב פאָרט געקענט ארויסווײזן פאר א סטיליזאציע. מען געפינט אָבער אויך בײ רײצענשטײנען (1764: [222]) איר זײט א גדולער טיפש, בײ פרידריכ (1784: 149) א גדולער בעל אכילה. דאָס וואָרט טוב מיטן געווײנטלעכן טײטש 'גוט' איז אונדז הײנט פרעמד אין מזרח יידיש. אין אכצעטן יאָרהונדערט איז עס אָבער געווען א בײגיקער אדיעקטיוו. בײ זעליגן (1767: 78) איז פאראן די קאָנסטרוקציע א טופן מקח ווי א דירעקטער אָביעקט. פרידריך (1784: 202), אגב זײער אן ערנסטער פאָרשער מיט גרויסע פארדינסטן פאר דער יידישער שפראך-פאָרשונג, ווײזט אָן ניט נאָר אויף הרבה

'א סך' נײערט אויך אויפֿן קאָמפּאראטיװ דערפֿון <u>הרבהנער</u>
'מער'. פֿאראן מאסעס סעמיטיזמען װאָס זײנען געװען
מאָרפֿאָלאָגיש פּראָדוקטיװ און װאָס זײנען אויפֿגעצײכנט
געװאָרן א סך מאָל פֿון פֿארשײדענע קאָמפּילאטאָרן אין
די פֿארשײדענע טײלן פֿון דער מערב יידישער שפּראַך-
טעריטאָריע פֿונעם אכצעטן יאָרהונדערט. אָט אזעלכע
אײנסן זײנען אָן א ספֿק געװען לעבעדיקע װערטער אינעם
טאָגטעגלעכן יידיש. א שטודיע פֿונעם לעקסיקאָן פֿונעם
מערב יידיש װאָס איז פֿארצײכנט בײ די קאָמפּילאטאָרן איז
א גאָר װיכטיקע עובֿדא פֿאר דער יידישער פֿילאָלאָגיע. אָנ
אזא שטודיע װעט װײזן אז אין משך פֿון די פֿארגאנגענע
צװײ-דרײ הונדערט יאָר האָט יידיש אָ נ ג ע װ א ו י ר ן
א ים סך סעמיטיזמען.

6. סינכראָנישע סעמאנטיק: סאָציאָלאָגיע צי גענעטי

װען דער סעמיטישער חלק אין יידיש װאָלט כולל
געװען נאָר אזעלכע אײנסן װאָס האָבן א דירעקטע שײכות מי
יידישן גלויבן, באגריפֿן װאָס װאָלטן אפֿשר ניט געקענט
אויסגעדריקט װערן מיטן װערטער-אוצר פֿונעם גערמאנישן
חלק צוליב רעליגיעז-סאָציאָלאָגישע אָדער שפּראַך-פּסיכאָלאָג
סיבות, װאָלט געװען אראָפּ פֿון מארק. ס'װאָלט געװען אן
איבערצײגעװדיקער דערװײז אז דער סעמיטישער חלק איז
סעקונדער אינקארפּאָרירט געװאָרן אויף אויסצופֿילן בלויז
װאָס דער גערמאנישער חלק איז ניט פֿעאיק געװען אויספֿיל

אויף דער וואָר זיינען אָבער פאראן מאסעס סעמיטיזמען וועלכע לאָזן זיך ניט סעמאנטיש קלאסיפיצירן ווי „באגרי פונעם יידישן גלויבן" סיידן דורך פילפול, ווי למשל אוודאי, אלמנה, אפשר, גביר, גזלן, דאגה, דווקא, דלות, חלש(ן), טעות, כלבטע, מסתמא, עצה, פנים, צרות, שוטה שכנטע וכדומה. די סעמאנטישע עשירות פונעם סעמיטישן חלק איז א נאטירלעכע זאך פאר דער ירושה-טעאָריע. פא דער טעקסטן-טעאָריע איז זי אָבער א הארבע קשיא. צונץ (1832: 439) האָט געפרואווט איינטיילן דעם סעמיטישן חלק אויף סעמאנטישע קאטעגאָריעס. אחוץ די קאטעגאָריעס וואָ האָבן א שייכות מיט ספּעציפישקייטן פונעם יידישן פאָלק (יידישקייט, דאָס יידישע לעבן, דאָס יידישע לערנען, באהאלט לשון ניט-יידן זאָלן ניט פארשטיין) האָט צונץ בליית ברירו געמוזט צוגעבן די קאטעגאָריע „פארשיידענע אויסדרוקן פ דער שפּראך פונעם טאָגטעגלעכן לעבן". אָט דאָ ליגט דער הונט באגראָבן. איטלעכע וויסנשאפטלעכע קלאסיפיקאציע ווערט אויס קלאסיפיקאציע באלד ווי ס'איז געצוואונגען אריינצוּוואַרפן א רובריק מיטן קעפּל „פארשיידנס" אויב ד „פארשיידענע" זיינען ניט ווייניקער וויכטיק איידער די כלומרשט „קלאסיפיצירטע".

טביזב (1903: 139), ווענעס אייגענע סעמאנטישו קלאסיפיקאציע איז איינע פון די טיפסטע וואָס מיר פארמאָ ביז היינט ניט געקוקט אויף דער ביטולדיקער באציאונג

לגבי ייִדיש, האָט דערזען די באַגרענעצונגען פֿון דער קלאַסיפֿיקאַציע. ער איז מודה אַז „נאָך דעם אַלעמען, מוז איך אָנווײַזן אַז סוף כּל סוף זײַנען דאָ ... ניט ווינציקע העבראַיִשע ווערטער, וואָס ס׳איז שווער צו געבן צו פֿאַרשטײן צוליב וואָס זײ האָבן זוכה געווען צו בירגערעכט אין דער גערעדטער שפּראַך ... דעריבער איז רעכט דער פֿאָרשער זאָל זיך חידושן וואָס ער געפֿינט ... ווערטער וואָס אַפֿילו די אויסגעצײַכנטסטע חריפֿות קען ניט אויפֿדעקן זײער שײַכות מיט „פּרוסקײט" אָדער רוחניות אָדער די אַנדערע סיבות וואָס איך האָב אויסגערעכנט אויבן" (זאָגט אויך אַרויס זײַן באַוואונדערונג אַלסאַי אַ סך ווערטער וואָס וואָלטן געמעגט לויט זײער שײַכות מיט זײַנע קאַטעגאָריעס זײַן אויף ייִדיש זײַנען דווקא ניטאָ. ס׳איז אים אַ מיסטעריע פֿאַרוואָס איז ניטאָ קײן אור כּנגד חושך. מיזעס (1908: 183) פֿאָרמולירט עס אַזוי: „ניִשט דווקא ווערטער פֿאַר רעליגיעזע באַגריפֿן אָדער מנהגים, ווי מען קלערט געווײנלעך".

די אַלע קלאַסיפֿיקאַציעס פֿון דער סעמאַנטיק פֿונעם סעמיטישן חלק זײַנען ס ו ב י ע ק ט י וו, זײ זײַנען געווענדט אין דער ריכטונג פֿונעם פֿאָרשער וועלכער קלאַסיפֿיצירט. לאָמיר נעמען פֿאַר אַ משל די ווערטער <u>דרום</u>, <u>מזרח</u>, <u>מערב</u>, <u>צפון</u>. פֿאַר דער מעקסטן-טעאָריע איז דאָס אַ ריכטיקע אָנשיקעניש. זאָגט טביוב (1903: 135)

אז זיי געהערן דעם סעמיטישן חלק ווייל זיי דערמאָנען אין דער איינטיילונג פון ארץ ישראל און דריקן אויס דאָס געפיל פון נאציאָנאליזם ביי אשכנזישע ייִדן. זאָגט מיזעס (1908: 184) אז די סיבה איז וואָס זיי זיינען אבסטראקציעס און אזוי ארום געהערן זיי דעם תחום פונעם סעמיטישן חלק (זען אויך מיזעס 1924: 217). רובשטיין (1922: 27) האלט אָבער אז מיר זעען דאָ די ראָל פונעם אינטערנאציאָנאלן מסחר. ווער ס'ווייסט נאָר וועלן וועט דאָ קענען ארייַנטייטשן די השפעה פונעם בית מדרש מיט זיין מזרח וואנט און ווער ס'וועט וועלן וועט קענען געפינען א רעליגיעזן פגם ביי די מיטלהויכדייטשישע טערמינען וואָס וואָלטן געווען קאנדידאטן אויף ארייַנגענומען צו ווערן אין גערמאנישן חלק.

סאָציאָלאָגיע אויף איר אָרט און גענעטיק אויף איר אָרט. אז מען וויל אשטייגער אויספאָרשן די געזעלשאפטלעכע באציאונגען פון א מענטשן צו עטנישע מינאָריטעטן באנוצט מען זיך מיט די מיטלען פון דער סאָציאָלאָגיע. וויל מען זיך אָבער דערגרונטעווען פארוואָס א מענטש האָט טונקעלע אויגן פאלט דאָ אריין די סאָציאָלאָגיע ווי א יוון אין א סוכה ווייל די פּראָבלעם געהערט דער גענעטיק. דער סעמיטישער חלק אין ייִדיש איז א שפּראַך-גענעאלאָגיש געירשנטער פון די פריערדיקע לשונות פונעם זעלביקן קיבוץ וואָס רעדט ייִדיש. מחמת דעם זיינען אומזיסט די אלע זוכענישן נאָך סיבות וואָס זאָלן אויפקלערן די עקסיסטענץ פון דעם אָדער יענעם סעמיטיזם אין ייִדיש.

גענעטיק קען פֿארוואנדלט ווערן אין סאָציאָלאָגיע, טונקע אויגן זײַנען מסוגל צו ו ע ר ן א סאָציאָלאָגיש וויכטי פֿאקטאָר אין א געוויסער געזעלשאפֿט. מיטן אָפּשטאם פֿ אָט די טונקעלע אויגן האָט די סאָציאָלאָגיע קײן שום שײַכ ניט. די היסטאָרישע לינגוויסטיק, וואָס אָפּערירט מיט דע השגה פֿון גענעטישער קרובֿישאפֿט צווישן לשונות מוז פֿארנעמען דעם אויבנאָן אין דער אויספֿאָרשונג פֿונעם שפּראכהיסטאָרישן מ ק ו ר פֿונעם סעמיטישן חלק. די סאָציאָלאָגיע דערקעגן דארף שפּילן איר ראָלע בײַ דער אויספֿאָרשונג פֿון די סאָציאלע פֿונקציעס וואָס דער סעמיט חלק האָט אָ נ ג ע נ ו מ ע ן.

7. דיאכראָנישע לעקסיק און סעמאנטיק

לויט דער טעקסטן-טעאָריע וואָלט מען זיך געמעגט ריכטן אז דער סעמיטישער חלק אין ייִדיש זאָל אָפּשפּיגלען מער אָדער ווייניקער אין א גלײַכער מאָס די פֿארשײדענע טעקסטן וואָס מען האָט צום מערסטנס באנוצט אין אשכנז – תורה, תלמוד, תפֿילה. די ירושה-טעאָריע פּאָסטולירט אָבער אז דער סעמיטישער חלק איז איבערגעגעבן געוואָר דורך לעבעדיקער שפּראכיקער טראנסמיסיע ניט-איבערגעריסנערהייט. נמצא אז ייִדיש דארף אָפּשפּיגלען די ס א מ ע ש פּ ע ט ס ט ע פּרעאשכנזישע פֿארמעס. לויט דער ירושה-טעאָריע וואָלט ייִדיש ניט געקענט האָבן א תנכיי פֿאָרמע אויב אָט די פֿאָרמע איז אויף אראמיש פֿארביטן גע

דורך א נײער. אראמיש הײסט דאָ בײ אונדז דער ייִדישער אראמיש, דאָס וואָס מאקס װײנרײך רופט „תרגומיש". מען מוז כסדר געדענקען אז אָט דער אראמיש האָט אין זיך א שטארקן העברעאישן חלק. אזוי ארום באקומט זיך על פּי דער ירושה-טעאָריע אז פֿאָרמעס פֿונעם תנכישן העברעאיש קענען זיך געפֿינען אינעם סעמיטישן חלק פֿון ייִדיש בלויז ווי א חלק שבחלק.

א בוללדיקע פּרט-פֿאָרשונג דארף מען ערשט אדורכפֿירן. די אלגעמײנע ליניעס זעען זיך אָבער שוין ארויס פֿון זינט דער פֿאָרמולירונג פֿון שײנעאנז פּרינציפּ. לאזער שײנעאנז (1889: 53) האָט אנטדעקט אז דאָרט וואו א שפּעטערדיקע פֿאָרמע האָט פֿארביט א פֿריערדיקע נאָך אויף דער סעמיטישער שפּראך-טעריטאָריע איז צו ריכטן זיך אז ייִדיש וועט האָבן די שפּעטערדיקע פֿאָרמע. שײנעאנז זאָגט דאָס ארויס מיט דער טראדיציאָנעלער טערמינאָלאָגיע, דהײנו אז ניט תנך לשון נײערט גמרא לשון איז ארײן אין ייִדיש דערפֿאר איז עס יום טוב, ניט מועד. אין תנך זײנען דרום און מערב שוואך פֿארטראָטן ווי שפּעטיקע פֿאָרמעס בנגד די אָפּטע נגב און ים — אין ייִדיש איז עס בלויז דרום און מערב. ניט נאָר די לעצטע לעקסישע גלגולים זײנען אין סעמיטישן חלק ארײן נײערט אויך די לעצטע סעמאנטישע גלגולים. די תנכישע טײטשן פֿון מנהג 'פֿירונג פֿון א רײטוואָגן', צדקה 'גערעכטיקײט',

<u>צלם</u> 'געשטאלט', <u>תשובה</u> 'צוריקקער; ענטפער' זײַנען אוי ײדיש לחלוטין אומבאקאנט (זען אויך גרינבוים 1682: 536; שולמאן 1898: 42). די לעקסיק און סעמאנטיק פונעם סעמיטישן חלק אין ײדיש זײַנען ניט אײַנגעטײלט לויט די פארש״דענע סינים טעקסטן װאָס זײַנען באנוצט געװאָרן א י ן אשכנז. זײ װאקסן פון דער לעצטער שפראכיקער אנטװיקלונג פ א ר אשכנז.

8. די רעקאָנסטרוקציע

בײם אויספאָרשן די געשיכטע פון א שפראך איז דער דוחק אין לינגװיסטיש פארלאָזלעכע מאָנומענטן פון די פריסטע תקופות ניט קײן סימן אז די פאָרשערישע פראָבלעמען װאָס זײַנען נוגע יענער צײט זײַנען באשערט צו בלײבן א תיקו. דאָס אויפבויען די געשיכטע פון א לשון לויט די כתבים װאָס האָבן זיך דערהיט האָט פערדינאנד דע סאָסיר (1916: 297-300) אָנגערופן דעם פראָספעקטיװן מעטאָד. דע סאָסיר פאָרמולירט די באגרענעצונגען פונעם פראָספעקטיװן מעטאָד װי א יסוד אין דער טעאָריע פון היסטאָרישער לינגװיסטיק. א סך פראָבלעמען פון שפראך-געשיכטע קענען קײן מאָל ניט באארבעט װערן דורך דאָקומענטן און ס'איז אומבאקאנט אין דער שפראך-װיסנשאפט א פאל װאו די מאָנומענטן זאָל

קלעקן אויף צו שרייבן די געשיכטע פון א לשון. דער
לינגוויסט מוז אָפּלאָזן דעם פּראָספּעקטיוון מעטאָד און
אַרבעטן אין דער פאַרקערטער ריכטונג. ער מוז
רעקאָנסטרואירן דעם עבר. אזוי ארום באַקומט דער
היסטאָרישער לינגוויסט די מעגלעכקייט זיך צו
דערגרונטעווען צו דער שפּראַך פון א תקופה א סך עלטער
איידער די עלטסטע באַקאַנטע מאָנומענטן. אז מען נעמט
אין באַטראַכט די פּאָדערונגען און דערגרייכונגען פון דע
היסטאָרישער לינגוויסטיק אין דער צווייטער העלפט
פונעם צוואַנציקסטן יאָרהונדערט ווייזט זיך בולט ארויס
אז דער טראָפּ ליגט אויף עמפּירישער עווידענץ, עווידענץ
וואָס דער פאָרשער באַקומט דורך די אייגענע חושים זיינע.
סאָמירס רעטראָספּעקטיווער מעטאָד איז אין א
געוויסן זין די טעאָרעטישע אַבסטראַקציע פון דער
קאָמפּאַראַטיווער רעקאָנסטרוקציע וואָס איז אויפגעקומען
אין ניינצעטן יאָרהונדערט. זי האָט די וואונדערלעכע מעלה
וואָס די פאָרמעס וואָס מיר פאַרגלייכן אויף צו רעקאָנסטרוא
זיינען די ה י נ ט י ק ע, ניט קיין פּאָסטולירטע אויפן
סמך פון אַמאָליקע גראַפּעמען.

איידער מיר קומען צו צו ספּעציפישקייטן איז כדאַ
בהכלית הקיצור צו באַטראַכטן די פּלוגתא איבערן מקור
פונעם סעמיטישן חלק אין א קאָסמישן גערעם. אזוי ארוו
וועט מען קענען זען דורך דער לאָגיק פון דער היסטאָרישו
לינגוויסטיק ווי די זאַך שטייט אַפּריאָרי און אויף וועמען

ס'ליגט דער עול פֿון ראיה. דער קירצטער מהלך צווישן צוויי פונקטן אין שטח איז א גלייכע ליניע. דער קירצט מהלך צווישן צוויי פונקטן אין צייט איז אויך א גלייכע ליניע סיידן ס'ווערט צעשטערט די נאטור. אז א געוויסער בנין איז געשטאנען אין אזא און אזא יאָר אין דער געשיכטע און דער זעלביקער בנין איז געשטאנען אין א שפּעטערדיקן יאָר איז דער בנין ג ע ב ל י ב ן סייד מען ווייס אז מען האָט אים צעשטערט און ווידער אויפגעבו דער נאטירלעכער מהלך צווישן צוויי פונקטן אין צייט ביי א שפּראך-פאָרמע איז פונעם ערשטן פונקט ביזן צווייטן. אז ווערטער <u>אוודאי</u>, <u>דווקא</u> און <u>מסתמא</u> זיינען געווען ביים יידיש פאָלק רעדנדיק א סעמיטישע שפּראך און מען געפינט די זעלביקע איינסן ביים זעלביקן פאָלק רעדנדיק די יידישע שפּראך, איז א סימן אז אָט די איינסן, ווי טויזנטער אנדערע, האָבן געהאט א געוויסן לינגוויסטישן א ר י כ ו י מ י ם. ווער ס'האלט אָבער אז סעמיטישער שפּראך-חומר איז נעלם געוואָרן און איז צוריק אויפגעקומען אין דער גערעדטער שפּראך דורך די טעקסטן איז א מאמין אין ת ח י ת ה מ ת י ם. כאָטש ביידע פּראָצעסן זיינען באקאנ אין דער שפּראך-געשיכטע, איז אריכת ימים דער נאטירלעכ פּראָצעס, תחייה המתים איז דער יוצא-דופנדיקער. ווער ס'וויל אין א ספק-פאל דערווייזן תחית המתים איז עליו הראיה.

אז דער סעמיטישער חלק װאָלט אין ײדיש ארײן
פון די טעקסטן דורך אן אויסגעצויגענעם פּראָצעס אין
משך פון די יאָרהונדערטער װאָלט מען זיך געמעגט ריכטן
אויף קאָלאָסאלע געאָגראפישע אונטערשײדן אין דער עצם
צונויפװאקסונג מיט די אנדערע חלקים אין ײדיש. א
געװיסער װאָקאל פונעם סעמיטישן חלק װאָלט זיך געקענט
אנטװיקלען אין אײנעם מיט אזא און אזא װאָקאל פונעם
גערמאנישן חלק אין די נידערלאנדן אָבער מיט גאָר אן
אנדער װאָקאל פונעם גערמאנישן חלק אין דער ליטע.
אזעלכע פאלן זײנען אָבער אויסנאמען שבאויסנאמען: די
פּאראלעלקײט פון דער צונויפװאקסונג איבער דער מאסיװע
שפּראך-טעריטאָריע פון ײדיש װארפט זיך בפשוט אין די
אויגן. פארן היסטאָרישן לינגװיסט איז דאָס דער סימן
מובהק פון גענעאלאָגישער ירושונג פון א קדמון שפּראך.
מען װאָלט געקענט מתרץ זײן אז אָט די פּאראלעלקײט נעמט
זיך פון כװאליעס השפּעה פון אײן דיאלעקט איבערן
אנדערן. די אנדערשקײטן אין דער קאָנקרעטער רעאליזירו
אין איטלעכן דיאלעקט װײזן אָבער אָן אז די שײכותדיקע
אײנסן האָבן אדורכגעמאכט די אלע פאָנעטישע שינוים װאָס
כאראקטעריזירן די אנטװיקלונג פון איטלעכן דיאלעקט
באזונדער. נמצא אז דער סעמיטישער חלק איז מלכתחילה
געװען.

א גרויסער אויפטו איז עס געװען װאָס יחיאל
פישער (דער איצטיקער בן-נון) האָט אין די דרײסיקער

יאָרן אריינגעפירט אין דער יידישער פילאָלאָגיע דעם באגר קדמון יידיש בבלל און א סיסטעמאטישע סבעמע פונעם קדמון יידישן וואָקאליזם בפרט (זען איצטער בן-נון 1973 ;72-61 ;238-183 ;267-278). די אויסערגעוויינטלעכע אויסגעהאלטנקייט פון די וואָקאלישע מיטשטימונגען צווישן די סיסטעמען וואָקאלן פון די יידישע דיאלעקטן איז א בולטער דערווייז פאר דער עמפירישער עקסיסטענץ פון קדמון יידיש. אָט די אויסגעהאלטנקייט גיט דעם יידישן פילאָלאָג די מעגלעכקייט צו קאָנפראָנטירן די חלקים פון יידיש איינער מיטן אנדערן. אין דער איצטיקער באטראכטונג נוצן מיר מיכל הערצאָגס (1965: 228) סיסטציפערן אויף איבערצוגעבן די דיאפאָנעמען פון מאקס ווײַנרייכס (1960ב; 1973: II,343-368) קדמון סבעמע.

אין נידערלענדישן יידיש, אין צפון-מערבדיקסטן ווינקל פון דער היסטאָרישער שפראך-טעריטאָריע פון יידיש, איז דער דיפטאָנג ɔu דער ענטפערער סיי פונעם נאָרמאליזירטן מיטל-הויכדייטשישן ô סיי פונעם טבריהר אָפנטראפיקן חול אזוי ארום אז די ווערטער brɔut 'ברויט', grɔus 'גרוי' און rɔut 'רויט' האָבן דעם זעלביקן וואָקאל וואָס xɔ́udəš 'חודש', sɔ́uxər 'סוחר' און šɔ́utə 'שוטה'. טוען מיר קוק אויף צענטראל יידיש זעען מיר די זעלביקע צונויפוואקסונג נייערט מיט א באזונדערער פאָנעטישער געשיכטע וואָס האָט דערפירט צו דער רעאליזירונג ɔj, דעריבער brɔjt, grɔjs, rɔjt, xɔ́jdəš, sɔ́jxər, šɔ́jtə.

אין צפון-מזרח ײדיש באַװײַזן זיך די בײדע סעריעס מיטן
זעלביקן ei, דעריבער breit, greis, reit, xéidəš,
séixər, šéitə. אָט די אויסגעהאלטענע מיטשטימונג לאָז
זיך צונויפנעמען אין אײן דיאַפאָנעם: דער װאָקאל 42
װעלכער סימבאָליזירט די דיאַפאָנעם נידערלענדיש ײדיש u
צענטראל ײדיש נב ‖ צפון-מזרח ײדיש ei און מען קען
פאַרשטײט זיך אַרײַננעמען אין דער דיאַפאָנעם די קאָנקרעט
רעאַליזירונגען פון אַלע אַנדערע ײדישע דיאַלעקטן. אָט
דער באַגריף װ אָ ק א ל 4 2 װאָלט ניט געקענט לאָגי
עקסיסטירן װען ניט די אידענטישקײט פון דער
צ ו נ ו י פ פ אָ ר ו נ ג פון די חלקים פון ײדיש אי
אַלע ײדישע דיאַלעקטן. די פאַרשײדנקײט פון דער
קאָנקרעטער רעאַליזירונג פון אײן זײַט װײַזט אַז מען האָט
צו טאָן מיט ירשונג פון דער קדמון שפּראַך, ניט מיט
כװאַליעס השפּעה פון אײן דיאַלעקט איבערן אַנדערן. די
אידענטישקײט פון דער צונויפפאָרונג פון דער אַנדערער
זײַט װײַזט אַז דער סעמיטישער חלק און דער גערמאַנישער
האָבן זיך געמוזט צונויפפאָרן אין דער עלטסטער תקופה
ײדיש נאָך אײדער ײדיש האָט זיך צעגאָפּלט אויף דיאַלעקטן
אָט די פאַרשײדנקײט פון קאָנקרעטער רעאַליזירונג
באַנומען בבת אחת מיט דער אידענטישקײט פון דער
צונויפפאָרונג איז אָבער דאָך ניט קײן ראיה ניט אָפּצופּרן
װײל מען קען דאָ סתרץ זײַן אַז ס'האַנדלט זיך אין פּאַראַל
אַנטװיקלונגען כאָטש ס'װאָלט געמוזט זײַן אַ גאַנץ גרויסע
צופאַל װאָס זאָל קענען גורם זײַן די פּאַראַלעלקײט איבערן

גאנצן געאָגראפישן שטח פון ײדיש און איבערן גאנצן
סטרוקטורעלן שטח פונעם ײדישן װאָקאליזם.

נאָך װיכטיקער פאר דער קאָרעלירונג צװישן פארש
קאָנקרעטע רעאליזירונגען און אידענטישע צונויפפאָרונג
איז די קאָרעלירונג צװישן פארשײדענע קאָנקרעטע
רעאליזירונגען און פ א ר א ל ע ל ע א נ אָ מ א ל
פאראלעלע אנאָמאליעס רופן מיר אָן שטריכן װאָס זײנען י
דופנדיק פונעם קוק פון די נאָרמאליזירטע נוסחאות פון
שפּראכן װאָס זײנען גענעטיש קרוביש מיט די חלקים אין
ניט סתם יוצא-דופנדיק נײערט יוצא-דופנדיק אויף פונק
זעלביקן אופן אין אלע ײדישע דיאלעקטן. אין דער סוג
װאָקאליזם װעט דאָס הײסן אז פּונקט דער זעלביקער יוצא-
דופנדיקער קדמון װאָקאל באװײזט זיך אין זעלביקן לעקס
אײנס אין אלע דיאלעקטן. לאָמיר א קוק טאָן אויף דרײ
דוגמאות. דער טבריהר אָפּנטראפּיקער סגול איז דער ענט
פּון װאָקאל 25 אין אײנעם מיטן מיטל-הויכדײטשישן אָפנט
ë̤, אזוי ארום אז דער טיפּ בגד, חסד, קרן האָט דעם זעל
װאָקאל װאָס דער טיפּ בעזעם, בעטן, טרעטן. איז אָבער פ
א סעריע יוצא-מן-הכלל, חדר, פּסח, צלם וכדומה װאו ד
אָפּנטראפּיקער סגול באװײזט זיך דװקא װי װאָקאל 22 אין
מיטן מיטל-הויכדײטשישן ê̤, דער טיפּ אײביק, װײטיק, שני
זײנען זײ יוצא-מן-הכלל אין א ל ע ײדישע דיאלעקטן
אין נידערלענדישן ײדיש xéidər, péisəx, céiləm מיט
נידערלענדיש ײדיש ei_{22} אָנשטאָט xédər, pésəx, céləm
מיט נידערלענדיש ײדיש $\bar{e}_{25}$; אין צענטראל ײדיש xáidər,

pájsəx, cájləm מיט צענטראל יידיש aj$_{22}$ אָנשטאָט xéjdər
péjsəx, céjləm מיט צענטראל יידיש ej$_{25}$; אין צפון-מזרח
יידיש xéjdər, péjsəx, céjləm מיט צפון-מזרח יידיש ej$_{22}$
אָנשטאָט xέdər, pέsəx, cέləm מיט צפון-מזרח יידיש ε$_{25}$.
דער טבריהר אָפּנטראפּיקער שורוק איז דער ענטפערער פון
וואָקאל 52 אין איינעם מיטן מיטל-הויכדייטשישן u̯ אזוי
ארום אז דער טיפּ בתולה, חברותא, מלבושים האָט דעם
זעלביקן וואָקאל וואָס דער טיפּ ברודער, זוכן, שול. איז
אָבער דאָס וואָרט מזוזה א יוצא-מן-הכלל, ס'באַווייזט זיך
דווקא מיט וואָקאל 51 אין איינעם מיטן מיטל-הויכדייטשישן
u̯, דער טיפּ הונט, טרוקן, פרום, איז עס א יוצא-מן-הכ
אין אלע יידישע דיאלעקטן — אין נידערלענדישן יי
məzṓzə מיט נידערלענדיש יידיש ō$_{51}$ אָנשטאָט məzúzə מיט
נידערלענדיש יידיש u$_{52}$; אין עלזאסער יידיש məsúsə מיט
עלזאסער יידיש u$_{51}$ אָנשטאָט məsǘsə מיט עלזאסער יידיש
ü$_{52}$; אין צענטראל יידיש məzī́zə מיט צענטראל יידיש
אָנשטאָט məzī́zə מיט צענטראל יידיש ī$_{52}$; אין צפון-מז
יידיש איז ניט שייך ווייל 51 און 52 האָבן זיך צונויפגעג
אין u. דער טבריהר פארמאכטטראפּיקער צירה איז דער
ענטפערער פון וואָקאל 21 אין איינעם מיטן מיטל-הויכדייט
קורץ געבליבענעם e, אזוי ארום אז דער טיפּ בית-דין,
נס האָט דעם זעלביקן וואָקאל וואָס דער טיפּ בעסער, מענטש
שמעקן. זיינען אָבער די אות-נעמען בית, בֿית, ריש און
דאָס וואָרט חן יוצא-מן-הכללן, זיי באַווייזן זיך דווקא מיט
אויבן דערמאָנטן וואָקאל 22, זיינען זיי יוצא-מן-הכללן א

א ל ע יידישע דיאַלעקטן — אין נידערלענדישן יידיש א
עלזאסער יידיש bɛjs, vɛjs, rɛjš, xɛjn; אין צענטראל
יידיש bajs, vajs, rajš, xajn; אין דרום-מזרח יידיש און
צפון-מזרח יידיש bejz, vejz, rejš, xejn. אומעטום אָנשטאָ
bɛz/bɛs, vɛz/vɛs, rɛš, xɛn מיטן אוניווערסאלן ɛ[21]. דאָ
צונויפשטעלן א לפי ערך שלימותדיקע רשימה פון די
פאראלעלע אנאָמאליעס אין יידיש און לאו דווקא אינעם
סעמיטישן חלק, וועט ברענגען א סך נוצן דער יידישער
פילאָלאָגיע בפרט און דער טעאָרעטישער שטודיע פון קדמו
שפראכן אין דער היסטאָרישער לינגוויסטיק בכלל.

9. די סטאנדארד-טעאָריע איבערן וואָקאליזם פונעם סעמיטישן חלק

פאראלעלע אנאָמאליעס זיינען בכוח צו דערווייזן אז
דער סעמיטישער חלק אין געווען אין יידיש איידער דאָס לש
האָט זיך צעגאָפלט אויף דיאַלעקטן, ד״ה אינעם עלטסטן יי
מען קען דאָ מתרץ זיין אז דער גרויסער אריינגעם פון די
טעקסטן וואָס די טעקסטן-טעאָריע פאָסטולירט האָט זיך מיט
יידיש פארלאָפן דווקא אין דער עלטסטער תקופה כאָטש לויט
שכל פון דער טעקסטן-טעאָריע וואָלט מען זיך געמעגט ריכ
אויף א בסדרדיקן פראָצעס פון אריינגעם, אויף א וואקסנד
סעמיטישן חלק (§ 5). בכדי זיך צו דערגרונטעווען צו
פראגע איבער דער עקסיסטענץ פונעם סעמיטישן חלק פונע

סאמע בראשית פון ייִדיש קען מען זיך באַנוצן מיט די
מעטאָדן פון דער קאָמפּאַראַטיווער לינגוויסטיק. דעם אויב
וועט פאַרנעמען די רעקאָנסטרואירונג פון דער געשיכטע פ
וואָקאַליזם פונעם סעמיטישן חלק. אויב דער וואָקאַליזם פ
סעמיטישן חלק איז דורכויס א פועל יוצא פון דער סיסט
קריאה פון לשון קודש, פון דער השפעה פונעם גערמאַניש
חלק צי פון ביידע איז קיין זאַך ניט געדרונגען. אויב
להיפוך דער וואָקאַליזם פון סעמיטישן חלק קען ניט שטאַמ
אין גאַנצן ניט פון דער קריאה, ניט פון גערמאַנישן חל
ניט פון ביידע איז דערפון געדרונגען אַז ער האָט געמוזו
האָבן אַן אַנדער שפּראַכיקן מקור דהיינו ער איז געבראַכט
געוואָרן גערעדטערהייט פון מיטעלן מזרח אין אייראָפּע אריי
פאַראַן א נישקשהדיקער סכום פאָנעטישע באַמערקונ
איבערן סעמיטישן חלק פון זעכצעטן, פון זיבעצעטן און
אַכצעטן יאָרהונדערט. על פי רוב זיינען דאָס באַמערקונגע
סכות דעם ארויסרייד פון איינציקע ווערטער. געווען אפיל
פּרואוון אויף צו פאַרגלייכן סיסטעמאַטיש דעם ארויסרייד
פונעם סעמיטישן חלק אין ייִדיש מיטן ארויסרייד פון
העברעאיש און אראמיש ביי די קריסטלעכע מלומדים, למשל
וואגענזיילן (1699: 85) און ביי שודט (1714: II, 285).
אָט די אַלע באַמערקונגען, סיי די דעסקריפּטיווע סיי די
היסטאָרישע געהערן אַלע דעם תחום פון פ אָ נ ע ט י ק
ערשט אין נײַנצעטן יאָרהונדערט נאָכן אויפקום פונעם
קאָמפּאַראַטיוון מעטאָד האָבן זיך באַוויזן די ערשטע שפּורן
פון דער היסטאָרישער פ אָ נ אָ ל אָ ג י ע פונעם סעמ

חלק. די טעאָריע וואָס געוועלטיקט ביז היינט איז געבויר געוואָרן מיט העכער הונדערט יאָר צוריק. איר גרונטליג איז געווען דער העברעאישער פּאָעט און מדקדק אברהם דוב בער מיכאלישקער (מיט ראשי תיבות אד"ם) בן חיים לעבענ באקאנט אין דער העברעאישער ליטעראטור ווי אדם הכהן. הכהן (1874: 19-25) האָט זיך ניט באנוגנט מיטן פארגל צווישן דעם סעמיטישן חלק און דער ספרדישער הברה (וואָס דער יסוד פון דעם קריסטלעכן ארויסרייד פון העברעאיש) עס האָבן געטאָן וואגענזייל און שודט. ער האָט אריינגעצו אינעם פארגלייך אויך די אשכנזישע הברה און דייטש. ביי פארגלייכן דעם וואָקאליזם פון אָט די פיר לינגוויסטישע סטרוקטורן —— דער סעמיטישער חלק אין יידיש, די ספר הברה, די אשכנזישע הברה און דייטש —— האָבן זיך פאר הכהנען ארויסגעוויזן א ריי גענעאלאָגישע צווישן-שייכותן. ס'איז ניט קיין גוזמא צו זאָגן אז אדם הכהנס עטלעכע זייטלעך איבערן וואָקאליזם פונעם סעמיטישן חלק עפענען נייע תקופה אין דער יידישער שפּראַך-פאָרשונג. ניט א פארגלייך סתב נייערט א פאקטישער באנוץ פונעם קאָמפּאראט מעטאָד אנטפּלעקט זיך אין דער טעאָריע פון אדם הכהנען. איידער מען קומט צו צום תוכן פון דער טעאָריע מוז מען באוואָרענען אז א שיינע פּאָר פּרעוויסנשאפטלעכע השגות און באמערקונגען געפינען זיך ביי אדם הכהנען אריינגעמישט דער גאָר ערנסטער פּאָנאָלאָגישער טעאָריע. ווי א משל קען אָנווייזן אויף דער שנאה צו דיפטאָנגען מיטן „דערווייז" א לשון קודש האָט ניט ליב קיין דיפטאָנגען ווייל דיפטאָנגען

זײנען א צונויפמיש פון פארש״דענע סינים װאָס איז אוי
קעגן דער תורה. ניט געקוקט אויף דעם און ניט געקוק
אויפן גאנצן ביטול מיט װעלכן ער קוקט אָן די
אשכנזישע הברה איז דער עצם אנאליז זײנער א
בפירוש לינגװיסטישער כאָטש ער איז סאָציאָלאָגיש סאָטיװי

בײם פארגלײכן די אשכנזישע הברה מיט דער ספרד
האָט זיך אדם הכהנען ארויסגעװיזן אז די אשכנזישע הבר
דיפערענצירט סיסטעמאטיש צװישן די רעאליזירונגען פון
צירה און סגול, פון קמץ (=קמץ גדול) און פתח, פון ח
און קמץ קטן דורך בולטע אונטערש״דן אין דער װאָקאליש
איכות. אין דער ספרדישער הברה װערן אָבער איטלעכע פ
די דר״ פאָרלעך רעאליזירט מיט דער זעלביקער װאָקאלישע
איכות. צי ס'איז טאקע פאראן ב״ די ספרדים א
בפירושדיקער חילוק אין דער װאָקאלישער כמות האָט ער נ
נאָכגעפאָרשט. געפינענדיק אז די קאָנקרעטע רעאליזירונג
ב״ די א ש כ נ ז י ם פונעם צירה, פונעם קמץ און פ
חולם האָבן געװיסע אנאלאָגיעס אין ד״טש האָט אדם הכהן
געדרונגען אז ניט נאָר די רעאליזירונגען גופא פונעם
פונעם קמץ און פונעם חולם װאקסן פון גערמאנישער השפ
נ״ערט אויך דער עצם חילוק צװישן צירה און סגול, קמץ
פתח, חולם און קמץ קטן װאקסט פון גערמאנישער השפעה.
„גערמאנישע השפעה" ה״סט דאָ ניט דער כוח פון שפראכיק
קאָנטאקטן צװישן צװ״ קאָטעריטאָריאלע באַפעלקערונגען.
באַװאוסטזיניקער פראָצעס פון דיפערענצירונג װערט פאָסט
א באַװאוסטזיניקער פראָצעס װעלכער האָט דערפירט צום

סעקונדערן אויפקום פון באזונדערע רעאליזירונגען פון
די טבריהר לייען-סימנים צירה, קמץ און חולם אין דער
קריאה פון וואקאליזירטע טעקסטן. נאך מער אינטערעסיר
אונדז דא דער צווייטער טייל פון אדם הכהנס טעאריע. אי
סעמיטישן חלק אין יידיש, להיפוך צו דער אשכנזישער הב
זיינען פאראן א סך פאלן אין וועלכע די ענטפערערס פון
קמץ און חולם זיינען דווקא יא היינו הך מיט סגול, פתח
קמץ קטן: למשל דער וואקאל אין <u>גר</u>, <u>לץ</u>, <u>מת</u> וואו טבריה
צירה איז אין יידיש אידענטיש מיטן וואקאל אין <u>אביון</u>,
<u>הפקר</u>, <u>חדווה</u> וואו טבריה לייענט סגול („טבריה" הייסט דא
ס י ס ט ע ם, לאו דווקא איינסן אויפגעוויזן אין טבריהר
דער וואקאל אין <u>כלל</u>, <u>כתב</u>, <u>פרט</u> וואו טבריה לייענט קמץ א
יידיש אידענטיש מיטן וואקאל אין <u>בטלן</u>, <u>גנב</u>, <u>שבת</u> וואו ט
לייענט פתח; דער וואקאל אין <u>כוס</u>, <u>סוד</u>, <u>סופרים</u> וואו טבר
לייענט חולם איז אין יידיש אידענטיש מיטן וואקאל אין
<u>חכמה</u>, <u>ערלה</u>, <u>קרבן</u> וואו טבריה לייענט קמץ קטן. דערפון
ווערט פאר אדם הכהנען געדרונגען אז דער טיפ <u>גר</u>, <u>לץ</u>,
דער טיפ <u>כלל</u>, <u>כתב</u>, <u>פרט</u>, דער טיפ <u>כוס</u>, <u>סוד</u>, <u>סופרים</u> ז
לעבעדיקע רעשטלעך אינעם סעמיטישן חלק אין יידיש פו
דער אמאליקער קריאה. אט די רעשטלעך אין דער גערעדט
שפראך האבן זיך ניט אונטערגעגעבן דער קאדיפיצירטער
אשכנזישער קריאה וואס איז אויפגעקומען אונטער דייטשיש
השפעה. עד כאן אדם הכהן.

אדם הכהנס טעאריע האט איגנארירט דעם פאקט ווא
אין א סך פאלן זיינען די ענטפערערס פון צירה, קמץ או

חולם אינעם סעמיטישן חלק שוין גאָר דיפערענצירט פון
סגול, פתח און קמץ קטן, למשל דער טיפ גרים, לצים, מו
דער טיפ כללים, כתבים, פרטים, דער טיפ בוסות, סודו
סופר. ש. אײזענשטאַט (1908: 89) אין זײן ניט-
געראָטענעם פּרואוו אויף צו קלאסיפיצירן די ייִדישע דיאַ
האָט אויך ארויסגעזאָגט די מײנונג אַז דער סעמיטישער
חלק איז לכתחילה כאראקטעריזירט געוואָרן דורך א „ספרד
ארויסרײד. א תיקון האָט אדם הכהנס טעאָריע באקומען א
1913 דורך די ארבעטן פון ח. טשעמערינסקין און מ.
װײנגערן אין ש. ניגערס פנקס, דער זאמלבוך מיט װעלכן
ס'װערט געבוירן די נײע ייִדישע פילאָלאָגיע. טשעמערינסקי
ארבעט איז װאסערדיק און אָנגעפּיקװעט מיט מעטאָדאָלאָגי
חסרונות װי מען קען גרינג זען סײ פונעם ארטיקל גופא
סײ פון די הערות צום סוף פון בער באָראָכאָװ (1913ג).
דאָך האָט טשעמערינסקי (1913: 61-63) דער ערשטער דערז
שײכותדיקע פאָנעטישע שכנות פון די אזוי אָנגערופענע
„ספרדיזמען" אינעם סעמיטישן חלק. פאָרמולירט האָט ער
בפירוש נאָר פאר צװײ פון די דרײ פאָרלעך. די זעלביקע
פאָנעטישע שכנות איז אָבער שײך אלע דרײ פאָרלעך: די פּ
גר/לץ/מת, כלל/כתב/פרט, בוס/סוד/סופרים טרעפן זיך א
פ א ר מ א כ ט ע ט ר א פ ן. די טיפן גרים/לצים/
מתים, כללים/כתבים/פרטים, בוסות/סודות/סופר טרעפן ז
אין אָ פ ע נ ע ט ר א פ ן. בײם פארגלײכן אָט די
אויסגעפונענע פאָנעטישע שכנות מיט דער לענגונג פון

די ענטפערערס אין גערמאנישן חלק פון די מיטל-הויכדי
לכתחילה קורצע וואקאלן איז טשעמערינסקי געקומען לידי
מסקנא אז דער פראצעס איז איןביידע חלקים דער זעלביק
טשעמערינסקיס צושטייער צו דער אנטוויקלונג פון דער
סטאנדארד-טעאריע איז דער באגריף לענגונג אין אפענער
טראף. אין זעלביקן ווילנער פנקס האט מ. ווײנגער (913
80-82) ארויסגעזאגט די זעלביקע טעאריע א סך קירצער
מער עלעגאנט. ער האט אבער אנגעוויזן אין א הערה אז
פארבולירונג איז אים אויסגעקומען צו הערן פון
טשעמערינסקין.

דער ווײטערדיקער שטאפל אין דער סדאנדארד-טעאו
איז געווען דער צושטייער פון דער פארשונג איבערן עלטע
לשון קודשדיקן ניקוד. אויפן סמך פון א היפשער צאל
אלטע אשכנזישע כתב-ידן האט חנוך ילון (1938: 63-66;
1939א: 11; 1939ב: 33-34; 1942א; 1942ב; 1943: 51-2
אויפגעוויזן אז די גראפישע אפאזיציעס צווישן צירה און
סגול פון איין זײט און קמץ און פתח פון דער אנדערער
זײנען שטארק מטושטש אין אמאליקן אשכנזישן ניקוד.
ווײטערדיקע פארשונגען איבער אלטע אשכנזישע כתב-ידן
האבן אויפגעוויזן די זעלביקע וואקלענישן (זען למשל קל
1951: 73; הלוי 1957: 217; בית-אריה 1965: 34-37,
101-102; אלדר 1975: 207; 1976: 40, 45). ילון אי
געקומען צו די זעלביקע צוויי מסקנות וואס אדב הבהן נאר
וואס דען מיט א סך עווידענץ צו דער האנט. די ערשטע מ

זײַנע איז אַז די סיסטעם קריאה אין אַמאָליקן אשכנז איז
געװען נאָענט צו דעם װאָס מען רופֿט הײַנט די ספֿרדישע
הברה, אַ פֿינפֿװאָקאַלישע סיסטעם. דערפֿאַר האָבן די נקדנים
געפּלאָנטערט צירה מיט סגול און קמץ מיט פּתח. די צװײטע
מסקנא איז דירעקט נוגע דעם סעמיטישן חלק אין ייִדיש.
ילון (1938: 63 ; 1942א: 27) טענהט אין אײנעם מיט אַ
הכהנען, טשעמערינסקין און װײַנגערן אַז די טיפּן גבֿ, ב
כוס זײַנען רעשטלעך פֿון דער אַמאָליקער קריאה װאָס האָבן
זיך דערהיט אין דער גערעדטער שפּראַך. ילונס נאָכגײער
אין דער פֿאָרשונג פֿונעם עלטערן ניקוד, בתוכם מורג
(1971: 1130) און אלדר (1976: 48) האַלטן זיך בײַ זײַנע
מסקנות אויך װעגן דעם סעמיטישן חלק אין ייִדיש. אדם
הכהן האָט פּאָסטולירט אַז תחילת איז די אשכנזישע קריאה
גאָר געװען אַ פֿינפֿװאָקאַלישע סיסטעם, אַנטװיקלט די טעאָ
מיט ראיות האָט ילון. אדם הכהן האָט פּאָסטולירט אַן
„אשכנזירונג” אונטער דײַטשישער השפּעה, אַנטװיקלט די
טעאָריע מיט ראיות האָט טשעמערינסקי.

אײדער מען קען אַריבערגײן צו אַ קריטישער
אויספֿרואװונג פֿון אָט דער סטאַנדאַרד־טעאָריע איבערן
װאָקאַליזם פֿונעם סעמיטישן חלק אין ייִדיש מוז דערמאָנט
װערן די טעאָריע פֿון מאַקס װײַנרײַכן (1954: 93-99 ;
1963-1964: 325-326 ; 1973: II, 31-32) איבערן „בבליש
רענעסאַנס”. אָט די פֿאַנטאַסטישע טעאָריע טענהט אַז מלמד
פֿון ב ב ל האָבן פֿאַרשפּרײט אין א ש כ נ ז די
לײען־סיסטעם פֿון ס ב ר י ה. אַזױ אַרום באַקומט זי

אז די טיפן <u>גר</u>, <u>כלל</u>, <u>כוס</u> זײַנען רעשטלעך װעלכע האָבן זיך אויסבאַהאַלטן פון דעם „רענעסאַנס". דער „בבלישער רענעסאַנס" איז שוין קריטיקירט געװאָרן א סך מאָל פון א צאָל פאָרשער, צװישן זיי זיסקינד (1965: 10-11, 13-14), מורג (1971: 1128-1130), בן-נון (1974: 315) און אלדר (1976: 47-48). אָט די עקזאָטישע טעאָריע טאָר ניט פארקלענערן מיט א האָר די אײביקע גרויסקייט פונעם לעבנסװערק פונעם היסטאָריקער פון דער יידישער שפראַך. פון דער אנדערער זײַט טאָר מען זיך ניט אָפּזאָגן פונעם חוב פון אונדזער װיסנשאַפט אָנצואַװײַזן אויף שװאַכקייטן. ניט נאָר דער װאָקאַליזם פונעם סעמיטישן חל[ק] װערט צוגעשריבן דעם „רענעסאַנס". די טעאָריע דינט װי א מין אוניװערסאַלע רפואה אויף אַלע ספקות אין דער פאָנאָלאָגישער געשיכטע פונעם סעמיטישן חלק. דער „רענעסאַנס" װערט פאָסטולירט למשל, אמאָל טענטאַטיװ, אמ[אָל] אָן באַװאָרענישן בײַ דער <u>ū</u> רעאַליזירונג פונעם קובוץ (מ. װײַנרײַך 1963-1964: 235; 1973: II, 12, 18, 275); בײַ דער <u>ŏ</u> רעאַליזירונג פונעם קובוץ (מ. װײַנרײַך 1963-1964. 235; 1973: II, 10, 19) ; בײַ דער מלעיל אַקצענטירונג (מ. װײַנרײַך 1963-1964: 326-327; 1973: II, 32-33) ; ו[בײַ] דער נול רעאַליזירונג פון שװא (מ. װײַנרײַך 1963-1964: 327; 1973: II, 35-36) ; בײַ דעם אַרויסרייד פון <u>צ</u> װי א[ן] אַפריקאַט (מ. װײַנרײַך 1963-1964: 328; 1973: II, 36) ; בײַ דער איבערגרופירונג פון די סיבילאַנטן (מ. װײַנרײַך 1963-1964: 329; 1973: II, 38) ; בײַ דער דיפערענצירו[נג] פון <u>ה</u> און <u>ח</u> (מ. װײַנרײַך 1973: II, 40).

דאָס וויכטיקסטע איז וואָס מאַקס ווײַנרײַך (1954: 1
92; 1963-1964: 241; 1973: II, 20-21) האַלט אין אײנ
מיט אדם הכהנען, טשעמערינסקין, ווײַנגערן און ילונען
אינעם סעמיטישן חלק זײַנען לכתחילה געווען נאָר פינף
קורצע וואָקאַלן אַזוי ווי אין דער אַזוי אָנגערופענער ארץ
ישׂראלדיקער קריאה און אין דער ספרדישער הברה. ווײַנרי
איז דורכויס מסכּים מיט זײַנע פּאָרויסגײער אַז לאַנגע וואָ
זײַנען סעקונדער אויפגעקומען און אַז די טיפן גר, כלי
זײַנען „רעשטלעך". אינעם ערשטן נוסח פון זײַן קדמו
סבֿעמע האָט ווײַנרײַך (1960ב: 66-68) אידענטיפיצירט דעם
צירה מיט אַ לכתחילה לאַנגן וואָקאַל אינעם גערמאַנישן חל
און דער סעמד פונעם קמץ און פונעם חולם איז געבליבן
אָפן. אינעם לעצטן נוסח אידענטיפיצירט אָבער ווײַנרײַך
(1973: II, 334, 352-354) אַלע דרײַ וואָקאַלן אָן ספקות
מיט לכתחילה קורצע סעקונדער געלענגטע וואָקאַלן אינעם
גערמאַנישן חלק. דעריבער מוז מען באַמערקן אַז די
אַטאַקעס פון מורגן (1971: 1130) און אַלדרן (1976: 47
48) זײַנען ניט אין גאַנצן באַרעכטיקט פון די אײגענע
פערספעקטיוון זײערע. אינעם קאַפּיטל איבערן סעמיטישן
פּאָסטולירט מאַקע ווײַנרײַך דעם בבלישן רענעסאַנס. אינעם
קאַפּיטל איבערן קדמון וואָקאַליזם ווערן אָבער די איצטיקע
לאַנגע וואָקאַלן אינעם סעמיטישן חלק אידענטיפיצירט מיט
די לכתחילה קורצע פונעם גערמאַנישן חלק אַזוי אַרום אַז
לויט אָט דעם קאַפּיטל איז ווײַנרײַך אין פולן הסכם מיט ז

פאָרויסגײער. אָט דער אײַנדרוק ווערט שטאַרקער בײַם לײענ
דעם קאַפּיטל איבערן וואָקאַליזם פונעם גערמאַנישן חלק ווא
ווײַנרײַך (1973: II, 124) זאָגט בפירוש אַז די עצם
עקסיסטענץ פון דער אָפּאָזיציע קורצע כנגד לאַנגע וואָקאַ
האָט זיך פון גערמאַנישן חלק „אַריבערגעטראָגן אויפן
וואָקאַליזם פון דער ג א נ צ ע ר שמעלצשפּראַך ייִדיש"
קען אויסקומען אַז דאָס זײַנען שני כתובים המכחישים זה
זה — אין אײן פּרק ווערט פּאָסטולירט דער בבלישער רענ
און אין אַן אַנדערן ווערט פּאָסטולירט גערמאַנישע השפּעה
צו פאַרענטפערן די זעלביקע פּראָבלעם. איז אָבער דער כ
„סעלעקטיווקײט און אויפשמעלצונג" דער כתוב השלישי וואָ
מכריע בינהם. דאָרטן ברענגט ווײַנרײַך (1973: II, 274)
די בײדע טעאָריעס, טענהנדיק אַז בײדע פאַקטאָרן האָבן עכ
געפּועלט און ס'ווערט באַטראַכט ווי אַ דוגמא פון „קאָנווער
ניט א ל ע פילאָלאָגן וועלכע האָבן זיך סימן
אָפּגעגעבן זײַנען שטרענגע חסידים פון דער סטאַנדאַרד-
טעאָריע. אַ ספּעציעלע באַטראַכטונג פאַרדינען די אָריגינ
פּאָרלײגן פון בן-נונען (1973: 267-269, 278-285). אַ
אַלגעמײן אָבער זײַנען די יסודות וואָס אדם הכהן האָט געב
פאַר דער היסטאָרישער פאָנאָלאָגיע פונעם סעמיטישן חלק
אין 1874 די זעלביקע אויף וועלכע די סטאַנדאַרד-טעאָריע
איבערן וואָקאַליזם בויט זיך עד היום. אָט ד י סטאַנ
טעאָריע איבערן וואָקאַליזם האָט זיך אײַנגעבירגערט ווי אַן
אינטעגראַלער טײל פון דער סטאַנדאַרד-טעאָריע איבערן או
פונעם סעמיטישן חלק (§ 2).

10. די רעקאָנסטרוקציע פונעם וואָקאליזם פונעם סעמיטישן חלק

מיר וועלן זיך ניט אמפערן מיט דער אָנגענומענ
מיינונג איבער דער געשיכטע פונעם לשון קודשדיקן ניקו
אין אשכנז. די אינטערפּרעטאציע פון דעם ניקוד און ז
חשיבות פאר דער געשיכטע פון יידיש איז אָבער גאָר אן א
זאך. די אלע אויפוויזן פון אלטע אשכנזישע כתב-ידן א
וועלכע צירה און סגול פון איין זייט און קמץ און פּתח פ
דער אנדערער ווערן געפּלאָנטערט זיינען א דערוויז אז די
נקדנים האָבן ניט אָפּגעהיט די טבריהר נאָרמעס. די פרא
שפּיגלען אָפּ אָט די כתב-ידן דעם פאקטישן ארויסרייד ביי
לייענען פאָדערט א קריטישע פרט-שטודיע. פון אָט די כה
אליין איז אָבער קיין זאך ניט געדרונגען וואָס איז שייך ד
ג ע ר ע ד ט ן סעמיטישן חלק אין יידיש.

די פּאַנאָלאָגיע פונעם סעמיטישן חלק איז אין אי
יידישן דיאלעקט אנדערש איידער די פּאָנאָלאָגיע פון דער
אשכנזישער קריאה אינעם זעלביקן דיאלעקטישן שטח. אי
סעמיטישן חלק פון איטלעכן דיאלעקט זיינען פאראן ענטפ
פון היסטאָריש לאנגע וואָקאלן און קורצע וואָקאלן אין אָפּ
טראָפּן אָבער אין פארמאכטע טראָפּן נאָר פון היסטאָריש קו
וואָקאלן. די ענטפערס פון צירה, קמץ און חולם טרעפן
נאָר אין אָפענע טראָפּן בעת אין פארמאכטע טראָפּן זיינען
אָפּאָזיציעס צירה כנגד סגול, קמץ כנגד פּתח און חולם כ

קמץ קטן נייטראַליזירט און ס'טרעפן זיך נאָר די ענטפער
פון סגול, פּתח און קמץ קטן אחוץ א פּאָר סעמאַנטיש
דעפינירלעכע יוצא-מן-הכלל. אָט די נייטראַליזירונג
אין פאַרמאַכטע טראַפן איז גורם סינכראָנישע סיסטעמאַטיש
וואָקאַלישע אָפּבייטן אין איטלעכן דיאַלעקט פון יידיש, דער
טיפּ שדים כנגד שד, דער טיפּ פּרטים כנגד פּרט דער טיפּ
סופר כנגד סופרים — אין נידערלענדישן יידיש šéjdəm ~
šɛd, prɔ́təm ~ prat, sɔ́ufər ~ sɔ́frəm; אין צענטראַל ייד
šájdəm ~ šɛd, prútəm ~ prat, sɔ́ifər ~ sɔ́frəm; אין דרו
מזרח יידיש šéjdəm ~ šɛd, prútəm ~ prat, sɔ́ifər ~ frəm
אין צפון-מזרח יידיש šéjdəm ~ šɛd, prɔ́təm ~ prat, ifər
sɔ́frəm. אין דער אשכנזישער קריאה פון איטלעכן דיאַלע
שטח זיינען אָבער פאַראַן ענטפערדס פון לאַנגע און קורצ
וואָקאַלן סיי אין אָפענע סיי אין פאַרמאַכטע טראַפן. די
אָפּאָזיציעס צירה כנגד סגול, קמץ כנגד פּתח און חולם כ
קמץ קטן זיינען חל אין אַלערלייאיקע טראַפן. היות ווי כ
ניטאָ קיין נייטראַליזירונג אין פאַרמאַכטע טראַפן זיינען נ
קיין וואָקאַלישע אָפּבייטן אָדער אין זעלטענע פאַלן אַנדערע
אָפּבייטן וואָס זיינען דאָ ניט שייך — אין נידערלענדישן
אשכנזיש šɛjdim, šɛjd; prōtim, prɔt; sɔufɛir, if(ə)rim
אין צענטראַל אשכנזיש šajdim, šajd; prutim, prɔt; air
sɔif(ə)rim; אין דרום-מזרח אשכנזיש šejdim, šejd; tim
prɔt; sɔifeir, sɔif(ə)rim; אין צפון-מזרח אשכנזיש im
šejd; prɔtim, prɔt; sejfeir, sejf(ə)rim. אָט דאָס ביל

לאָזט זיך רעקאָנסטרואירן אויף דריי אופנים ואלו הן:

די ערשטע ברירה איז אז דער סעמיטישער חלק אי
אריין אין יידיש נ אָ ך ד ע ם ווי די אשכנזישע קר
איז נאָרמאליזירט געוואָרן (אויב מען נעמט אָן אז ז י
סעקונדער אויפגעקומען דורך נאָרמאליזירונג, אז זי אי
ניט קיין געירשנטע). אויב דער סעמיטישער חלק וואָלט א
אין יידיש נאָך דער פּאָסטולירטער נאָרמאליזירונג פון
אשכנזיש בערך אין דרייצעטן יאָרהונדערט וואָלט ער דאָך ג
לאנגע און קורצע וואָקאלן סיי אין אָפענע סיי אין פארמאכ
טראפן פונקט ווי דער אשכנזיש פון וועלכן ער שטאמט. א
גערמאַנישן חלק זיינען המיד געווען לאנגע וואָקאלן אויך
פארמאכטע טראפן אזוי אז א סטרוקטורעלע סניעה איז אוו
נים געווען. די וואָקאלישע סיסטעם פונעם סעמיטישן חלק
איטלעכן יידישן דיאלעקט איז אָבער א ראדיקאל אנדערשדי
איידער די לאָקאלע אשכנזישע קריאה. אינעם סעמיטישן ח
איז די אָפּאָזיציע לאנגער וואָקאל כנגד קורצער וואָקאל
נייטראליזירט אין פארמאכטע טראפן אזוי ארום אז אין
פארמאכטע טראפן טרעפן זיך נאָר קורצע וואָקאלן. די ער
ברירה איז דעריבער א לאָגישע אוממעגלעכקייט.

די צווייטע ברירה איז אז דער סעמיטישער חלק אי
אריין אין יידיש פ א ר ד ע ם ווי די אשכנזישע קרי
איז נאָרמאליזירט געוואָרן (נאָכאמאָל, אויב מען נעמט אָן
די קריאה גופא איז סעקונדער אויפגעקומען). אויב דע
סעמיטישער חלק וואָלט אריין אין יידיש פאר דער פּאָסטולירו
נאָרמאליזירונג פון אשכנזיש בערך אין דרייצעטן יאָרהונ

וואָלט ער דאָך געהאַט בלויז קורצע וואָקאַלן אין אַלערלײַ
טראַפּן פּונקט ווי די פּרעאַשכּנזישע קריאה פון וועלכער ע
שטאַמט. אין גערמאַנישן חלק זײַנען תמיד געווען קורצע
וואָקאַלן אויך אין אָפענע טראַפן אַזוי אַז אַ סטרוקטורעלע
סניעה איז אַוודאי ניט געווען. די וואָקאַלישע סיסטעם פו
סעמיטישן חלק אין איטלעכן ייִדישן דיאַלעקט איז אָבער אַ
ראַדיקאַל אַנדערשדיקע אײדער די פינפוואָקאַלישע סיסטעם פ
דער פּרעאַשכּנזישער קריאה. אינעם סעמיטישן חלק איז ד
אָפּאָזיציע לאַנגער וואָקאַל כנגד קורצער וואָקאַל אין די פּאָ
צירה כנגד סגול און קמץ כנגד פּתח נ י ט נײטראַליזי
אין אָפענע טראַפן. די אָפּנטראַפּיקע אָפּאָזיציע-טיפּן בהמה
מחותנתטע און פּנים כנגד נחת זײַנען חל אינעם סעמיטיש
חלק פון איטלעכן ייִדישן דיאַלעקט מיט פאַרשײדענע קאָנקר
רעאַליזירונגען אין איטלעכן דיאַלעקט — אין נידערלע
ייִדיש bəhɛ́jmə כנגד məxŏtɛ́nəstə און pɔ́nəm כנגד ıáxəs
אין צענטראַל ייִדיש bəhájmə כנגד maxətéjnəstə און ıəm
כנגד náxəs אָדער náxəs; אין דרום-מזרח ייִדיש האָבן זין
bəhéjmə און maxətéjnəstə צונויפגעגאָסן אין ei אחוץ
אין פּאָדאָליער געגנט וואו ס'איז bəhéjmə כנגד :ətínəstə
און אין גאַנץ דרום-מזרח ייִדיש pún̥əm כנגד náxəs; אין
צפון-מזרח ייִדיש bəhéjmə כנגד maxətɛ́nəstə און pɔ́nəm
כנגד náxəs. בכדי אָנצונעמען די צווײטע ברירה מוז מען
פּאָסטולירן אַז די אָפּנטראַפּיקע אָפּאָזיציעס זײַנען סעקונד
אויפגעקומענע ווי אַ פּועל יוצא פון דער לענגונג פון

לכתחילה קורצע װאָקאלן אינעם גערמאנישן חלק. אזוי ה
די סטאנדארד-טעאָריע איבערן װאָקאליזם פונעם סעמיטישן
(§ 9).

די דריטע ברירה איז אז דער סעמיטישער חלק אי
אלעמאָל געװען אין ײדיש, אז ער איז ארײנגעבראכט געװאָ
אין די לעבעדיקע רײד פון די ײדן װעלכע האָבן זיך באז
אין אשכנז. פאר דער דריטער ברירה זײנען די טעאָריעס
איבער אלטע לשון קודשדיקע כתב-ידן מיט פארשײדענע
סיסטעמען ניקוד ל ח ל ו ט י ן נ י ט ש ײ ך.
דער דריטער ברירה זײנען די אָ פ ב ײ ט ן ג ו פ א
די טיפּן שדים כנגד שד, פּרטים כנגד פּרט, סופר כנגד ס
ארײן אין אײראָפּע בהורת ג ע י ר ש נ ט ע —
א ל ט ע ר נ א צ י ע ס. דאָס הײסט אז דער סעמיט
חלק אין דער שמועסשפּראך איז ארײן מיט א װאָקאלישער ס
אין װעלכער די אָפּאָזיציע לאנגער װאָקאל כנגד קורצער װ
איז חל אין אָפענע טראפן אָבער נײטראליזירט אין פארמא
טראפן. אָט די װאָקאלישע סיסטעם היט זיך אויף ביזן ה
טאָג אין איטלעכן דיאלעקט פון ײדיש אינעם סעמיטישן
די ערשטע ברירה, א ש פּ ע ט י ק ע ר
א ר ײ נ ק ו ם פונעם סעמיטישן חלק איז פּאָנאָלאָגיש
אוסמעגלעך. די צװײטע ברירה, א פ ר י א י ק ע ר
א ר ײ נ ק ו ם פונעם סעמיטישן חלק פּאָסטולירט לענגונ
אין אָפענע טראפן אונטער גערמאנישער השפּעה. לויט אָט
דער צװײטער ברירה װאָלט דער סעמיטישער חלק געמוזט אר

ערשטנס פ א ר דער לענגונג פון קורצע וואקאלן אין גערמאנישן חלק און צווייטנס פ א ר דער נארמאליזירו פון דער אשכנזישער קריאה. אזוי ארום איז די טעקסטן טעאריע מודה אין א גאר פריאיקן ארײנקום פונעם סעמי חלק כאטש אפריארי האלט זי פון א כסדר וואקסנדיקן ארײ פון די טעקסטן (§ 5). די דריטע ברירה, תחילהדיקער ק י ו ם פונעם סעמיטישן ח בהסכם מיט דער ירושה-טעאריע, פאסטולירט גערשנטע אלטערנאציעס. ביים אפפסקענען צווישן אט די צווײ ברי קומען מיר א היפש ביסל נעענטער צום באשײד פון דער ה פונעם סעמיטישן חלק אין יידיש.

11. די אפאזיציעס חולם כנגד קמץ קטן און צירה כנגד סגול

די היסטארישע רעקאנסטרוקציע קען קײן זאך ניט פועלן בײ דער פראגע פון חולם כנגד קמץ קטן מחמת דעב וואס די פארשפרײטונג פון די בײדע וואקאלן איז א דערגאנצעוודיקע. די דיאפאנעם וואקאל 42, דער ענטפערפ אין יידיש פונעם חולם טרעפט זיך אינעם סעמיטישן חלק נאר אין אפענע טראפן (מיט ווינציק יוצא-מן-הכלל, לט אין מזרחדיקן יידיש היות, המון, חוב) בעת די דיאפאנע 41, דער ענטפערער פונעם קמץ קטן (און פונעם נייטראלי פארמאכטטראפיקן חולם) טרעפט זיך נאר אין פארמאכטע ט

דער איינאיקער באַקאַנטער לעקסישער איינס וועלכער איז
סינכראָניש אַ יוצא-מן-הכלל איבער גאַנץ יידיש איז חגא
וואָס באַוויזט זיך ווי xɔ́gə אומעטום. די טבריהר פּאָרמע
איז אָבער hɔ̆ggə́ וואו דער ערשטער טראַף איז פֿאַרמאַכט או
אומאַקצענטירט — אַניט וואָלט דאָך דער ערשטער וואָקאַל נ
געווען קיין קמץ קטן. אַזוי ווי דער ערשטער טראַף איז ג
אַ פֿאַרמאַכטער וואָס האָט זיך סעקונדער אויפֿגעעפֿנט אַדאַנכ
איבערדרוק פֿונעם טראָפּ און דער דעגעמינירונג איז חגא
קיין יוצא-מן-הכלל היסטאָריש געוועדט. אַחוץ דיאַלעקטיש
באַגרענעצטע יוצא-מן-הכללן וואָס זיינען גאָר ווינציק אין
צאָל איז די היסטאָרישע דערגאַנצעוודיקע שפּריטונג פֿון
די וואָקאַלן 41 און 42 אַ פּערפֿעקטע·אינעם סעמיטישן חלק
אַזוי אַרום אַז מיר לערנען זיך גאָרניט.

אַ סך מער·לאָזט זיך דרינגען פֿון די יידישע
ענטפֿערערס פֿון צירה און סגול. די טבריהר וואָקאַלן צי
און סגול (אַריינגערעכנט חטף סגול) האָבן ד ר י י
יידישע ענטפֿערערס, די דיאַפֿאָנעמען 21, 22 און 25 —
דער טיפּ אמת, אפשר הפקר מיט 21, דער טיפּ גירוש, בלי
לאה מיט 22 און דער טיפּ בגד, חסד, קרן מיט 25. אין
נידערלענדישן יידיש ɛ́məs, ɛ́fšər, hɛ́fkər, כנגד gɛ́jrəš,
kɛ́jləm, lɛ́jə כנגד bégəd, xésəd, kérn; אין אַצענטראַל ״
ɛ́məs, ɛ́fšər. hɛ́fkər כנגד gájrəš, kájləm, lájə כנגד gəd
xéjsəd, kéjrn; אין דרום-מזרח יידיש ɛ́məs, ɛ́fšər, hɛ́fkər
béjgəd, xéjsəd, kéjrn צונויפֿגעגאָסן מיט gejrəš, iləm

léjə אין ej אחוץ אין פּאָדאָליער געגנט וואו ס'איז ...ígəd

xísəd, kírn; אין צפון-מזרח יידיש ɛ́məs, ɛ́fšər, ...ɛ́fkər

צונויפגעגאָסן מיט bɛ́gəd, xɛ́səd, kɛ́rn אין ɛ כנגז...

gɛ́jrəš, kɛ́jləm, lɛ́jə. די פראגע, צי קענען אלע דרײ

דיאַפאָנעמען, וואָקאל 21 (ɛ אין אלע דיאלעקטן), וואָקאל

22 (נידערלענדיש יידיש ɛj || צענטראל יידיש aj || דרום...

יידיש און צפון-מזרח יידיש ej) און וואָקאל 25 (נידערל...

יידיש ē || צענטראל יידיש ej || דרום-מזרח יידיש ej אָד...

i || צפון-מזרח יידיש e) שטאמען פון איין קדמון-וואָקאל ...

זיך גרינג פארענטפערן דורך דער אינעווייניקסטער

רעקאָנסטרוקציע. די וואָקאלן 21 און 25 זײַנען אין א

היסטאָריש פערפעקטער דערגאַנצעוודיקער שפּרייטונג. יעד...

קדמון-וואָקאל 21 איז ג ע וו אָ ר ן 25 אין אקצענט...

אָפענע טראָפן. נאָך דעם ווי דער אקצענטירטער אָפנטראָפ...

21 איז געלענגט געוואָרן אויף 25 האָט זיך דער טראָפ

איבערגערוקט אויף מלעיל אזוי ארום אז דער טיפּ אלול,

אמור (די פּרשה), אמת (אלע מיט חטף סגול) איז בכלל ...

געלענגט געוואָרן אויף 25 און די אָפּאָזיציע 21 כנגד 25

איז סעקונדער געוואָרן א פאָנעמישע. אָבער 21 און 25 ...

אײן זײט און 22 פון דער אנדערער זײט קענען בשום אופ...

ניט שטאמען פון אן אײנציקן קדמון וואָקאל מחמת דעם וו...

זײ שטײען אין פּונקט דער זעלביקער פאָנעטישער שכנות,

דהײנו אין אקצענטירטע אָפענע טראָפן. די אָפנטראָפּיקע

אָפּאָזיציע צירה (וואָקאל 22) כנגד סגול (די וואָקאלן 21

(25 האָט דעריבער ג ע ס ו ז ט שוין זײן בנמצא אין

קדמון יידיש. די אָנגענומענע טעאָריע אַז דער אָפנטראַפי
צירה ענטפערט איז סעקונדער אויפגעקומען על פי לענג
האָט ניט קיין האַפט.

12. דער היסטאָרישער מהות פונעם אָפנטראַפיקן קמץ

ביי דער באַטראַכטונג פונעם היסטאָרישן מהות פון
אָפנטראַפיקן קמץ דאַרף ראשית כל פאַרציכנט ווערן אַז די
איז, צי איז דער קמץ (=אָפנטראַפיקער קמץ) ענטפערער
סעקונדער אויפגעקומען דורך לענגונג ווי ס'האַלט די
סטאַנדאַרד-טעאָריע איבערן וואָקאַליזם (§ 9) צי זיינען קמ
און פתח מלכתחילה געווען פאַרשיידן אין אָפענע טראַפן ווי
ס'האַלט די ירושה-טעאָריע (§ 10). די פראַגע אין קדמו
וואָקאַל צי צוויי איז אַן ענין פון פאָנאָלאָגישער אָפּאָזיציע
אין וועלכער ניט איז תקופה אין וועלכער דער קמץ ענטפע
איז געווען פאָנעטיש געקיילעכט איז ער במילא געווען אנד
איידער דער פתח. וואָס איז שייך אָט דער פאָנעטישער פראַג
וואָס האָט אויך אַ גרויסע פאָנאָלאָגישע חשיבות האַלטן סיז
(1924: 1-16), סגל (1928: 50; 1928-1929) און בירנב
(1931) אַז די געקיילעכטע רעאַליזירונג איז אַן אַלטע,
איטלעכער פון די דריי נוצנדיק אַ באַזונדערן מעטאָד. כ
איינעם איז אָבער ניט געראָטן אויפצואווייזן מיט ראיות נ
אָפּאָזרעגן אַז אין דער עלטסטער תקופה פון יידיש איז ד
קמץ געווען אַ געקיילעכטער אַזוי אַרום אַז די מיינונגען א
דער קאָנקרעטער רעאַליזירונג זיינען ניט בכוח צו לייזן

פֿאָנאָלאָגישע פּראָבלעם קמץ כנגד פּתח אין דער געשיכטע ו
יידיש. אָט די פּראָבלעם קען נאָר ליזן דער קאָמפּאראַטיון
מעטאָד.

מחמת דעם וואָס אין יידיש זיינען פּאראיניקט
פֿארשיידענע חלקים, זיינען מיר אין א גליקלעכן מצב דעו
וואָס א סך מאָל קען מען זיך באנוצן מיטן קאָמפּאראַטיון
מעטאָד, פֿארגלייבנדיק געוויסע שטריכן פֿון איין חלק מיט
שייכותדיקע שטריכן פֿונעם אנדערן. אין איטלעכן מאָדעו
יידישן דיאלעקט ווערט דער קמץ ענטפֿערער רעאליזירט אין
איינעם מיט מאטעם לעקסישע איינסן פֿונעם גערמאנישן חלנ
דער טיפּ אלמנה, חלום, כבוד, פּטור, פּרנסה, קללה וועו
אינעם מאָדערנעם יידיש רעאליזירט אין איינעם מיטן טיפּ
אָוונט, בלאָזן, זאָגן, טאָג, נאָדל, נאָמען (לשם
אויסגעהאלטנקייט ווערן דאָ אויך געבראכט די פֿאָרמעס אינ
נידערלענדישן יידיש) —— אין נידערלענדישן יידיש mṓnə
xṓləm, kṓvəd, pṓtər, parnṓsə, klṓlə, ṓvnt, blṓzn, zṓgn
tōg, nṓdl, nṓmən; אין צענטראל יידיש און דרום-מזרח "
almúnə, xúləm, kúvəd, pútər, parnúsə, klúlə, úvnt, úzn
zúgn, tug, núdl, númən (אין צענטראל יידיש איז די לע
פֿונעם u בדרך כלל אלאָפֿאָניש וואריאירלעך לויט בירנבוי
געזעץ, אין דרום-מזרח יידיש בדרך כלל קורץ); אין צפֿ
מזרח יידיש almɔ́nə, xɔ́ləm, kɔ́vəd, pɔ́tər, parnɔ́sə, klɔ́lə
ɔ́vnt, blɔ́zn, zɔ́gn, tɔg, nɔ́dl, nɔ́mən. מיר ווייסן פֿון ד
גערמאניסטיק אז אָט די זעקס דוגמא ווערטער פֿונעם גערנ

חלק וואָס האָבן די זעלביקע רעאַליזירונג אין איטלעכן
מאָדערנעם דיאַלעקט פֿון יידיש זיינען די ענטפֿערערס פֿון
צוויי פֿאַרשיידענע קלאַנגען אינעם נאָרמאַליזירטן מיטל-
הויכדייטש. אָוונט, בלאָזן, נאָדל ענטפֿערן מיטל-הויכדייט
âbent, blâsen, nâdəl מיט â בעת טאָג, זאָגן, נאָמען
ענטפֿערן מיטל-הויכדייטש tac, sagen, name מיט a. נ
דער גערמאַניסטיק ווערן מיר געוואויר הייסט דאָס אַז דער
ערשטער טיפּ — אָוונט, בלאָזן, נאָדל — האָט אַ לכתחי
לאַנגן וואָקאַל בעת דער צווייטער טיפּ — טאָג, זאָגן, נאָמ
— האָט אַ לכתחילה קורצן וואָקאַל וואָס איז סעקונדער
געלענגט געוואָרן. אויב די סטאַנדאַרד-טעאָריע איז
ריכטיקע, האָט זיך דער טיפּ אַלמנה, חלום, כבוד, פּטור,
פּרנסה, קללה אַנטוויקלט אין איינעם מיט טאָג, זאָגן,
נאָמען, כלומר מיטן לכתחילה קורצן סעקונדער געלענגטן
וואָקאַל. אויב אָבער די ירושה-טעאָריע איז די ריכטיקע,
האָט זיך דער טיפּ אַלמנה, חלום, כבוד, פּטור, פּרנסה, כ
אַנטוויקלט אין איינעם מיט אָוונט, בלאָזן, נאָמען, כלומר
לכתחילה לאַנגן וואָקאַל. ביים אויפֿדעקן דעם ענטפֿער אוי
דער קשיא וועט זיך אַנטפּלעקן אַן עיקרדיקער סוד פֿונעם
יידישן וואָקאַליזם.

די מעשה איז אָבער אַז ס'איז פֿאָלג מיך אַ גאַנג.
איטלעכער היסטאָרישער לינגוויסט ווייס אַז פֿון
צוויי קלאַנגען וואָס האָבן זיך אין גאַנצן צונויפֿגעגאָסן נ
איבערלאָזנדיק קיין זכר פֿון אַמאָליקער פֿאַרשיידנקייט קען
קיין זאַך ניט דרינגען. שוין גערצאָן (1902: 20) האָט

באמערקט א שוועריקייט אין זיין פרואוו פונאנדערצוטיילן ד
לכתחילה לאנגן וואָקאל (וועלכער הייסט אין דער איצטיקער
קדמון סבעסע ,וואָקאל 2 1) פונעם לכתחילה קורצ
סעקונדער געלענגטן וואָקאל (וועלכער הייסט אין דער איצט
קדמון סבעמע וואָקאל 3 1). סאפיר (1915: 239)
דאָס פאָרמולירט בפירוש אָנווייזנדיק אז אין צפון-מזרה יי
אויף וועלכן זיין שטודיע בויט זיך איז דער ב דער
זעלביקער, ניט שייך וואָס איז דער מיטל-הויכדייטשישער
ענטפערדער. נח פרילוצקי (1920: 54, 57-58) וועלכער
געהאט צו דער האנט מאטעריאלן פונעם גאנצן מזרחדיקן
וויזט אָן אז די עצם אידענטישקייט פון דעם לאנגן 12 מי
געלענגטן 13 איז א סימן מובהק פון דער יידישער פאָנאָל
„די דאָזיקע דערשיינונג" האלט פרילוצקי, „איז
ספעציפיש פאר דער יידישער שפראך,
איז איינע פון אירע כאראקטעריסטישע אייגנטימלעכקייטן".
טאָר זיך אָבער ניט מיאש זיין.

אין דער פאָרשונג איבער דער היסטאָרישער פאָנאָל
פונעם גערמאנישן חלק, האָט דער ענין וואָקאל 12 און וואָ
13 אויך פארנומען אן אויבנאָן. די אנטוויקלונג פון אָ
וואָקאלן האָט מאקס ווײנרייך (1940א: 49) געהאלטן פאר „א
עיקרדיקן צווישנשייד צווישן דייטש און יידיש". דער ג
ביי די חכמי ישראל און די גערמאניסטן פונעם נײנצעטן
יאָרהונדערט, דאָס טראנסקריבירן פאר אלטיידיש (דער עיק
דאָס אלט מערב יידיש) <a> אומעטום וואו ניי-הויכדייטש האָ

איז אָן א ספק א טעותדיקער. אין דער עלטערער ײדישער
שפּראך-פאָרשונג טרעפט זיך א סך מאָל די באמערקונג אז
ײדן רעדן ארויס <o> אָנשטאָט <a>, למשל בײ שאדען (1592
[141]), בײ פפײפערן (1680: 522), בײ אמערסבאכן (689
34), בײ שודטן (1714: II, 285), בײ האזעלבאוערן (42
237), בײ קריזאנדערן (1750: 4), בײ רײצענשטײנען (64
[218]), בײ זעליגן (1767: 36) און בײ פרידריכן (784
197). אחוץ דעם זײנען פאראן א סך אויפװײזן פונעם
גראפעמישן באנוץ פון <ו> דאָרט װאו דער דײטשישער ענטפ
איז <a>. דער װאָװ קען דאָך נאָר רעפּרעזענטירן א
געקײלעכטן װאָקאל. שוין אין זײנע <u>שטאפּלען</u> האָט װײנרײ
(1923: 41-42) פאָרמולירט זײן שטעלונג: „איך פערזענ
בין זיכער, אז נאָך די אלטע ײדישע שפּראך האָט געהאט ס̱
דאָרטן װאו דאָס הײנטיקע ליטװישע ײדיש האָט ס̱". דערבײ
װײנרײך שארף קריטיקירט גידעמאנען, גרינבוימען, פערל
און אפילו לאנדוין פארן טראנסקריבירן פארן עלטערן ײ
<a> דאָרטן װאו די נײ-הויכדײטשישע ענטפערס האָבן <a
(זען מ. װײנרײך 1923: 41-42, 79-80, 84-85, 119, 36
137, 155, 158; 1926: 162; 1928ב: 708). לשם היסט
אקוראטקײט דארף נאָר פארצײכנט װערן אז ניט אלע פאָרשע
ײדיש פון דער גערמאניסטישער שול האָבן אומקריטיש געפ
לויטן מוסטער פון נײ-הויכדײטש. שטערן און לײצמאן (
XXV-XXVI) למשל, פארגלײכנדיק אליה בחורס (1542) אוי
מיט פאגיוסעס טראנסקריפּציעס באמערקן אז דער <ו> בײ א
בחורן קען מען נאָר לײענען װי א ס̱.

13. די אויספלאָנטערונג פון די וואָקאלן 12 און 13 אינעם גערמאנישן חלק

ניט די גערמאניסטישע שול, ניט ווײַנרײַך איז גו
אין גאנצן גערעכט. די גערמאניסטישע שול האָט
ארײַנגעטראָגן דעם מוסטער פון נײַ-הויכדײַטש וואו די
ענטפערערס פֿײַ פונעם מיטל-הויכדײַטשישן לכתחילה לאנג:
פֿײַ פונעם געלענגטן a האָבן זיך צונויפגעגאָסן אין ā.
ווײַנרײַך האָט ארײַנגעטראָגן דעם מוסטער פונעם מאָדערנעם
מזרחדיקן יידיש וואו די ענטפערערס פון בײדע מיטל-
הויכדײַטשישע וואָקאלן האָבן זיך צונויפגעגאָסן אין צענט
יידיש און דרום-מזרח יידיש u || צפון-מזרח יידיש ב.
שלמה בירנבוים, דער גרונטלײגער פון דער
קאָמפּאראטיווער יידישער פאָנאָלאָגיע (זען בירנבוים 1923)
האָט די בײדע וואָקאלן אויסגעפּלאָנטערט אינעם עלטערן
מערבדיקן יידיש. אין זײַן גראפעמישן אנאליז פונעם קו
כתב-יד פון 1396 דערווײַזט בירנבוים (1932: 13-14) ז
אינעם יידיש פונעם דאָקומענט איז דער ענטפערער פונעם
מיטל-הויכדײַטשישן לאנגן â זיכער שוין געווען געקײַלעכט
בעת דער ענטפערער פונעם מיטל-הויכדײַטשישן פארלענגט
a („געלענגט” קען מען אים ניט אָנרופן אויב ער איז ז
אפשר נאָך געווען קורץ) איז זיכער נאָך געווען אומגעקײַ
אזוי ארום לערנען מיר זיך אז דער מערב יידיש פון. אמאָ
בפירוש מבחין געווען צווישן די בײדע וואָקאלן. פאר זײַן
קאטעגאָרישער מײַנונג אז די וואָקאלן 12 און 13 האָבן זי

אין עלטערן מערב ײדיש שױן צונױפֿגעגאָסן אין א
געקײלעכטן װאָקאַל האָט װײנרײך געכאַפּט א האַרבן פּסק פֿון
יאָפּען (1954: 105-114), מאַרשאַנען (1960: 35-37) און
זיסקינדן (1969-1970: 43). דער עיקרדיקער גראַפּעמי
דערװײַז אַז די בײדע װאָקאַלן האָבן זיך ניט צונױפֿגעגאָ
די אָפּטע ניט-באַצײכענונג פֿון װאָקאַל 13. אין דער אלט
ײדישער אָרטאָגראַפֿיע איז א ניט-באַצײכנטער װאָקאַל אין ז
טראַף אויף װעלכן ס'פֿאַלט דער טראָפּ בפירוש א סימבאָל נ
a. װאָקאַל 12 װערט אָבער דורכױס באַצײכנט דורך <א> :
<ו> (זען אויך הײדע 1974: 29-43).

יאָפּע, מאַרשאַן און זיסקינד זײַנען אָבער אויך נ
אין גאַנצן גערעכט. זײ באַטראַכטן מערב ײדיש װי א
דיאַלעקט. אויף אַן אמת איז מערב ײדיש כולל א סיסטע
קאָדיאַלעקטן ניט װײניקער אײדער מזרח ײדיש. די
הינטערשטעליקײט פֿון דער ײדישער פֿילאָלאָגיע אין אויפֿ
א לינגװיסטישע קלאַסיפֿיקאַציע פֿון די אײנציקע דיאַלע
פֿון מערב ײדיש טאָר ניט פֿאַרפֿירן דעם פֿאָרשער מיטן געד
אַז מען האָט דאָ צו טאָן מיט א „דיאַלעקט" (זען מ. װײנר
1958: 165, 176-177). קאַרל װילהעלם פֿרידריך (1784:
52) װעמען װײנרײך (1940ב: 103) רופֿט אָן מיט יושר דע
ערשטן ײדישן דיאַלעקטאָלאָג, פֿאַרצײכנט אַז טײל ײדיש
רעדנדיקע זאָגן <Was> בעת אַנדערע זאָגן <Woes>. אָט דע
חילוק װערט באַנוצט דורך פֿרידריכן װי אײנער פֿון די
סימנים אין זײַן פּרואװ אויף צו קלאַסיפֿיצירן די ײדישע

דיאלעקטן אינעם אבצעטן יאָרהונדערט. פון פרידריכן י
מיר זיך אז אין טייל מקומות איז וואָקאל 13 געבליבן
אומגעקיילעכט און במילא אנדערש איידער וואָקאל 12 בעת
אנדערע מקומות איז ער געוועזן געקיילעכט און במילא
צונויפגעגאָסן מיט וואָקאל 12. ווייסן מיר אז ווייניקס
סיינונג איז א ריכטיקע וואָס איז נוגע טייל מערב יידיש ו
סיי 12 סיי 13 זיינען געקיילעכט און צונויפגעגאָסן בעת ז
סיינונג פון יאָפען, מארשאנען און זיסקינדן איז א ריכ
וואָס איז נוגע אן אנדער טייל מערב יידיש. פרידריכס בּ
פון וואָקאל 13 ווי א סימן אויף צו קלאסיפיצירן עפּעס נ
אונדז אויף די טיר אָבער מען ווייס נאָך אלץ קיין זאך נ
וועגן דעם בערכדיקן געאָגראפישן פארשפּרייט פון די ביידע
רעאליזירונגען און אוודאי האָבן מיר ניט קיין רמז אפיל
וואָס איז נוגע דער וואָקאלישער צונויפפאָרונג מיטן קמץ
ענטפערער אינעם סעמיטישן חלק. צו דער געאָגראפישער
פראגע קענען אונדז צו ניץ קומען די ווערק וואָס זיינען
געשריבן געוואָרן בעת דער שקיעה פון מערב יידיש. אין
די ווערק איז די אָרטאָגראפיע שוין ניט די פארגליווערטע
וואָס געפינט זיך (אמת, אין פארשיידענע נוסחאות) אין
עלטערער יידישער ליטעראטור. אין די ווערק פון אייבלען
הערצן, וואָלפּסזאָהנען און זייערע קאָלעגעס משכילים ווערט
אָפּט באנוצט דער לאָקאלער מערב יידישער דיאלעקט ווי א
ליטעראריש מיטל. די טיפן פונעם עלטערן, טראדיציאָנע
רעדן בדרך כלל אויפן לאָקאלן דיאלעקט פון מערב יידיש
די יינגערע „אויפגעקלערטע" טיפן רעדן בדרך כלל דייטש.

יאָפּע (113 :1954) האלט דאָס לשון פון אהרן האללע
וואָלפסזאָהנס (1798) לייכטזין אונד פרעממעלייא פאר „א
צעקאליעטשעניש פון מערב יידיש״ מחמת דעם באנוץ פון
דער גראפעמ קמץ אויף איבערצוגעבן דעם וואָקאלישן
ענטפערער פונעם מיטל-הויכדייטשישן פארלענגלעכן a. פו
דער אמסטערדאמער אויסגאבע וועגן וועלכער יאָפּע רעדט הא
מיר פארצייכנט פון די ריד פון ר׳ חנוכן (וועלכער איז
איינער פון די טיפּן וואָס רעדט מערב יידיש אין דער פּיעס
אזעלכע גראפישע געשטאלטן ווי <בצאָהלן, גזאָגט, דאָהס,
וואָהס, טאָג, מאָגער, נאָהמען, קלאָגט>. יאָפּע איז געצוואו
אזעלכע פאָרמעס צו האלטן פאר א צעקאליעטשעניש פון מ
יידיש ווייל זיי זיינען א הארבע קשיא פאר זיין פּאָזיציע אז
וואָקאל 13 האָט זיך אין מערב יידיש קיין מאָל ניט
צונויפגעגאָסן מיטן לכתחילה לאנגן וואָקאל 12. וואָלפסז
ר׳ חנוך רעדט ניט קיין צעקאליעטשעטן מערב יידיש. ער
רעדט דעם דיאלעקט פונעם צפונדיקן טייל פון דער מערב
יידישער שפּראך טעריטאָריע ווי ס׳האָבן ריכטיק אָנגעוויזן
בער באָראָכאָוו (225 :1915) און זלמן רייזען (33 :1923)
פארקערט אָבער דאָס לשון פון יוסף הערצעס אסתר איז א
מוסטער פון איינעם פון די דרומדיקע וואריאנטן פון מער
יידיש וואו וואָקאל 13 איז געלענגט געוואָרן אויף a. ער אי
אָבער קיין מאָל ניט געקיילעכט געוואָרן און אזוי ארום האָ
ער זיך קיין מאָל ניט צונויפגעגאָסן מיט וואָקאל 12 וואָס
רעאליזירט געקיילעכט. (זען קאָפּלאנד און זיסקינד 1976
112). אין דער פירטער אויסגאבע פון 1854 טרעפן זיך

אין די רייד פון אסתרן אין דער פּיעסע אזעלכע גראַפעמי
געשטאלטן ווי <דצאַז, וואז, זצצג> וואו וואָקאל 13
באַווייזט זיך גראַפעמיש ווי צוויי מאָל פתח-אלף. אָט דער
אינעווייניקסטער איסאָגלאָס אינעם מערבדיקן יידיש לאָזט ז
סומירן פון די צוויי פּיעסעס. ביי ר' חנוכן ווערן די וואָ
12 און 13 רעאליזירט אין איינעם, ביי אסתרן איז איטלע
פאר זיך.

14. באשייד פון דער קמץ מיסטעריע

סוף כל סוף זיינען מיר געקומען צום מעטאָד ווי
מען קען געוואויר ווערן מיט וועלכן פון די צוויי וואָקאלן
גערמאנישן חלק דער קמץ ענטפערער האָט זיך אנטוויקלט.
מען דארף נאָר קאָנצענטרירן דעם טיפּ אלמנה, חלום, כבוד
פטור, פּרנסה, קללה ערשטנס מיטן טיפּ אָוונט, בלאָזן, נאָ
צווייטנס מיטן טיפּ טאָג, זאָגן, נאָמען אין יענע מערב יי
דיאלעקטן וואו די וואָקאלן 12 און 13 זיינען געבליבן
באזונדער. אָט אזא מין פארגלייך קען מען ניט אויספיר
אויפן סמך פון די טראנסקריפּציעס מיט לאטיינישע אותיו
פון די קאָמפּילאטאָרן פונעם אכצעטן יאָרהונדערט מחמת ד
וואָס זייערע טראנסקריפּציעס באגרענעצן זיך בדרך כלל או
סעמיטישן חלק. די לעצטע מערב יידישע ליטעראַרישע ווער
קענען אונדז דאָ ניט צו ניץ קומען ווייל די פּאָנעמישע

אָרטאָגראַפֿיע זײַערע באַגרענעצט זיך צום גערמאַנישן חי
די סעמיטיזמען װערן אױסגעלײגט לױט דער היסטאָרישע
אָרטאָגראַפֿיע.

די קאָנפֿראָנטירונג צװישן די װאָקאַלן פֿון בײדע
חלקים קען מען נאָר אױספֿירן אױפֿן סמך פֿון די שטודי
פֿונעם מערבֿדיקן ייִדיש װאָס זײַנען דורכגעפֿירט געװאָרן
צװאַנציקסטן יאָרהונדערט לױט דעם סאַמע פּאַרלאָזלעכסטן
פֿון צונױפֿשטעלן אַ קאָרפּוס: די עמפּירישע עװידענץ װאָ
לינגװיסט באַקומט דורך דער שמיעה זײַנער, אײַנהערנדיק
די לעבעדיקע רײד פֿונעם אינפֿאָרמאַנט. אינעם ייִדיש פֿון
אינעם ייִדיש פֿון דער שװײץ און אינעם ייִדיש פֿון פֿראַנקע
די רעאַליזירונג פֿון װאָקאַל 12 <u>ō</u> אָדער <u>uɔ</u> אָדער <u>ū</u>, דע
<u>ṓvnt</u>, <u>blṓzn</u>, <u>nṓdl</u> אָדער <u>úuvnt</u>, <u>blúuzn</u>, <u>núudl</u> אָדער <u>ū́vnt</u>,
<u>nū́dl</u>. װאָקאַל 13 װערט תּמיד רעאַליזירט װי <u>ā̃</u> אין אײ
מיט װאָקאַל 24 (דער טיפּ <u>glāb</u> 'גלײב', <u>hām</u> 'הײם', <u>clād</u>
'קלײד') און אין אײנעם מיט װאָקאַל 44 (דער טיפּ <u>bām</u> '
<u>lāf</u> 'לױף', <u>kāf</u> 'קױף'). אין עלזאַס, אין דער שװײ
אין פֿראַנקען, אַ טעריטאָריע װאָס מען קען פֿראָװיזאָריש אָ
ד ר ו ם - מ ע ר ב ־ י ד י ש, װערן אונדזערע דוגמאָ װ
רעאַליזירט (קאָנסאָנאַנטישע איכות דאָ װי אומעטום נאָרמאַ
<u>tā̃g</u>, <u>zā̃gə</u>, <u>nāmə</u>. אַזױ אױך <u>באָרד</u> <u>bārd</u>, <u>גאָר</u> <u>gār</u>,
<u>gā́rtə</u>, <u>גראָבן</u> <u>grā́bə</u>, <u>האָז</u> <u>ház</u>, <u>טראָגן</u> <u>trā́gə</u>, <u>פֿאָרן</u> <u>fā́rə</u>
<u>צאָלן</u> <u>cā́lə</u>, <u>שלאָגן</u> <u>šlā́gə</u> וכדומה (זען למשל בעראַנעק
136-145; איבער עלזאַס צוקערמאַן 1969: 46; איבער ד
שװײץ גוגענהײם־גרינבערג 1954; 1958: 91-92; 1961; 9

איבער פראנקען בעראנעק 1961: 288). אין דרום-מערב ייִדיש באַווייזט זיך דער קמץ ענטפערער ווי דער אוססםקדי וואָקאל 12, דער לבתחילה לאנגער וואָקאל, דעריבער lmṓnə xṓləm, kṓvəd, pṓtər, parnṓsə, klṓlə אָדער almóunə, əm kóuvəd, póutər, parnóusə, klóulə אָדער almū́nə, xū́ləm kū́vəd, pū́tər, parnū́sə, klū́lə אָבער קיין מאָל ניט almā́nə *xā́ləm, *kā́vəd, *pā́tər, *parnā́sə, *klā́lə (זען למשל בעראנעק 1965: 124-125; גוגענהיים-גרינבערג 1973: 2 63; איבער עלזאס פּאָרזשעס 1921: 193-194; צוקערמאן 1969: 47-48; איבער דער שווייץ גוגענהיים-גרינבערג 1958: 92-93; איבער פראנקען בעראנעק 1961: 295; לעווענשטיין 1973-1975). אזוי ארום ווערט בטל די סטא טעאָריע פון לענגונג אין אָפענעם טראף (§ 9).

די פארענטפערונג פון דער קמץ סיסטעריע, די דערקענונג אז דער קמץ באווייזט זיך אין ייִדיש ווי וואָקא 12, ברענגט דער ייִדישער פאנאָלאָגיע א נייע צרה. וואו וואָקאל 13 אינעם סעמיטישן חלק? וואָסערער וואָקאל פונע סעמיטישן חלק איז צונויפגעוואקסן מיטן טיפ טאָג, זאָג נאָסען אינעם גערמאנישן חלק? מיר ווייסן אז וואָקאל 13 אינעם גערמאנישן חלק האָט זיך אָנגעהויבן ווי א קורצע אקצענטירטער, אָפנטראפיקער a אָדער א פארמאכטראפיקער אלאָמאָרף זיינער. היות ווי דער קמץ איז געווען לבתחילו איז ער אוים קאנדידאט. מיר האָבן פארויסגעזאָגט אז רעשטלעך פון א פארלוירענעם וואָקאל 13 אינעם סעמיטיש האבן זיך געמוזט ערגעץ אויפהיטן. אָט דעם פארלוירענ

וואָקאל 13 דארף מען זוכן קודם כל אין ענטפערערס פֿונ
אקצענטירטן, אָפֿנטראפּיקן פּתח. דער טיפּ <u>גנב</u>, <u>כלה</u>, <u>ש</u>
קען אונדז דאָ ניט העלפֿן מחמת דעם וואָס דער טראָף אין
וועלכן דער פּתח שטייט איז לכתחילה געווען ניט אַקצענטי
ניט אָפֿן — די טבריהר ענטפערערס זײנען <u>gannā́v</u>, <u>kallā́</u>
<u>šabbā́θ</u>. ערשט אין משך פֿון דער געשיכטע פֿון ייִדיש האָ
זיך פֿארלאָפֿן דער איבערדרוק פֿון טראָף אויף סלעיל און
דעגעמינירונג. אין קדמון ייִדיש איז אָט דער פּתח נאָך
געשטאנען און א פֿארמאכטן טראָף און אזוי איז ער געבי
בעת דער לענגונג פֿון וואָקאל 13 — אניט וואָלט ער אז
געלענגט געוואָרן. פֿון דעם טיפּ טעם <u>טעם</u>, <u>בעס</u>, <u>מרשעת</u>
מען אויך קיין זאך ניט אָפּלערנען באָטש דער פּתח איז
לכתחילה אויך געשטאנען אין אן אקצענטירטן אָפֿענעם טו
דערפֿאר ווײל וועלכע ניט איז סימנים פֿון לענגונג קענע
וואקסן פֿונעם אָנווער פֿון <u>ע</u> ווי א קאָנסאָנאנט. אָט דער
אָנווער האָט גורם געווען צוויי נאָכאנאנדיקע וואָקאלן און ז
נאָכאנאנדיקע וואָקאלן זײנען דאָך אלעמאָל עלול פֿארוואנדי
ווערן אין איין לאנגן וואָקאל. וואָקאל 13 אנטפּלעקט זיך
סעמיטישן חלק דאָרטן וואו א היסטאָריש אקצענטירטער
אָפֿנטראפּיקער פּתח קומט פֿאר א קאָנסאָנאנט וואָס איז או
ניט פֿארשוואונדן געוואָרן. אזא מין פּתח טרעפֿט מען אין
<u>בית</u>, <u>יין</u>, <u>ירושלים</u>, <u>לחש</u>, <u>נחת</u>, <u>פּחד</u> — די טבריהר
ענטפֿערערס זײנען <u>báiiθ</u>, <u>iáiin</u>, <u>jərūšōláiim</u>, <u>láhaš</u>,
<u>náhaθ</u>, <u>páhað</u>. אין גאנץ מערב ייִדיש ווערן אָט די אײנס

רעאליזירט מיט ā, דעריבער bā́jəs, jā́jən, jərušəlā́jəm,
lā́xəš, nā́xəs, pā́xəd. בלויב אין דרום מערב יידיש איז
אַט די סעריע געבליבן צונויפגעוואקסן מיט די ענטפערע
פון וואָקאל 13 אינעם גערמאנישן חלק (דער טיפ טאָג,
זאָגן, נאָכטן) און במילא מיט די וואָקאלן 24 און 44.
אין צפונדיקן טייל פון מערב יידיש וואו וואָקאל 13 אינע
גערמאנישן חלק האָט זיך צונויפגעגאָסן מיט וואָקאל 12 ז
ō האָט זיך דער סעמיטישער וואָקאל 13 צונויפגעגאָסן ו
מיט די וואָקאלן 24 און 44. אַט די ā רעאליזירונג פ
וואָקאל 13 אין סעמיטישן חלק האָט זיך אפילו אויפגעהי
א היבשן טייל פונעם מערבדיקן צענטראל יידיש. אינעם
מזרחדיקן יידיש, זיינען בית און יין אָנגעוואוירן געוואָרן
לעקסישע איינסן אָבער איטלעך וואָרט פון דעם טיפ וואָס הא
אויפגעהיט אין מזרחדיקן יידיש ווערט אין מערבדיקן צע
יידיש רעאליזירט מיט ā אזוי ארום אז אין מערבדיקן
צענטראל יידיש ווערט דער טיפ ירושלים, נחה, פחד רעא
jərišəlḗjəm, nḗxəs, pā́xəd אין איינעם מיט וואָקאל 34 (ד
טיפ vā̄b 'וייב', tābl 'טייבל', šnā̄dn 'שניידן'). אין
מזרחדיקן צענטראל יידיש, אין דרום-מזרח יידיש און אין
מזרח יידיש האָט זיך דער סעמיטישער וואָקאל 13 אומגעקע
זיין תחילהדיקער קורצקייט. אין טייל פון די שטחים איז
סיבה געווען וואָס די וואָקאלישע סיסטעם האָט ניט געהאַט נ
לאנגן ā אזוי ארום אז די פאָר איינסן האָבן זיך צונוי
מיט זייערע אמאָליקע וואָקאלישע לאנדסלייט, לעקסישע איינ

וואָקאל 11, וועלכער ווערט רעאליזירט a אחוץ אין טײלן ז
מזרח ײדיש וואו ער האָט זיך אין מערסטע פאָנעטישע שכנו
צונויפגעגאָסן מיט וואָקאל 41 אין ב. די שאַרף וואַריאירנ
צונויפבאָרונג מיט פאַרשײדענע וואָקאלן פונעם גערמאַניש
אויף פאַרשײדענע שטחים איז ניט קײן חידוש. וואָקאל 13
נאָך אלעמען א סעקונדער אויפגעקומענער. ער איז געבו
געוואָרן ווי א פועל יוצא פון דער לענגונג אין אָפענע ס
וואָס האָט זיך שוין פאַרלאָפן אין משך פון דער געשיכטע
ײדיש. קײן ריכטיקער קדמון וואָקאל איז ער ניט. איטל
וואָקאל 13 איז אַמאָל געווען וואָקאל 11.

15. א וואָרט צום סוף

אויב מען זאָל וועלן ארויסהײבן די פאָרשערישע תו
וועלכע קענען געניסן פון א נײער באהאנדלונג פונעם ס
פונעם סעמיטישן חלק אין ײדיש קען מען אָנווײזן לפחות
דרײ. וואָס איז שײך דער געשיכטע פון ײדיש ברענגען די
מעטאָדן פון דער אינעווײניקסטער און קאָמפּאַראַטיווער
רעקאָנסטרוקציע א קאָנטראָלירלעכע מעגלעכקײט אויף צו
ווען בערך דער סעמיטישער חלק איז ארײן אינעם לשון פ
ײדן אין אשכנז. דער צונויפוואוקס פונעם סעמיטישן ז
מיטן גערמאַנישן איז אײנער פון די יסודותדיקסטע סימנ
פונעם לינגוויסטישן מהות פון ײדיש. אזוי ארום וועט ז
פאָרשערישע עקספּעדיציע מיט א פרישן קוק זײן בכוח זײן
דערגרונטעווען צו די סאַמע אָנהײבן פון ײדיש (§ 3).
צווײטנס האָט די פּראָבלעם א חשיבות פאַר דער הינ

לינגוויסטיק בכלל. מען האָט שוין א סך מאָל דערמאָנט
צאָל עיקרדיקע טעאָריעס פון דער היסטאָרישער לינגוויסט
לאָזן זיך איבערפּרואוון דורך פאָרשונגען איבער דער גע
פון יידיש מער איידער איבער דער געשיכטע פון אנדערע
לשונות. איינע פון די סיבות דערפאר איז דער גוואלדי
סכום פילאָלאָגישער מאטעריאל וואָס איז פאראן וועגן די
פון וועלכע יידיש האָט ארייַנבאקומען די חלקים זיינע. נ
א יחיד במינו איז דער סעמיטישער חלק אין יידיש מחמ
וואָס קיין קאָטעריטאָריאלע סעמיטישע לשונות זיינען אין
אייראָפּע ניט געווען בנמצא אזוי ארום אז כוואליעס השפּע
שכנותדיקע שפּראכן קומען ניט אין באטראכט. די
קאָנפראָנטירונג צווישן דער טעקסטן-טעאָריע און דער יר
טעאָריע איז דעריבער א דירעקטע און א קלאָרע.(§1).

דריטנס האָט דאָ די סעמיטיסטיק אויך עפּעס וואָס
צו לערנען. די רעקאָנסטרוקציע ווייזט אויף אז די סטא
טעאָריע וועלכע פּאסטולירט לענגונג אין אָפענעם טראף א
טעוהדיקע (§§ 11-14). דער ענטפערער פונעם אָפּנטראפ
צירה איז וואָקאל 22. וואָקאל 22 קען ניט זיין קיין געל
וואָקאל 21 מחמת דעם וואָס 25 איז דער געלענגטער 21.
ענטפערער פונעם אָפנטראפיקן קמץ איז וואָקאל 12. וואָק
קען ניט זיין קיין געלענגטער וואָקאל 11 מחמת דעם וואָס
איז דער געלענגטער 11. דערפון ווערט געדרונגען אז
וואָקאלן 22 און 12 זיינען קדמון יידישע אויך אינעם סע
חלק אָבער נאָר אין אָפענעם טראף. אין פארמאכטן טראף
די אָפּאָזיציעס 22 כנגד 21 און 12 כנגד 11 געווען

סינכראָניש נײטראַליזירט. נײטראַליזירט זײנען זײ גע.
אינעם סעמיטישן חלק ביזן הײנטיקן טאָג. די סעמיטי
וואָקאַלישע סיסטעם וואָס איז ארײן אין יידיש איז געשט
צווישן דער אזוי אָנגערופענער טבריהר סיסטעם פון אײ
און דער אזוי אָנגערופענער ארץ ישראלדיקער פינפוואָק
סיסטעם פון דער אנדערער זײט. דער סעמיטישער וואָקאַ
וואָס יידן האָבן ארײנגעבראַכט אין אײראָפּע ארײן איז
כאַראַקטעריזירט געוואָרן דורך די טבריהר אָפּאָזיציעס א
אָפענעם טראָף בעת אין פאַרמאַכטן טראָף זײנען די שײכוו
אָהאָזיציעס נײטראַליזירט געווען אויפן ארץ ישראלדיקן
פון י ד י ש ווערט דערוויזן דער קיום פון אָט אזא נ
וואָקאַלישער סיסטעם אין צפון-מערב סעמיטיש.

דאָס וויכטיקסטע איז אז די נײע יידישע פילאָלאָ
מוז זײן גרײט זיך צו באַפרײען פון פאַרגליווערטע און
איבערגעקײעטע טעאָריעס וואָס האָבן אין משך פון די דוו
באַקומען א קדושה פון אמתן (§ 2). קײן אמתן זײנען
דער וויסנשאַפט ניטאָ נײערט פּאַראַדיגמעס וואָס לאָזן זיך
נאָכגײן אָדער אָפּפרעגן. בײם באַהאַנדלען די פּראָבלעמע
ספקות אין דער געשיכטע פון יידיש מוז די יידישע פילאָ
אַלעמאָל גרײט זײן אָנצוהײבן אויף ס'נײ מיט א תיקו.

**** **** **** **** **** ****
**** **** **** **** **** ****

ביבליאָגראַפישע רשימה

אד"ם [אברהם דוב-בער מיכאלישקער] הכהן בן חיים לעבענזאָהן

1874 „יתרון לאדם" אין יהודה ליב בן זאב, __ספר תלמוד לשון עברי__. האלמנה והאחים ראם, ווילנע.

פּ. ק. ב. אווע-לאלעמאַן

Friedrich Christian Benedict Avé-Lallemant, 1862-1858 __Das deutsche Gaunerthum in seiner social-politischen, literarischen und linguistischen Ausbildung zu seinem heutigen Bestande__. F. A. Brockhaus, Leipzig.

ש. אײזענשטאַט

1908 „די געאָגראַפישע גרענעצן פון אונדזער שפּראַך און אירע אויסשפּראַכן" אין __ליטעראַרישע מאָנאַטסשריפטן__ (ווילנע), 4: 85-98.

אילן אלדר (אדלר)

1975 „ניקוד ההגדה של פסח במחזור ויטרי", __לשוננו__, 39: 192-216.

1976 „לבירור מהותו ולגלגוליו של הניקוד הארץ-ישראלי—טברני", אפרת כרמון (רעד'), __חקר ועיון במדעי היהדות__. אוניברסיטת חיפה, חיפה, 39-48.

אליה בחור

1542 __שמות דברים בלשון עברי ובלשון רומי גם אשכנזי כנגדו מסודרים כסדר אלפא ביתא על ידי המחבר אליה לוי אשכנזי המדקדק לחן ולרצון לכל תלמידי לשון הקדש__. איסני.

1545 ספר תהלים דא האט איר דש תלים אויש לשון הקודש גימאכט אין טויטשר שפרוך דורך דען גילערנטן מאן אליה בחור אשכנזי הלוי. קורנילייו אדיל קינד אונ' מאיר בר יעקב איש פרענץ, ווינידיג.

ה. אמערסבאך

1689 einrich Ammersbach, Neues ABC Buch. Johann aniel Müller, Magdeburg.

ש. אסף

1942 „מכתבים באידיש מירושלים עיר הקודש", ציון, 7: 65-72.

בער באָראָכאָוו

1913א די ביבליאָטעק פונעם ידישן פילאָלאָג. הוספה צו ש. ניגער 1913.

1913ב „די אויפגאבן פון דער ידישער פילאָלאָגיע" אין ש. ניגער 1913: 1-22.

1913ג „אָנמערקונגען צום פּאַריקן ארטיקל" [=טשעמעריניסקי 1913] אין ש. ניגער 1913: 71-78.

1913ד „א געריס פון פאר דריי הונדערט יאָר" אין ש. ניגער 1913: 351-356.

1915 „די עלטסטע ידישע פּיעסע" אין נחמן מייזיל (רעד'), בער באָראָכאָוו, שפּראַך-פאָרשונג און ליטעראטור-געשיכטע, פאַרלאג י.ל. פּרץ, תל אביב 1966, 222-225.

י. בוקסטאָרף

1603 ohann Buxtorf, Synagoga iudaica. Das ist üden Schul. S. Henricpetri, Basel.

1609 hesaurus grammaticus linguæ sanctæ hebrææ. onrad Waldkirch, Basel.

ביבליאָפּילוס

1742 ibliophilus, Jüdischer Sprach-Meister, oder
ebräisch-Teutsches Wörter-Buch. Frankfurt a.
. & Leipzig.

שלמה בירנבוים

1923 alomo A. Birnbaum, "Übersicht über den
iddischen Vokalismus", Zeitschrift für
eutsche Mundarten, 18: 122-130.

1931 „קמץ = o" אין ייִוואָ-בלעטער, 1: 147-149.

1932 Das älteste datierte Schriftstück in
iddischer Sprache", Beitrage zur Geschichte
er deutschen Sprache und Literatur, 56:
l-22.

1934 „די היסטאָריע פון די אלטע u-קלאַנגען אין
ייִדיש" אין ייִוואָ-בלעטער, 6: 25-60.

1939 „דאָס עלטסטע בריוול אויף ייִדיש" אין י. א.
ליסקי, נ.ם. סידאָ, א.נ. שטײַנצל (רעד'ן),
ייִדיש לאָנדאָן, ייִדישע קולטור-געזעלשאַפט
„איקוף", לאָנדאָן, 2: 106-109.

1961 Old Yiddish or Middle High German?", Journal
 Jewish Studies, 12: 19-31.

מלאכי בית-אריה

1965 „ניקודו של מחזור ק"ק וורמייזא", לשוננו, 29:
27-46; 80-102.

יחיאל בן-נון

1973 echiel Bin-Nun, Jiddisch und die deutschen
undarten. Unter besonderer Berücksichtigung
es ostgalizischen Jiddisch. Max Niemeyer,
übingen.

1974 „שלוש הערות", לשוננו, 38: 313-317.

פ.י. בעראנעק

1961 ranz J. Beranek, "Die fränkische Landschaft es Jiddischen", Jahrbuch für fränkische andesforschung, 21 [=Festschrift Ernst chwarz II]: 267-303.

1965 estjiddischer Sprachatlas. N. G. Elwert, arburg.

צבי ניסן גאָלאָמב

1910 מלים בלשוני. העברעאיש-ייִדישעס ווערטערבוך. א. יאַוואָרקאָווסקי, ווילנע.

פ. גוגענהיים-גרינבערג

1954 lorence Guggenheim-Grünberg, "The Horse ealers' Language of the Swiss Jews in ndingen and Lengnau", U. Weinreich 1954: 48-62.

1958 Zur Phonologie des Surbtaler Jiddischen", honetica, 2: 86-108.

1961 ailinger Jiddisch. Vandenhoeck & Ruprecht, öttingen [=Lautbibliothek der deutschen undarten, 22].

1969 Endinger Jiddisch", Herzog, Ravid & Weinreich 969: 8-15.

1973 iddisch auf alemannischem Sprachgebiet. Juris, ürich.

דוד גינסבערג

1936 „פּריוואַטע ייִדישע בריוו פֿונעם יאָר 1533" אין ייִוואָ-בלעטער, 13: 325-344.

י. גערצאָן

1902 acob Gerzon, Die jüdisch-deutsche Sprache. ine grammatisch-lexikalische Untersuchung res deutschen Grundbestandes. J. Kauffmann, rankfurt a. M.

מ. גרינבוים

ax Grünbaum, Jüdischdeutsche Chrestomathie. 1882
. A. Brockhaus, Leipzig.

פ. דע סאָסיר

erdinand de Saussure, Cours de linguistique 1916
énérale. Publié par Charles Bally et Albert
echehaye. Librairie Payot, Lausanne & Paris.

פ. האזעלבאוער

ranciscus Haselbauer, Fundamenta grammatica 1742
uarum præcipuarum linguarum orientalium
cilicet hebraicæ et chaldaicæ. Carolo-
erdin, Prague.

מ.ג. הײדע

anfred Gernot Heide, Graphematisch- 1974
honematische Untersuchungen zum Altjiddischen.
er Vokalismus. Herbert Lang, Bern & Peter
ang, Frankfurt a. M. [=Europäische Hochschul-
chriften, Reihe I, Bd. 106].

רפאל הלוי

aphael Loewe, "The Mediaeval Christian 1957
ebraists of England", Hebrew Union College
nnual, 28: 205-252.

יוסף הערץ

אסתר אָדער די א בעלאָהנטע טוגענד. ז.ב. 1854
גוסדאָרפער, פירט.

מיכל הערצאָג

rvin I. Herzog, The Yiddish Language in 1965
rthern Poland: Its Geography and History.
diana University, Bloomington & Mouton, The
gue.

מ. הערצאָג, װ. ראַװיד און א. װײַנרײַך

1969 arvin I. Herzog, Wita Ravid & Uriel
einreich (eds.), *The Field of Yiddish.*
tudies in Language, Folklore, and Literature.
hird Collection. Mouton, The Hague.

י.ק. װאַגענזײל

1699 ohann Christof Wagenseil, *Belehrung der*
üdisch-Teutschen Red- und Schreibart. Paul
riedrich Rhode, Königsberg.

[אהרן האללע] װאָלפסזאָהן

1798 לײַכטזין אונד פרעממעלײַא. אײַן פאמיליען
גמהעלדע אין דרײַא אױפציגן. בדפוס יוחנן
לוי רופא ובנו בנימן, אמסטערדאם.

מ. װײַנגער

1913 „העברעאישע קלאנגען אין דער ײדישער שפראך"
אין ש. ניגער 1913: 79-84.

ב. װײַנריב

1937 „א פעקל בריװ אין ײדיש פון יאָר 1588 קראָקע-
פּראָג (פון דער שטאָט-ביבליאָטעק אין ברעסלע)"
אין א. טשעריקאָװער (רעד'), היסטאָרישע שריפט
[פון ײװאָ], װילנע, 2: 43-67.

אוריאל װײַנרײַך

1953 'riel Weinreich, *Languages in Contact.*
'indings and Problems. Publications of the
inguistic Circle of New York, No. 1,
'ew York.

1954 ed.), *The Field of Yiddish. Studies in*
'iddish Language, Folklore, and Literature.
inguistic Circle of New York, New York.

1958 „נוסח הסופרים העברי-יידי”, לשוננו, 22: 54-66.

מאקס ווײנרײך

1923 שטאפלען. פיר עטיודן צו דער יידישער שפראך-וויסנשאפט און ליטעראטור-געשיכטע. וואסטאק, בערלין.

1926 „א יידיש ליד וועגן שבתי צבי פון יאר 1666” אין ב. ארשאנסקי (רעד'), צייטשריפט (מינסק), 1: 159-172.

1928א בילדער פון דער יידישער ליטעראטור-געשיכטע פון די אנהייבן ביז מענדעלע מוכר-ספרים. פארלאג טאמאר פון יוסף קאמערמאכער, ווילנע.

1928ב „די יידישע שפראך-פארשונג אין 17טן יארהונדערט” אין ב. ארשאנסקי (רעד'), צייטשריפט (מינסק), 2-3: 689-732.

1931 „וואס וואלט יידיש געווען אן העברעאיש?” אין די צוקונפט, 36: 194-205.

1940א „יידיש” אין אלגעמיינע ענציקלאפעדיע, יידן ב, דובנאוו-פאנד, פאריז, 23-90.

1940ב „יידישע פילאלאגיע” אין אלגעמיינע ענציקלאפעדיע, יידן ב, דובנאוו-פאנד, פאריז, 101-108.

1954 ax Weinreich, "Prehistory and Early History f Yiddish: Facts and Conceptual Framework", . Weinreich 1954: 73-101.

1954-1955 „עיקרים אין דער געשיכטע פון יידיש” אין יידישע שפראך, 14: 97-110; 15: 12-19.

1958 „ראשי-פרקים וועגן מערבדיקן יידיש” אין יודל מארק (רעד'), יודא א. יאפע-בוך, יידישער וויסנשאפטלעכער אינסטיטוט, ניו-יארק, 158-194.

1960א Cld Yiddish Poetry in Linguistic-Literary esearch", Word, 16: 100-118.

1960ב „די סיסטעם ייִדישע קדמון-וואָקאלן" אין <u>ייִדישע שפּראַך</u>, 20: 65-71.

1963-1964 „ראשית ההברה האשכנזית בזיקתה לבעָיות קרובות של היידיש ושל העברית האשכנזית", <u>לשוננו</u>, 27-28: 131-147, 230-251, 318-339.

1973 <u>געשיכטע פון דער ייִדישער שפּראַך. באַגריפן, פאַקטן, מעטאָדן</u>. ייִדישער וויסנשאַפטלעכער אינסטיטוט, ניו-יאָרק.

נתן זיסקינד

1953 „באַטראַכטונגען וועגן דער געשיכטע פון ייִדיש" אין <u>ייִדישע שפּראַך</u>, 13: 97-108.

1965 „פּרינציפּן בײַם פאָרשן ייִדישע לשונות" אין <u>ייִדישע שפּראַך</u>, 25: 1-17.

1969-1970 „אַלטייִדיש און מיטל-ייִדיש" אין <u>ייִדישע שפּראַך</u>, 29: 43-64.

ג. זעליג

1767 ottfried Selig, <u>Kurze und gründliche nleitung zu einer leichten Erlernung der üdischdeutschen Sprache</u>. Christian Friedrich umpf, Leipzig.

א. זענערט

1666 ndreas Sennert, <u>Rabbinismus h.e. præcepta targumico-talmudico-rabbinica</u>. Typis & umptibus Fincelianis, Wittenberg.

י.ח. טביוב

1903 „היסודות העברים בזרגון", <u>הזמן</u> (ס"ט פּעטערבורג), מאַרץ 3: 126-144 [טייל].

ח. טשעמערינסקי

1913 „די ייִדישע פאָנעטיק" אין ש. ניגער 1913: 47-71.

יודא א. יאָפע

1954 udah A. Joffe, "Dating the Origin of Yiddish ialects", U. Weinreich 1954: 102-121.

יודא א. יאָפע און יודל מארק

1961 (רעד'ן), גרויסער ווערטערבוך פֿון דער יידישער שפּראַך. באנד I. קאָמיטעט פאַרן גרויסן ווערטערבוך פון דער יידישער שפּראַך, ניו-יאָרק.

חנוך ילון

1938 „שבילי מבטאים”, קונטרסים לעניני הלשון העברית, 1: 62-78.

1939א „דיוקים בפירוש רש"י על הרי עשר”, קונטרסים לעניני הלשון העברית, 2: 9-11.

1939ב „בגליוני ספרים”, קונטרסים לעניני הלשון העברית, 2: 33-35.

1942א „הגיה ספרדית בצרפת הצפונית בדורו של רש"י ובדורות שלאחריו”, עניני לשון, 1: 16-31.

1942ב „על הגית החטפים והקמץ החטוף באשכנז”, עניני לשון 1: 31-36.

1943 „בגליוני דפוס ראשון של רד"ק על תהלים”, עניני לשון, 2: 49-52.

א. לאנדוי און ב. וואכשטיין

1911 lfred Landau & Bernhard Wachstein, Jüdische rivatbriefe aus dem Jahre 1619. Wilhelm raumüller, Wien & Leipzig.

שלמה לעווענשטיין

1973-1975 „די שארית-הפליטה פון יידיש אין פראנקע אין יידישע שפּראַך, 32: 24-33; 33: 37-45; 34: 37-43.

י. ו. מארשאן

ames W. [1957 רעצענזיע איבער פּוקס] 1959
archand, _Word_, 15: 383-394.

Three Basic Problems in the Investigation of 1960
arly Yiddish", _Orbis_, 9: 34-41.

The Origin of Yiddish", _Communications et_ 1965
apports du Premier Congrès International de
ialectologie générale, Centre International de
ialectologie générale, Louvain [=Travaux
ubliés par le Centre International de
ialectologie générale de l'Université
atholique de Louvain, IX], 3: 248-252.

שלמה מורג

h[elomo] Mo[rag], "Pronunciations of Hebrew", 1971
ncyclopaedia Judaica, Macmillan, Jerusalem,
3: 1120-1145.

מתתיהו מיזעס

1908 „מתתיהו מיזעס רעפֿעראט וועגן דער ייִדישער
שפּראַך" אין מאקס ווײַנרײַך און זלמן רײזען
(רעד׳ן), _די ערשטע ייִדישע שפּראַך-קאָנפֿערענץ._
באריכטן, דאָקומענטן און אָפּקלאַנגען פֿון דער
טשערנאָוויצער קאָנפֿערענץ 1908, ייִדישער
וויסנשאַפֿטלעכער אינסטיטוט, ווילנע, 1931,
.193-143

atthias Mieses, _Die jiddische Sprache. Eine_ 1924
istorische Grammatik des Idioms der
ntegralen Juden Ost- und Mitteleuropas.
enjamin Harz, Berlin & Wien.

שלמה נאָבל

hlomo Noble, "Yiddish Lexicography", 1962-1961
ewish Book Annual (New York), 19: 17-22.

1964 „העברעאיזמען אין דעם ייִדיש פֿון מיטל-אשכנז
אין 17טן יאָרהונדערט" אין _מאקס ווײַנרײַכן צו_
זײַן זיבעציקסטן געבוירן-טאָג. שטודיעס וועגן
שפּראַכן בײַ ייִדן, וועגן ייִדישער ליטעראַטור און
געזעלשאַפֿט. מוטאָן, האַג.

ש. ניגער

1913 (רעד'), דער פנקס. יארבוך פאר דער געשיכטע פון דער יידישער ליטעראטור און שפראך, פאר פאלקלאר, קריטיק און ביבליאגראפיע. ב.א. קלעצקין, ווילנע.

ע. סאפיר

1915 dward Sapir, "Notes on Judeo-German honology", Jewish Quarterly Review Philadelphia), 6[new series]: 231-266.

משה צבי סגל

1928 יסודי הפונטיקה העברית. חקירה בהברון העברי ותולדותיו. ספריה היסטורית-פילולוגית יו״ל ע״י ד״ר יהודה יונוביץ, ירושלים.

1929-1928 „לתולדות המבטא של הקמץ״, לשוננו, 1: 39-33.

נ. פארזשעס

1921 . Porgès, "Remarques sur le Yidisch lsacien-lorrian", Revue des Études Juives Paris), 72: 192-200.

ם. פינעס

1911 די געשיכטע פון דער יידישער ליטעראטור ביזן יאר 1890. ב. שימין, ווארשע.

א. פפייפער

1680 ugust Pfeiffer, Critica Sacra. Gabriel übner, Dresden.

נח פּרילוצקי

1920 צום ייִדישן וואָקאַליזם. עטיודן. באַנד I [=ייִדישע דיאַלעקטאָלאָגישע פאָרשונגען. מאַטעריאַלן פאַר אַ וויסנשאַפטלעכער גראַמאַטיק און פאַר אַן עטימאָלאָגיש ווערטערבוך פון דער ייִדישער שפּראַך. באַנד IV]. נײַער פאַרלאַג, וואַרשע.

ל. פוקס

1957 . Fuks, The Oldest Known Literary Documents f Yiddish Literature (c. 1382). E.J. Brill, eiden.

פילאָגלאָטוס

1733 hiloglottus [=J. P. Lütke], Kurze und ründliche Anweisung zur Teutsch-Jüdischen prache. Christoph Matthäi, Freiberg.

ק.וו. פרידריך

1784 arl Wilhelm Friedrich, Unterricht in der udensprache und Schrift zum Gebrauch für elehrte und Ungelehrte. Chr. Gottf. agoczy, Prenzlau.

יום-טוב ליפּמאַן צונץ

1832 eopold Zunz, Die gottesdienstlichen Vorträge er Juden, historisch entwickelt. A. Asher, erlin.

ר. צוקערמאַן

1969 ichard Zuckerman, "Alsace: An Outpost of estern Yiddish", Herzog, Ravid & Weinreich 969: 36-57.

ישראל צינבערג

1937 די געשיכטע פון דער ליטעראַטור בײַ ייִדן. באַנד VI. [= אַכטער טײל. אַלט־ייִדישע ליטעראַטור פון די עלטסטע צײַטן ביז דער השכלה-תקופה] צווײַטע אויפלאַגע, פאַרלאַג טאָמאָר, ווילנע.

י.ה. קאלענבערג

1736 Johann Heinrich Callenberg, Jüdischteutsches Wörterbüchlein. Buchdruckerei des jüdischen Instituti, Halle.

ר.מ. קאָפּלאנד און נ. זיסקינד

1976 Robert M. Copeland & Nathan Süsskind, The Language of Herz's Esther: A Study in Judeo-German [sic] Dialectology. University of Alabama Press, University [Alabama].

ב. קלאר

1951 „להולדות המבטא העברי בימי הבינ״ים”, לשוננו 17: 72-75.

וו.ק.י. קריזאנדער

1750 Wilhelm Christian Just Chrysander, Jüdisch-Teutsche Grammatik. Johann Christoph Meisner, Leipzig & Wolfenbüttel.

זלמן רובאשאָוו [=שזר]

1929 „ייִדישע גביות-עדות אין די שאלות-ותשובות פֿון אָנהײב XV ביזן סוף XVII י״ה” אין א. טשעריקאָווער (רעד׳), היסטאָרישע שריפֿטן [פֿון ייוואָ], קולטור-ליגע, וואַרשע, 1: 115-196.

בן ציון רובשטיין

1922 די אנטשטייאונג און אנטוויקלונג פֿון דער ייִדישער שפּראַך (די סאָציאָלאָגישע און געשיכטלעכע פֿאַקטאָרן). שול און לעבן, וואַרשע.

זלמן רייזען

1920 גראַמאַטיק פֿון דער ייִדישער שפּראַך. ש. שרעבערק, ווילנע.

1923 פון מענדעלסאָן ביז מענדעלע. האנטבוך פאר דער געשיכטע פון דער יידישער השכלה-ליטעראטור מיט רעפּראָדוקציעס און בילדער. קולטור-ליגע, װארשע.

װ. ע. רײצענשטײן

1764 Wolf Ehrenfried von Reizenstein, Der vollkommene Pferde-Kenner. Johann Simon Meyer, Uffenheim.

ע. שאדע

1592 Elias Schade, Mysterium. Simon Meyer, Strassburg.

י. י. שודט

1714 Johann Jacob Schudt, Jüdische Merkwürdigkeiten. Samuel Tobias Hocker. Frankfurt a. M. & Leipzig.

א. שולמאַן

1898 „עמקי שפה", השלוח. מכתב-עתי חדשי למדע, לספרות ולעניני החיים (בערלין), 4: 37-46, 106-112, 221-229.

נחום שטיף

1913 בעל דמיון, [רעצענזיע איבער פינעס 1911] אין ש. ניגער 1913: 313-348.

1922 (איבערזעצער), מ. גידעמאַן, יידישע קולטור-געשיכטע אין מיטלאַלטער. כלל-פאַרלאַג, בערלין.

1929 „די סאָציאַלע דיפערענציאַציע אין יידיש" אין די יידישע שפּראַך (קיעװ), 1-5(17-18): 1-22.

װ. שטערק און א. לײצמאַן

1923 W. Staerk & A. Leitzmann, Die jüdisch-deutschen Bibelübersetzungen von den Anfängen bis zum Ausgang des 18. Jahrhunderts. J. Kauffmann: Frankfurt a. M.

ל. שײַנעאַנו

azăr Şaineanu, Studiu Dialectologic asupra 1889
caiului Evreo-German. Eduard Wiegand,
ıcharest.

יצחק שיפּער

1924 „דער אָנהײב פון ,לשון אשכנז' אין דער
באַלײַכטונג פון אָנאָמאַטישע קװעלן" אין ס.
װײַנרײַך, נ. פּרילוצקי און זלמן רײַזען (רעד'ן)
ײדישע פילאָלאָגיע, קולטור-ליגע, װאַרשע, 1:
.287-272 ,112-101

1933 „,לשון אשכנז' בעתן 14טן און 15טן י"ה" אין
נ. פּרילוצקי און ש. לעהמאַן (רעד'ן), אַרכיװ
פאַר ײדישער שפּראַך-װיסנשאַפט, ליטעראַטור-
פאָרשונג און עטנאָלאָגיע, נײַער פאַרלאַג, װאַרשע
.90-79 :1

חנא שמערוק

1975 „די אַלט־ײדישע ליטעראַטור: אירע אָנהײבן,
מעגלעכקײטן און פּרימערע קאָנטאַקטן" אין ח.
בעז (רעד'), פּנקס פאַר דער פאָרשונג פון דער
ײדישער ליטעראַטור און פּרעסע, אַלװעלטלעכער
ײדישער קולטור-קאָנגרעס, ניו-יאָרק, 3: 139-
.218

hone Shmeruk, "The Hebrew Acrostic in the 1977
osef Hatsadik Poem of the Cambridge Yiddish
odex", Michigan Germanic Studies (Ann Arbor),
.2: 67-81.

D. Katz
University College London

May 1980
John Marshall Essay

Reconstruction of the Stress System in the Semitic Component of Yiddish

Contents

1. Introduction.. 2
2. Synchrony... 4
3. Relevant Germanic and Semitic Stress................ 10
4. Solution.. 14
5. Typology.. 33
References.. 36

Tables

1. Semitic & Germanic Component Stress in Yiddish..... 5
2. Impact of Syllable Addition on Stress.............. 7
3. Autonomous Stress Systems Within Yiddish........... 8
4. Semitic Component Stress vs Tiberian Stress......... 12
5. Development of Vowel 25............................ 22
6. Yiddish Cognates of Middle High German <ë> and Tiberian <ɛ> and <ɛ̆> in Lengthening Position....... 24
7. Development of Vowel 13b........................... 28
8. Yiddish Cognates of Middle High German <a> and Tiberian <a> and <ă> in Lengthening Position....... 29
9. Contrasting Word Level Features of Stress.......... 32
10. Contrasting Typological Features of Stress......... 35

Maps

1. The Historical Speech Territory of Yiddish......... 20
2. Vowels 21 & 25..................................... 21
3. Vowels 11 & 13b.................................... 27

**** **** **** **** **** **** **** ****
**** **** **** **** **** **** ****

1. Introduction

Yiddish, the thousand year old language of Central and East European (Ashkenazic) Jewry, is of unique interest to comparative philology from a number of perspectives. Not least of these is the fusion character of the language. All of Yiddish through time and space is characterized by the joining, in a formulaically specific way, of Semitic (postclassical Hebrew and Aramaic) with Germanic (dialects of Middle High German) and at least a sprinkling of Romance (languages cognate with Old French and Old Italian). The Yiddish of Eastern Europe of the last few centuries has been enriched by the accretion of the Slavonic Component. The term component is used here after Max Weinreich (1954; 1973: I, 32-33) to denote historically diverse items that are synchronically Yiddish in the same way a modern English word of Old French origin is synchronically English albeit of known extraneous extraction. The philological literature on the types of Germanic and Semitic that have entered into Yiddish is vast. A closer scrutiny of the history of Yiddish may well prove to be continually rewarding to specialists in the fields of Germanic and Semitic philology as well as to general historical linguists.

Yiddish affords the comparativist the infrequent opportunity to supplement the usual corpus of forms gleaned from related languages with the genetically unrelated but synchronically fused forms of a single language. While each dialect of Yiddish has a unitary phonemic system encompassing all its historical components, there remains noteworthy synchronic differentiation

between the components in phonology, morphology and syntax. By isolating the several components on the synchronic plane on the basis of the empirical evidence inherent in the modern language, the constant interraction and mutual impact of the components through the ages may be recovered by reconstruction.

We seek here to apply comparative reconstruction in an effort to recover the key lines of development of the stress system of the Semitic Component in Yiddish. The Semitic Component, according to the standard theory prevailing in Yiddish studies, entered Yiddish through Hebrew and Aramaic texts of Bible, Talmud and liturgy which were in extensive use in traditional Yiddish speaking society (M. Weinreich 1928: 20; 1973: I, 222, 227; II, 264; III, 233-234). We have proposed that the greatest portion of the Semitic Component was genetically inherited in the usual manner of generation to generation language transmission (Katz 1979a). This debate, the question of the ultimate descent of the Semitic Component, need not interfere with the more limited goal of the present paper. Assuming standard theory (the text theory), any Semitic impact upon the stress system of the Semitic Component will have come from the graphemic system employed in vocalized Hebrew and Aramaic texts, in which stress is clearly marked. After our own view (continuous transmission theory), such impact will have resulted from continuous language transmission by way of which Semitic stress patterns were brought to Europe by migrating Semitic speakers, were inherited into Proto Yiddish and underwent subsequent phonological development.

2. Synchrony

Recent advances in the theory of historical linguistics emphasize the need to achieve a synchronic analysis of a structure in language as a point of departure for the leap into the past (e.g. Weinreich, Labov and Herzog 1968). As Anttila (1972: 3) puts it, "in order to study change in an object, one must first know the object itself". By comparing the stress pattern of the Semitic Component with that of its sister Germanic Component within Yiddish, a first step is taken toward the identification and isolation of the identities, similarities and diversities.

An illustrative corpus of thirty-six Yiddish lexical items is provided in Table 1, half of which derive from each of the two main components in Yiddish. Words are cited in a phonemic transcription of their Standard Yiddish forms. The dialects do not diverge with respect to stress of the cited forms. It is promptly evident that disyllabic Yiddish words are normally stressed on the first syllable (the syllabic nucleus of which is a full vowel or diphthong), while the second syllable is unstressed and has as its syllabic nucleus reduced vowel ə or syllabic sonorants l̩, n̩ < *əl, *ən. This identity is a temptation to conclude straight away that as far as concerns stress, there is no empirically discernible Semitic Component from a synchronic point of view. There is a Yiddish stress system which pervades the words of the language without regard to their historical origin.

Table 1:

Semitic & Germanic Component Stress in Yiddish: Illustrative Corpus

	Semitic Component			Germanic Component	
1.	álmən	'widower'	19.	álə	'all; (every)one'
2.	bátlən	'lazy/impractical man'	20.	bɛ́tlər	'beggar'
3.	dúgmə	'example'	21.	drínɡən	'(to) infer'
4.	éjrəv	'(ritual) enclosure'	22.	fɔ́jgl̩	'bird'
5.	gázlən	'robber'	23.	gɛ́sl̩	'little street'
6.	géjrəš	'expulsion'	24.	hájntik	'modern; present-day'
7.	kámcn̩	'stingy man'	25.	hɔ́fn̩	'(to) hope'
8.	málbəš	'garment'	26.	kléjnə	'(pl.) small'
9.	nɛ́mən	'trustee'	27.	lɛ́rər	'teacher'
10.	párnəs	'community official'	28.	lɔ́jfn̩	'(to) run'
11.	páxdn̩	'coward'	29.	náriš	'foolish'
12.	ráxmən	'merciful man'	30.	šrájbər	'writer'
13.	šábəs	'Saturday; Sabbath'	31.	tɛ́pl̩	'cup'
14.	šɔ́xn̩	'neighbour'	32.	tráxtn̩	'(to) think'
15.	tálməd	'student'	33.	váklən	'(to) waver'
16.	xáləš	'(I) faint'	34.	vɔ́lkn̩	'cloud'
17.	xávər	'friend'	35.	jídiš	'Yiddish'
18.	xɔ́ləm	'dream'	36.	zéjgər	'clock'

The apparent identity emerging from Table 1 vanishes when morphological derivatives of the same lexical items are examined in paradigms engendering syllable suffixation in Table 2. Comparison of Tables 1 and 2 compels the conclusion that initial stress is a systematic feature of the Germanic Component but only an incidental feature of disyllabic Semitisms. Germanisms are dynamically processed by Initial Stress Assignment ($V \rightarrow [+\text{stress}] \,/\, \#\#C_0___$) while Semitisms are processed by Penultimate Stress Assignment ($V \rightarrow [+\text{stress}] \,/\, ___C_0(VC_0)\#\#$). The contents of Tables 1 and 2 are combined in Table 3 to facilitate formulation of the phonological structure of words in each component. Both components share posttonic reduced vowels. In the Semitic Component, Penultimate Stress Assignment causes a jump in stress to conform to the process upon syllable addition. This applies equally to a three syllable word becoming a four syllable word, e.g. məxútn 'in-law', pl. maxatónim. The Semitic Component exhibits a marked reorganization of internal word-level phonological relations ensuing from syllable addition. For example, a vowel stressed in the singular of a noun, e.g. a in xávər (no. 17), becomes unstressed in the plural, xavéjrim. At the same time, the reduced vowel ə of the singular now appears as stressed diphthong ej. In the Germanic Component, primary stress may indeed be relegated to secondary stress upon affixation of a stressed clitic,

Table 2:

Impact of Syllable Addition on Stress: Suffixed Forms

	Semitic Component		Germanic Component
1.	almɔ́nə 'widow'	19.	áləmən '(obj.) everyone'
2.	batlɔ́nəs 'laziness'	20.	bɛ́tlərl̩ 'little beggar'
3.	dugmóəs 'examples'	21.	dríngŋ̩dik 'while inferring'
4.	ejrúvim '(ritual) enclosures'	22.	féjgalax 'little birds'
5.	gazlɔ́nim 'robbers'	23.	gɛ́sələ 'tiny street'
6.	gərúšim 'expulsions'	24.	hájntikə '(pl.) present-day'
7.	kamcɔ́nəs 'stinginess'	25.	hɔ́fənung 'hope'
8.	malbúšim 'garments'	26.	kléjninkə '(pl.) tiny'
9.	nəmɔ́nəs 'trusteeship; honour'	27.	lɛ́rəršaft 'faculty'
10.	parnɔ́sə 'livelihood, trade'	28.	lɔ́jfəniš 'rush; running'
11.	paxdɔ́nəs 'cowardliness'	29.	náriškajt 'folly; trifle'
12.	raxmɔ́nəs 'mercy; pity'	30.	šrajbərl̩ 'graphomaniac'
13.	šabɔ́sim 'Saturdays; Sabbaths'	31.	tɛ́pələ 'little cup'
14.	šxéjnəs 'vicinity'	32.	tráxtŋ̩dik 'while thinking'
15.	talmídim 'students'	33.	váklәniš 'wavering'
16.	xalɔ́šəs 'fainting; nausea'	34.	vɔ́lkŋ̩dik 'cloudy'
17.	xavéjrim 'friends'	35.	jídiškajt 'Jewishness'
18.	xalɔ́jməs 'dreams'	36.	zéjgərl̩ 'watch'

Table 3:

Components Confronted: Autonomous Stress Systems Within Yiddish

	Semitic Component		Germanic Component
1.	álmən——almɔ́nə	19.	álə——áləmən
2.	bátlən——batlɔ́nəs	20.	bɛ́tlər——bɛ́tlərl̩
3.	dúgmə——dugmɔ́əs	21.	dríngən——dríngn̩dik
4.	éjrəv——ejrúvim	22.	fɔ́jgl̩——féjgalax
5.	gázlən——gazlɔ́nim	23.	gɛ́sl̩——gɛ́sələ
6.	géjrəš——gərúšim	24.	hájntik——hájntikə
7.	kámcn̩——kamcɔ́nəs	25.	hɔ́fn̩——hɔ́fənung
8.	málbəš——malbúšim	26.	kléjnə——kléjninkə
9.	némən——nəmɔ́nəs	27.	lɛ́rər——lɛ́rəršaft
10.	párnəs——parnɔ́sə	28.	lɔ́jfn̩——lɔ́jfəniš
11.	páxdn̩——paxdɔ́nəs	29.	nári š——nári škajt
12.	ráxmən——raxmɔ́nəs	30.	šrájbər——šrajbərl̩
13.	šábəs——šabɔ́sim	31.	tɛ́pl̩——tɛ́pələ
14.	šɔ́xn̩——šxéjnəs	32.	tráxtn̩——tráxtn̩dik
15.	tálməd——talmídim	33.	váklən——vákləniš
16.	xáləš——xalɔ́šəs	34.	vɔ́lkn̩——vɔ́lkn̩dik
17.	xávər——xavéjrim	35.	jídiš——jídiškajt
18.	xɔ́ləm——xalɔ́jməs	36.	zéjgər——zéjgərl̩

e.g. léjdik 'empty' but ɔ́jslèjdikn̩ '(to) empty out'. Still, in any and all paradigms, ej remains stressed vis à vis the i of ik. The relation, therefore, of a full vowel to a reduced vowel in a given word is a fixed relation in the Germanic Component. This implies on a deeper level that Initial Stress Assignment is itself an incidental, even if regular feature of the Germanic Component. Stress is ultimately root bound and nonphonological, as indeed in German. In the Semitic Component, by contrast, the relation of a full vowel to a reduced vowel in a given word is a variable relation. A hypothetical Germanism processed by Penultimate Stress Assignment, e.g. •ɔjslejdíkn̩, and a hypothetical Semitism processed by Initial Stress Assignment (or root bound stress), e.g. •xávejrim, are equally nonsensical to the native speaker of Yiddish. (We use the black circle • to denote synchronically spurious forms, reserving the asterisk * for historical reconstructions which are at any rate not meant to be spurious.) We may say in summary that Semitic Component stress is phonological and shifting while Germanic Component stress is lexical and nonshifting.

3. Relevant Germanic and Semitic Stress

By relevant Germanic and Semitic stress, we refer to those forms of Germanic and Semitic which by reason of cotemporality and coterritoriality could have had impact upon Yiddish. The status of stress in modern German or modern Israeli Hebrew is as immaterial as its status in Proto Indo-European or Proto Semitic. It is a methodological fallacy for the historical linguist to tie together entities untied in history. It is well established that stress in Germanic was fixed on the root syllable which was most frequently the word initial syllable in a time predating the oldest monuments, albeit following the application of Verner's Law (cf. Kienle 1969: 16-17; Paul 1975: 24-26; Penzl 1975: 52-23; Veynger 1929: 32). One long term effect of initial heavy expiratory accent was the eventual reduction of unstressed vowels. The application of posttonic reduction on a mass level is characteristic of the development of Middle High German (cf. Bach 1956: 125; Kienle 1969: 55-58; Paul 1975: 55-63; Penzl 1975: 97-98, 105-106; Waterman 1976: 85). It is hence apparent that Germanic stress is prehistoric from the viewpoint of Yiddish while posttonic reduction is contemporary with early Yiddish. The oldest period of the language begins, in the opinions of Birnbaum (1939; 1979: 44-57) and M. Weinreich (1954-1955), in the ninth century. The Germanic Component in Yiddish has in both cases ——

stress assignment and posttonic reduction —— preserved the inherited Germanic system, occasionally behaving more Germanically than modern Standard German, e.g. Yiddish _árbət_ 'work' vs. German _árbajt_, Yiddish _lɛ́bədik_ 'alive' vs. German _lebɛ́ndiç_.

Having established that the Semitic Component has an autonomous stress system that cannot be explained straightforwardly in Germanic terms, it is now apropos to compare Semitic Component forms with their cognates in Semitic. Both traditional Hebrew and Jewish Aramaic were meticulously codified by a brilliant school of scribe-philologists on the western shores of the Sea of Galilee in the late first millennium. The codifiers, often referred to as the Masoretes, were themselves apparently native speakers of Jewish Aramaic (Rosenthal 1974: 9; Schramm 1964: 18). Their precise system of vocalization and accentuation was intended primarily to standardize the phonology of the Old Testament, but as a phonological system, their work is by no means limited to forms attested in Biblical texts. The Masoretes' phonology, equally applicable to Hebrew and Aramaic, is generally known as _Tiberian_, after Tiberias, the city where much of their work was carried out.

In Tiberian phonology, stress is ultimate in the overwhelming majority of cases. In Table 4, our Semitic Component corpus (Tables 1-3, nos. 1-18) is confronted with cognate Tiberian forms. Unlike the Semitic Component forms, which are processed by Penultimate Stress Assignment, the cited Tiberian forms are

Table 4:

Semitic Component Stress ≲ Tiberian Stress

	Semitic Component	Tiberian
1.	álmən—almɔ́nə	ʔalmɔ̄́n—ʔalmɔ̄nɔ̄́
2.	bátlən—batlɔ́nəs	baṭlɔ̄́n—baṭlɔ̄nū́θ
3.	dúgmə—dugmɔ́əs	duγmɔ̄́—duγmɔ̄ʔṓθ
4.	éjrəv—ejrúvim	ʕērū́v—ʕērūvī́m
5.	gázlən—gazlɔ́nim	gazlɔ̄́n—gazlɔ̄nī́m
6.	géjrəš—gərúšim	gērū́š—gērūšī́m
7.	kámcṇ—kamcɔ́nəs	qamṣɔ̄́n—qamṣɔ̄nū́θ
8.	málbəš—malbúšim	malbū́š—malbūšī́m
9.	némən—nəmɔ́nəs	nɛʔĕmɔ̄́n—nɛʔĕmɔ̄nū́θ
10.	párnəs—parnɔ́sə	parnɔ̄́s—parnɔ̄sɔ̄́
11.	páxdṇ—paxdɔ́nəs	paḥdɔ̄́n—paḥdɔ̄nū́θ
12.	ráxmən—raxmɔ́nəs	raḥămɔ̄́n—raḥămɔ̄nū́θ
13.	šábəs—šabɔ́sim	šabbɔ̄́θ—šabbɔ̄θṓθ
14.	šɔ́xṇ—šxéjnəs	šɔ̄xḗn—šəxēnū́θ
15.	tálməd—talmídim	talmī́ð—talmīðī́m
16.	xáləš—xalɔ́šəs	ḥallɔ̄́š—ḥallɔ̄šū́θ
17.	xávər—xavéjrim	ḥɔ̄vḗr—ḥăvērī́m
18.	xɔ́ləm—xalɔ́jməs	ḥălṓm—ḥălōmṓθ

processed by Ultimate Stress Assignment (V → [+stress] / ____C_0##). This ultimate pattern does not, however, account for the entirety of Tiberian Hebrew and Aramaic. There are a number of penultimate paradigms, the most prominent of which are the so called segolates (cf. Malone 1971). In such cases, Tiberian and the Semitic Component in Yiddish share penultimate stress, e.g. Tiberian mɛ́lɛx 'king', Yiddish méjləx. The coexistence of the penultimate minority within the largely ultimately stressed Tiberian lexicon is one of the characteristic features of Masoretic phonology (cf. Bauer-Leander 1965: 175-184; Bergsträsser 1972: 200-227; Gesenius-Kautzsch-Cowley 1910: 94; Ḳimḥi in Chomsky 1952: 26-28; Moscati 1969: 67; Schramm 1964: 35-36). The presence both of penultimate and ultimate stress patterns implies that stress may be marginally phonemically distinctive in Tiberian, a situation in principle impossible when stress is purely phonological, as in the Semitic Component in Yiddish. Indeed, there are a few minimally contrastive pairs in Tiberian, e.g. Hebrew šɔ́vū 'they returned' vs. šɔ̄vū́ 'they took captive'. Tiberian stress cannot be classified as phonological because of the ultimate-penultimate indeterminancy. Neither can it be deemed lexical, because stress is after all governed by one of the two phonological stress assignment rules (ultimate or penultimate) and it does shift upon syllable addition. We may for the purposes at hand characterize Tiberian stress as quasi-phonological and shifting, sharply distinct from both lexical and nonshifting Germanic Component stress and the phonological and shifting stress of the Semitic Component.

4. Solution

During the past century of Yiddish studies, scholarly opinion on the origins of Semitic Component stress has largely fallen into one of four distinct groups of theories.

(a) Germanic theories. Saineanu (1889: 56), Wiener (1894: 178), Sapir (1915: 264-265), Bin-Nun (1951: 141-142; 1973: 4-5, 262-267) and Leibel (1965) explain Semitic Component stress as a result of Germanic impact. Occasionally, note had been made of the inadequacy of the explanation in light of the discrepancies between the two components. Sapir (1915: 264) did inject as an apt word of reservation the qualification that "words of more than two syllables, however, cannot be accented back of the penult" Bin-Nun (1973: 266) calls Semitic Component stress a compromise solution to the conflicting Semitic and Germanic patterns within Yiddish. Leibel (1965) implausibly argues that Semitic Component stress was indeed initial stress at one point, and only later shifted again to penultimate in certain environments. The most serious shortcoming of Leibel's proofs is his untenable corpus of cited forms. He cites, for example, the learned names of Talmudic tractates éjrəvin and géjrəšin, while ignoring the near-homophonous everyday words that are indeed penultimately stressed (cf. Tables 1-4, nos. 4,6). Most of the handful of exceptions to penultimate stress in the Semitic Component are dialectally restricted (cf. U. Weinreich 1965a: 37-38) and in all probability the result of late analogical levelling. Other exceptions are only apparent and result from the chronological

precedence of unstressed vowel reduction. Leibel did succeed, however, in classifying the most frequent conditions for exceptions to penultimate stress. These exceptions merit a new monographic study, but are outside the scope of the present essay, the task of which is to unravel the system rather than to tabulate anomalies.

(b) Semitic theories. Segal (1928: 75) postulates that penultimate stress was inherited into Ashkenazic territory from an ancient Semitic but non-Tiberian penultimate pattern of stress. He cites as evidence the existence of penultimate stress of Semitisms amongst non-Ashkenazic Jews of certain oriental communities. M. Weinreich (1963-1964: 326-327; 1973: II, 32-34), citing no evidence, daringly contends that penultimate Semitic Component stress was secondarily imported from the Near East into the Yiddish speaking area as part of a hypothesized "Babylonian Renaissance" in Central Europe of the Middle Ages.

(c) Slavonic theories. Tshemerinski (1913: 57) proposes Polish influence as the determining factor. He is countered by Borokhov (1913: 77) who correctly notes that penultimate Semitic Component stress pervades the entire area of the massive historical speech territory of Yiddish, most of which is not coterritorial with Polish. Western Yiddish, mostly on German speaking territory, is virtually untouched by Slavonic influences.

(d) Independent theories. Jakobson (1953: 75-76) seeks to

explain Semitic Component stress in terms of universal tendencies of language. He argues that when a language does not distinguish long and short vowels in both stressed and unstressed syllables, there is a marked inclination toward stress shifting from a boundary syllable (i.e. initial or ultimate) to the penultimate syllable. It follows from this that Semitic quantitative vocalic distinctions in unstressed syllables were first to vanish under the impact of Germanic phonology. This loss of distinction would have subsequently effected a shift from ultimate Tiberian to penultimate Semitic Component stress. One theoretical difficulty encountered by Jakobson's argument is posed by the status of distinctive vocalic quantity in Tiberian itself. In unstressed syllables, Tiberian vowel length is a redundancy predictable from syllable structure. Another independent proposal comes from Birnbaum. At first, Birnbaum (1918: 25) implicitly agreed with the contention that an originally ultimate stress pattern shifted to penultimate during the history of Yiddish. Later, Birnbaum (1922: 17-18) reversed himself and argued in favour of a Semitic origin, contending that an ancient non-Tiberian Semitic tradition is preserved by Yiddish, a view for which he is criticized by F. (1923: 141) and Bin-Nun (1973: 264). At present, Birnbaum (1979: 66) believes that a stress shift from Tiberian ultimate to Semitic Component penultimate did indeed transpire, but he explicitly rejects the view that non-rythmic (lexical) Germanic stress could have been responsible for the transition from one rythmic (phonological) stress to another (ultimate to penultimate). He concludes that "this accent shift must therefore

be considered as an independent Ashkenazic development. How and when it took place has yet to be discovered".

We propose to confront the issue by applying comparative reconstruction to two Yiddish vowels and their cognates in Middle High German and in Tiberian. Although the one to one correspondence between Yiddish vowels and their Middle High German cognates is far from perfect, it was an immense leap forward when in the late nineteenth century the Austrian philologist Alfred Landau and the Rumanian linguist Lazar Sainéan (Saineanu) discovered the profound genetic links between Yiddish and Middle High German. The first to tabulate the correspondences in classical neogrammarian fashion was apparently Gerzon (1902: 20-29). A far more sophisticated scheme was independently devised by Sapir (1915: 237-250). Prilutski (1920; 1921) pioneered the study of the dialectological diversification within Yiddish, relating his findings both to Middle High German and to investigations of individual German dialects. A conceptual advance was achieved by Reyzen (1920: 51-69) who used the vowels of Yiddish, rather than those of Middle High German, as his point of departure. Birnbaum (1923) was apparently the first to establish a comprehensive systematic scheme using the vowels of Yiddish as a starting point and accounting for all the components of the language. In the nineteen thirties, Jechiel Fischer (the later Bin-Nun) successfully posited a system of Proto Yiddish vocalism in which the various geographically differentiated reflexes of the modern language were traced back to protovowels which in turn were related to cognates in Middle

High German, Tiberian and Slavonic (see now Bin-Nun 1973: 183-238, 267-278). The most systematic scheme to date is M. Weinreich's (1960; 1973: II, 321-382; IV, 364-384) numerical protosystem. It posits twenty protovowels utilizing neither Middle High German nor any one Yiddish dialect as its point of departure but rather all Yiddish dialects. This interdialectal accountability is achieved by replacement of the monodialectal phoneme by the interdialectal diaphoneme as the base unit of comparative and historical Yiddish phonology. In the present essay, the Yiddish protovowels under discussion will be referred to using the double digit designations of Weinreich's protovowels devised by U. Weinreich and explained in Herzog (1965: 228, note 1).

The first vowel we shall consider is the Yiddish diaphoneme cognate with the Middle High German vowel designated <ë> in the literature (cf. Grimm 1840: 135-143). Sapir (1915: 239-240) was convinced that its cognate in Yiddish, _ɛ_, even in open syllables, e.g. _gɛ́bn̩_ '(to) give', _lɛ́bn̩_ 'life' was a relic of Middle High German times that escaped the lengthening so characteristic of most dialects of German. This vowel is known as vowel 25 in the protosystem. Now Sapir's study relied exclusively on the author's native dialect, Northeastern Yiddish ("Lithuanian Yiddish"), in which vowel 25 does indeed appear as _ɛ_, merged with the original short _ɛ_ of the protosytem, vowel 21, hence the homonymy in Northeastern Yiddish of _bɛt_ 'bed' and _bɛt_ '(I) request'. From the vantage point of the monumental strides that have been taken in Yiddish dialectology in the years since the appearance of Sapir's study, we can examine the reflexes

of vowel 25 throughout the historical speech territory of Yiddish (Map 1). The boundaries in Map 1 follow Herzog (1965: 7) but the dialect classification follows Katz (1979b). Virtually all the Yiddish spoken today is Eastern Yiddish. Western Yiddish died out as the language of a substantial speech community in the late eighteenth century as a result of the assimilation of its speakers to German and other coterritorial languages. Still, a number of empirical field studies have succeeded in documenting the speech of the last surviving Western Yiddish informants, e.g. Voorzanger and Polak (1915) and Beem (1954; 1970; 1975) on Northwestern Yiddish; Tendlau (1860), Beranek (1961) and Lowenstein (1973-1975; 1975) on Midwestern Yiddish; Weill (1920-1921), Guggenheim-Grünberg (1954; 1958; 1961; 1964; 1973; 1976), Zivy (1966) and Zuckerman (1969) on Southwestern Yiddish. This corpus is supplemented by eighteenth century Latin letter dictionaries and grammars, e.g. Philoglottus (1733), Bibliophilus (1742), Tirsch (1773), Friedrich (1784) and Selig (1792).

In Map 2, the modern Yiddish reflexes of vowels 21 (the original short $\underline{\varepsilon}$ that has remained short) and 25 (the original shor $\underline{\varepsilon}$ subject to open syllable lengthening) are presented. The minimal history of vowel 25 is sketched in Table 5. It is evident that Sapir's native dialect, Northeastern Yiddish, is the only Yiddish dialect remerging vowels 21 and 25. Far from being a medieval relic, the merger results from the relatively recent loss of distinctive vowel quantity and is in effect a retrograde sound shift (cf. U. Weinreich 1958: 254; Herzog 1965: 163; Katz 1978: 34, 38-42). It is paralleled amongst the back vowels by the collapse of Old Yiddish *$\underline{\bar{o}}_{12}$ with *$\underline{\text{ɔ}}_{41}$ was unitary $\underline{\text{ɔ}}_{12/41}$.

<u>Map 1</u>:

The Historical Speech Territory of Yiddish

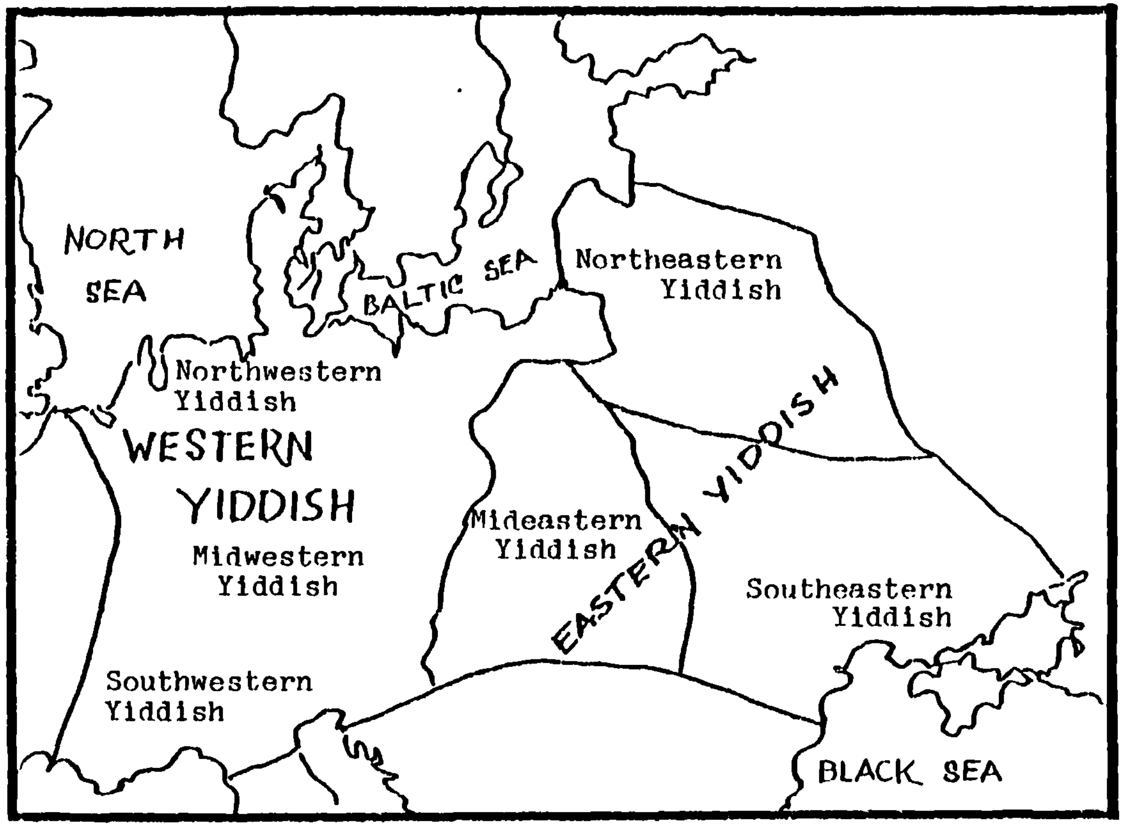

<u>Map</u> 2:

Vowels 21 & 25

'bed'
'(I) request'

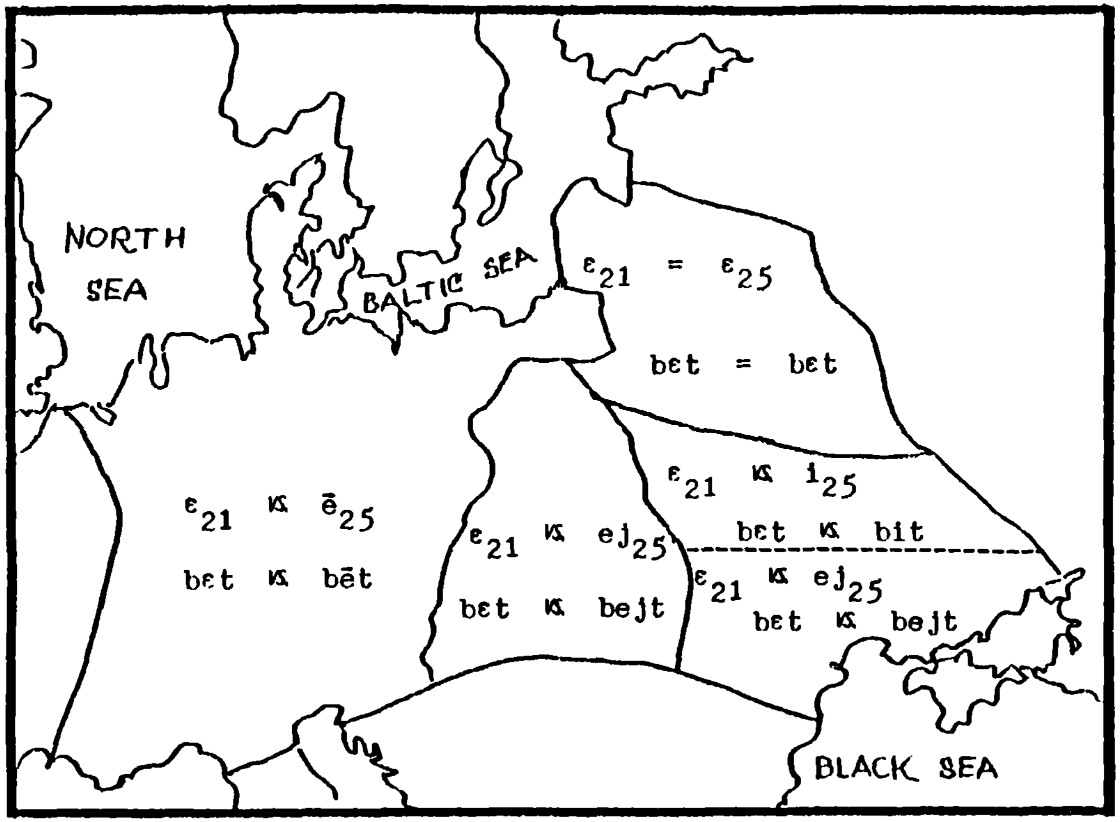

Table 5:

Development of Vowel 25

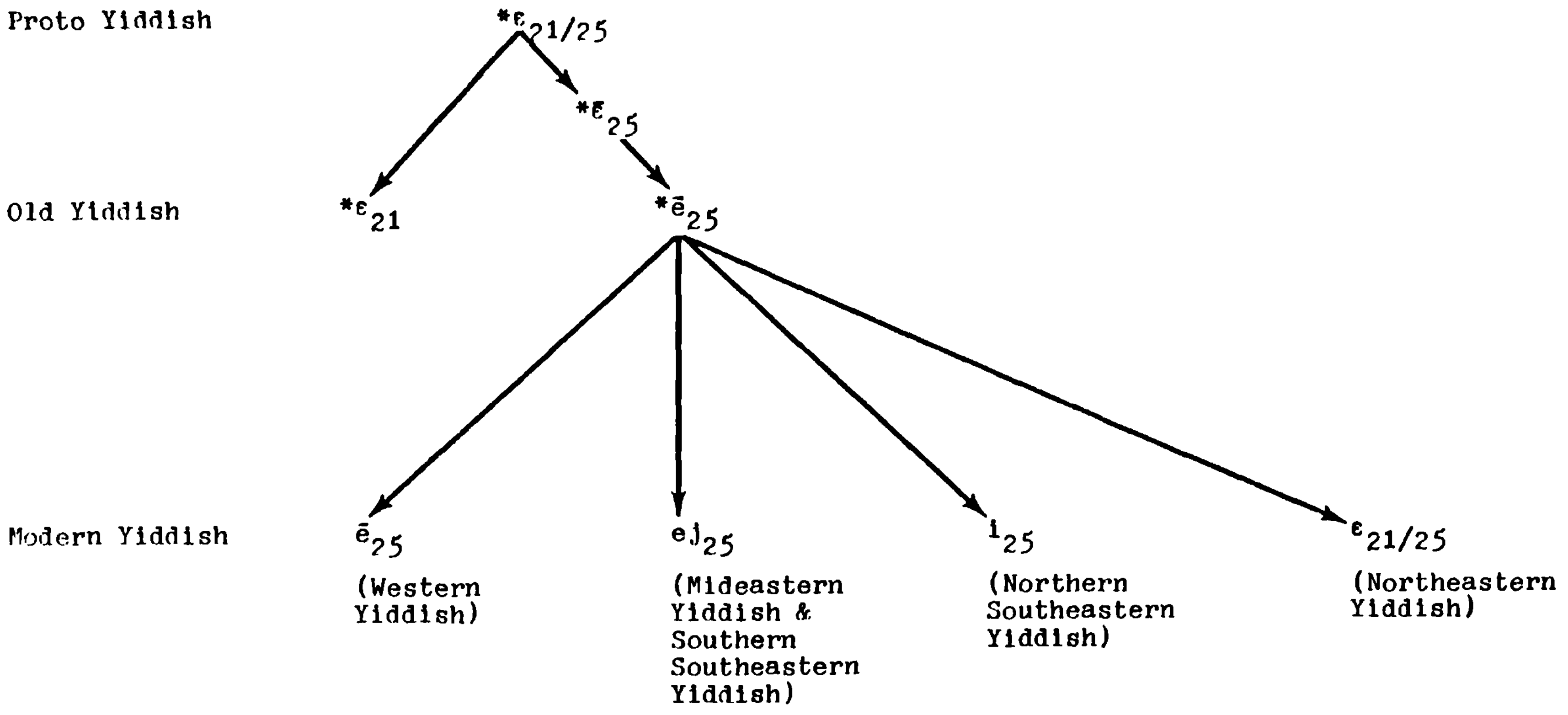

Our evidence concerning the development of the Semitic Component stress system is provided by those Yiddish dialects in which vowel 25 retains a unique phonetic representation, distinct from vowel 21. The systematic correspondence between Middle High German <ë> on the one hand and the dialects of Yiddish on the other, is illustrated in Table 6, nos. 1-7. Germanists believe the phonetic value of Middle High German <ë> was [ɛ], as distinguished from [e] corresponding to <e> (cf. Penzl 1957: 471; Russ 1978: 73-74). Significantly, Semitic Component cognates of the Tiberian vowel segol (= ɛ) also appear as vowel 25 in Yiddish in stressed open syllables, as illustrated in Table 6, nos. 8-14. Historically, the Middle High German vowel and the Tiberian vowel both correspond to a unitary Yiddish protovowel which underwent lengthening and raising in Old Yiddish, and developed subsequently to the modern diaphoneme Western Yiddish ẽ || Mideastern Yiddish / Southern Southeastern Yiddish ej || Northern Southeastern Yiddish i || Northeastern Yiddish ɛ.

Now there is a series of Tiberian lexical items in which Tiberian ɛ (or ɛ̆) was not lengthened as expected in the stressed open syllabic environment. These items are illustrated in Table 6, nos. 15-21. M. Weinreich (1973: II, 49) accounts for nos. 15-18 by arguing that Tiberian ɛ̆ behaved differently from ɛ in the history of Yiddish, although in Tiberian phonology itself, ɛ̆ is virtually an allophone or allograph of ɛ, limited in Tiberian to post pharyngeal position in unstressed open

Table 6:

Cognates of Middle High German (MHG) <ē> and Tiberian (TIB) <ɛ> and <ĕ> in Potential Lengthening Position in Western Yiddish (WY), Mideastern Yiddish (MEY), Southern Southeastern Yiddish (SSEY), Northern Southeastern Yiddish (NSEY) and Northeastern Yiddish (NEY):

6a:	MHG <ë>	WY ē	MEY ej	SSEY ej	NSEY i	NEY ɛ	Gloss in Yiddish
1.	<bëseme>	bḗzəm	béjzəm	béjzəm	bízəm	bɛ́zəm	'broom'
2.	<bëten>	bḗtn̩	béjtn̩	béjtn̩	bítn̩	bɛ́tn̩	'(to) request'
3.	<lëben>	lḗbn̩	léjbn̩	léjbn̩	líbn̩	lɛ́bn̩	'life'
4.	<nëbel>	nḗpl̩	néjpl̩	néjpl̩	nípl̩	nɛ́pl̩	'fog'
5.	<trëten>	trḗtn̩	tréjtn̩	tréjtn̩	trítn̩	trɛ́tn̩	'(to) step'
6.	<vëdere>	fḗdər	féjdər	féjdər	fídər	fɛ́dər	'feather'
7.	<wëter>	vḗtər	véjtər	véjtər	vítər	vɛ́tər	'weather'

6b:	TIB <ɛ>	WY ē	MEY ej	SSEY ej	NSEY i	NEY ɛ	Gloss in Yiddish
8.	<bɛ́ɣɛð>	bḗgəd	béjgəd	béjgəd	bígəd	bɛ́gəd	'garment'
9.	<dɛ́rɛx>	dḗrəx	déjrəx	déjrəx	dírəx	dɛ́rəx	'way'
10.	<ḥɛ́sɛð>	xḗsəd	xéjsəd	xéjsəd	xísəd	xɛ́səd	'kindness'
11.	<pɛ́lɛ>	pḗlə	péjlə	péjlə	pílə	pɛ́lə	'miracle'
12.	<qɛ́rɛn>	kḗrn̩	kéjrn̩	kéjrn̩	kírn̩	kɛ́rn̩	'(monetary) principal'
13.	<rɛ́ɣaʕ>	rḗgə	réjgə	réjgə	rígə	rɛ́gə	'moment'
14.	<ṭɛ́vaʕ>	tḗvə	téjvə	téjvə	tívə	tɛ́və	'habit'

6c:	TIB <ĕ,ɛ>	WY ɛ	MEY ɛ	SSEY ɛ	NSEY ɛ	NEY ɛ	Gloss in Yiddish
15.	<ʔĕðóm>	ɛ́dəm	ɛ́dəm	ɛ́dəm	ɛ́dəm	ɛ́dəm	'Edom'
16.	<ʔĕlúl>	ɛ́ləl	ɛ́ləl	ɛ́ləl	ɛ́lɔl	ɛ́ləl	'(month of) Elul'
17.	<ʔĕmór>	ɛ́mər	ɛ́mər	ɛ́mər	ɛ́mər	ɛ́mər	'part of Leviticus'
18.	<ʔĕmɛ́θ>	ɛ́məs	ɛ́məs	ɛ́məs	ɛ́məs	ɛ́məs	'true; truth'
19.	<hɛssév>	——	hɛ́sə(bɛt)	hɛ́sə(bɛt)	hɛ́sə(bɛt)	hɛ́sə(bɛt)	'(ritual) seat'
20.	<hɛttér>	hɛ́tər	hɛ́tər	hɛ́tər	hɛ́tər	hɛ́tər	'permission'
21.	<hɛzzéq>	hɛ́zək	hɛ́zək	hɛ́zək	hɛ́zək	hɛ́zək	'damage'

syllables (cf. Schramm 1964: 27-28, 34). A serious problem with the analysis is its inability to account for nos. 19-21 where Tiberian has *ɛ* rather than *ɛ̄*. A claim that nos. 19-21 escaped lengthening because in Tiberian their syllables were closed by the following geminate consonant (although they are unquestionably open syllables in Yiddish which has no geminate consonants) is likewise ad-hoc and cannot account for nos. 15-18. In our view, the common factor responsible for blocking lengthening in words 15-21 is the differing Tiberian stress. The dotted box in Table 6 encloses the dialect forms which provide the crucial evidence. In all cases where Tiberian *ɛ* underwent lengthening and subsequent phonological development differing in each dialect area, the vowel was already stressed in Tiberian. In other words, these words belong to the minority of penultimately stressed Tiberian forms. At a certain point in time in the history of Yiddish, a sound change *ɛ* > *ɛ̄* > *ē* in stressed open syllables was effected in Yiddish, apparently under the impact of the contemporary lengthening of Middle High German short vowels in the same phonological environment. At that point in time, nos. 15-21 were still ultimately stressed, as indeed in Tiberian, and were therefore immune to lengthening. We conclude that Semitic Component stress shifted from ultimate to penultimate sometime *after* the application of lengthening.

An analogous proof presents itself from the Yiddish diaphoneme cognate with Middle High German <a> in lengthening position, i.e. in open syllables or their closed syllabic allomorphs. This vowel is known as vowel 13 in the protosystem.

In Map 3, the modern Yiddish reflexes of vowels 11 (the original short a that has remained short) and 13 (the original short a subject to open syllable lengthening) are presented. Unlike vowel 25, vowel 13 did not undergo unitary development in both the Germanic and the Semitic components, except in Southwestern Yiddish where it was **uniformly leng**thened to ā in both components. We shall for the sake of clarity refer to the Germanic Component reflexes of vowel 13 as 13a and its Semitic Component reflexes as 13b (see Table 7). In dialects other than Southwestern Yiddish, Germanic Component 13a was rounded to Old Yiddish $*\bar{o}_{13a}$ and developed subsequently in unison with vowel 12, the diaphoneme corresponding most frequently to Middle High German <â> and Tiberian ɔ̄ (see Table 8, nos. 1-7). Let us now turn to our primary concern, vowel 13b, which merged with the local reflexes of vowel 11 in most of Mideastern Yiddish and in all of Southeastern Yiddish and Northeastern Yiddish, as illustrated in Map 3.

Our evidence concerning the development of the Semitic Component stress system is provided by those Yiddish dialects in which vowel 13b retains a unique phonetic representation, distinct from vowel 11. The systematic correspondence between Tiberian a and ă on the one hand, and the dialects of Yiddish on the other, is illustrated in Table 8, nos. 8-21. In our view, the factor responsible for the differing realizations in nos. 8-14 and nos. 15-21 is the differing Tiberian stress. The dotted box in Table 8 encloses the dialect forms which provide the crucial evidence — those dialects in which vowel 13b has not merged with vowel 11. In all cases where Tiberian

Map 3:

Vowels 11 & 13b

'night'
'gratification'

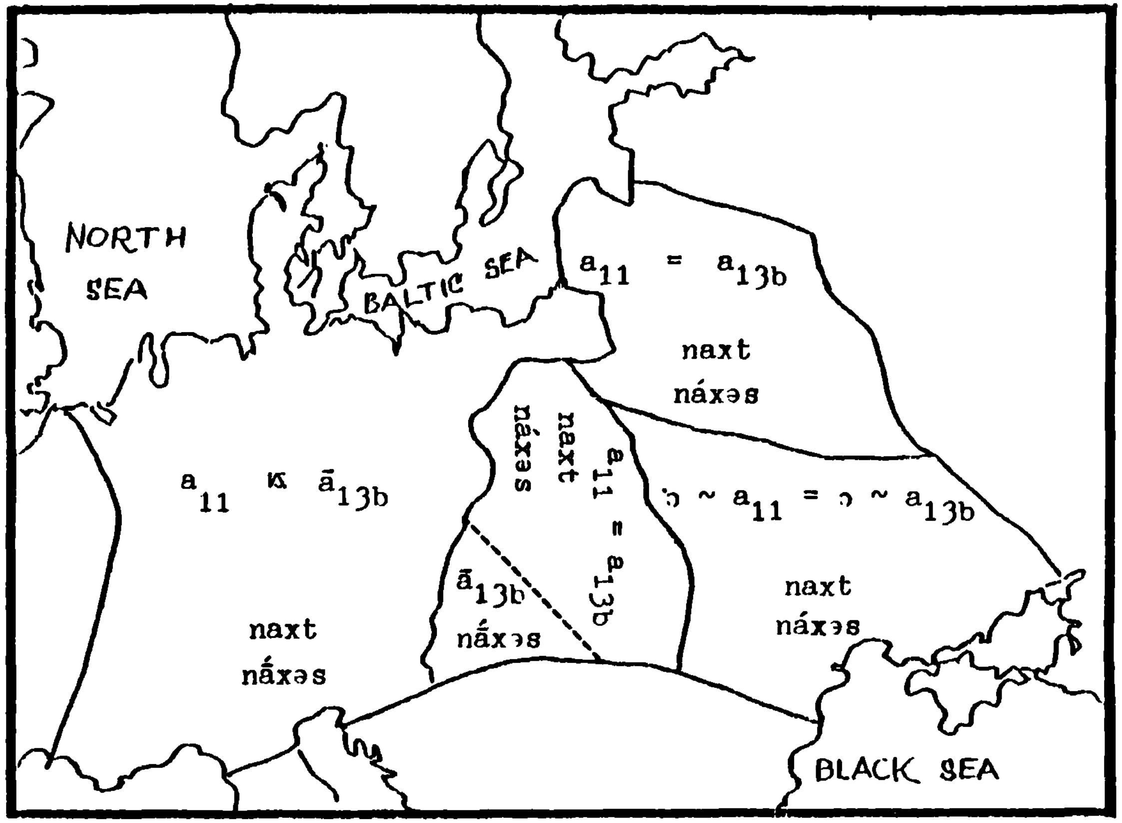

Table 7:

Development of Vowel 13b

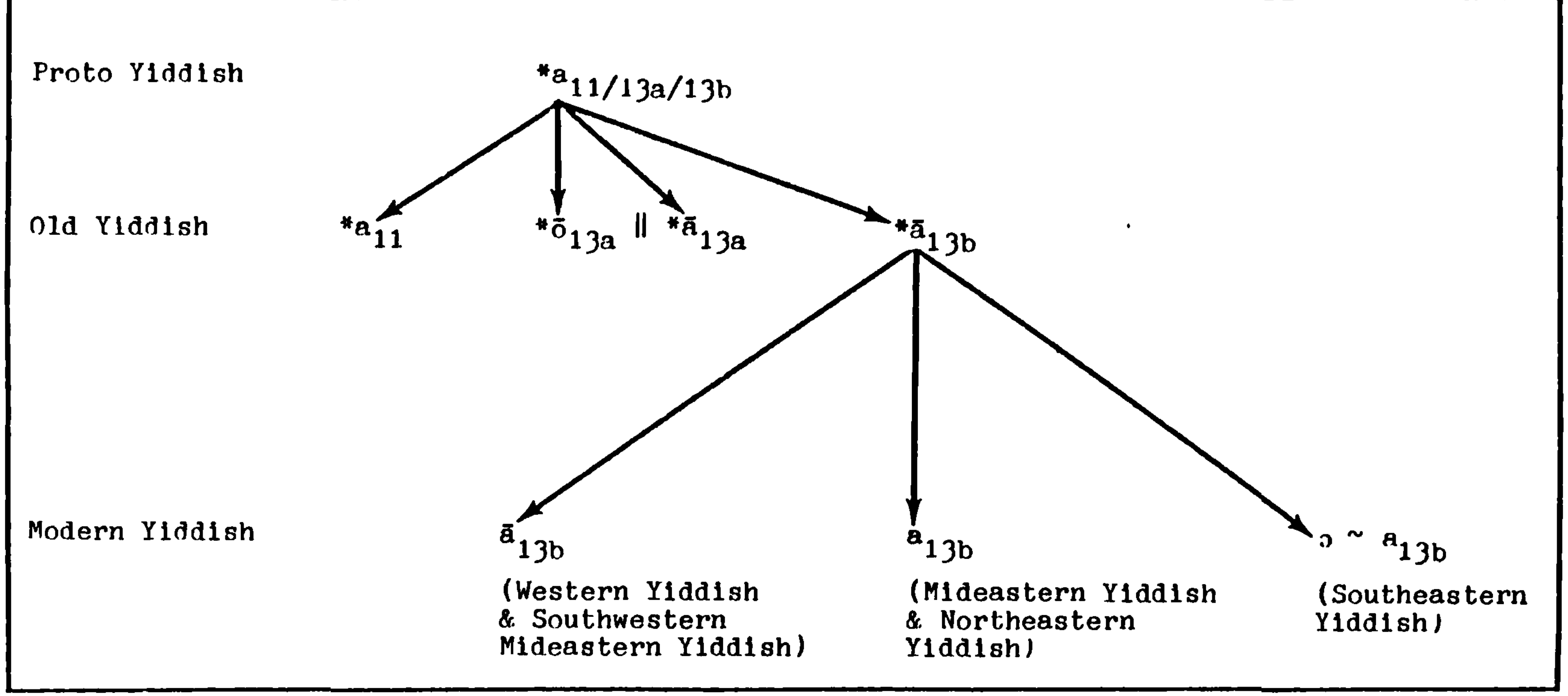

Cognates of Middle High German (MHG) <a> and Tiberian (TIB) <a> and <ă> in Potential Lengthening Position in Northwestern Yiddish (NWY), Midwestern Yiddish (MWY), Southwestern Yiddish (SWY), Southwestern Mideastern Yiddish (SWMEY), Mideastern Yiddish (MEY), Southeastern Yiddish (SEY) and Northeastern Yiddish (NEY):

8a:	MHG <a>	NWY ō	MWY/SWY ā	SWMEY ū	MEY ū~u	SEY u	NEY ɔ	Gloss in Yiddish
1.	<bart>	bōrd	bārd	būrd	būrd	burd	bɔrd	'beard'
2.	<barvuoz>	bṓrvəs	bā́rvəs	bū́rvəs	bū́rvəs	búrvəs	bɔ́rvəs	'barefoot'
3.	<sagen>	zṓgņ	zā́gə	zū́gņ	zúgņ	zúgņ	zɔ́gņ	'(to) say'
4.	<slagen>	šlṓgņ	šlā́gə	šlū́gņ	šlúgņ	šlúgņ	šlɔ́gņ	'(to) hit'
5.	<stat>	štōt	štāt	štūt	štūt	štut	štɔt	'city; pew'
6.	<tac>	tōg	tāg	tūg	tug	tug	tɔg	'day'
7.	<tragen>	trṓgņ	trā́gə	trū́gņ	trúgņ	trúgņ	trɔ́gņ	'(to) carry'

8b:	TIB <ă,a>	NWY a	MWY/SWY a	SWMEY a	MEY a	SEY ɔ~a	NEY a	Gloss in Yiddish
8.	<ḥămōr>	xámər	xámər	xámər	xámər	xɔ́mər	xámər	'donkey; fool'
9.	<ḥăzīr>	xázər	xázər	xázər	xázər	xɔ́zər	xázər	'pig'
10.	<kallā>	kálə	kálə	kálə	kálə	kɔ́lə	kálə	'bride'
11.	<makkā>	mákə	mákə	mákə	mákə	mákə	mákə	'plague; blow'
12.	<mammāš>	máməš	máməš	máməš	máməš	mɔ́məš	máməš	'really'
13.	<mazzāl>	mázl̩	mázl̩	mázl̩	mázl̩	mɔ́zl̩	mázl̩	'luck'
14.	<šabbāθ>	šábəs	šábəs	šábəs	šábəs	šɔ́bəs	šábəs	'Saturday'

8c:	TIB <a>	NWY ā	MWY/SWY ā	SWMEY ā	MEY a~ā	SEY ɔ~a	NEY a	Gloss in Yiddish
15.	<jájin>	jā́jən	jā́jən	jā́jən	jā́jən	jɔ́jən	jájən	'wine'
16.	<jáḥaṣ>	jā́xəc	jā́xəc	jā́xəc	jáxəc	jā́xəc	jáxəc	'Passover ritual'
17.	<jərūšālájim>	jərušəlā́jəm	jərušəlā́jəm	jərišəlā́jəm	jərišəlā́jəm	jərišəlɔ́jəm	jərušəlájəm	'Jerusalem'
18.	<láḥaš>	lā́xəš	lā́xəš	lā́xəš	láxəš	láxəš	láxəš	'magic formula'
19.	<náḥaθ>	nā́xəs	nā́xəs	nā́xəs	náxəs	náxəs	náxəs	'gratification'
20.	<páḥad>	pā́xəd	pā́xəd	pā́xəd	páxəd	páxəd	páxəd	'fright'
21.	<páθaḥ>	pā́səx	pā́səx	pā́səx	pā́səx	pɔ́səx	pásəx	'(the vowel) a'

a underwent lengthening, the vowel was already stressed in Tiberian. Like the segolates in Table 6, nos. 8-14, the forms cited in Table 8, nos. 15-21 belong to the minority of penultimately stressed Tiberian forms. At a certain point in time in the history of Yiddish, a sound change a > ā in stressed open syllables was effected in Yiddish. In all likelihood, it occurred simultaneously with the lengthening of vowel 25 and other short, stressed open syllabic vowels as part of the general development V > V̄ in the open syllabic environment. During this sound change, the forms cited in Table 8, nos. 8-14 were still ultimately stressed, as indeed in Tiberian, and were therefore as immune to lengthening as were the forms cited in Table 6, nos. 15-21. Once again, we conclude that Semitic Component stress shifted from ultimate to penultimate sometime after the application of lengthening.

The mighty force of Germanic initial stress did not entirely overcome and swallow Tiberian stress in Yiddish. It exerted a force of attraction which engendered the collapse of ultimate and penultimate forms as a unitary system of penultimate accentuation, while the shifting nature of Tiberian stress remained systemically intact. As a result, monosyllables appear stressed in Modern Yiddish in all components, and disyllables are penultimately (= initially) stressed, again in all components. The divergence of the Semitic Component stress system from its original Tiberian state, and its equally sharp divergence from Germanic stress (to which it was attracted,

without merging) is evident in words of three or more syllables (see Table 9). The new pattern, present-day Semitic Component stress in Yiddish, is the result of Germanic pressure on a Semitic system, leading to the rise of a new system which is neither Germanic nor Semitic, but uniquely Yiddish.

Table 9:

Contrasting Word Level Features of Stress Structure: Typical Prosodic Composition of Lexical Items

language/ component → number of syllables ↓	Tiberian	Germanic Component	Semitic Component
one	[´]	[´]	[´]
two	[-][´]	[´][-]	[´][-]
three	[-][-][´]	[´][-][-]	[-][´][-]
four	[-][-][-][´]	[´][-][-][-]	[-][-][´][-]

5. Typology

In Tiberian phonology, lexical items are generally assigned a stress which shifts forward upon syllable suffixation. Tiberian stress is thus demarcative in the sense of Martinet (1965: 83-87), denoting position relative to the word final boundary (cf. Borokhov 1913: 75-76). But the existence of penultimate in addition to ultimate patterns renders Tiberian stress quasi-phonological and indeed, only imperfectly demarcative. By merging both patterns into a single system of penultimate stress (as a partial accommodation to Germanic stress), the stress system of the Semitic Component in Yiddish is curiously more perfectly phonological than Tiberian stress itself.

There can be no doubt that the reduction of posttonic vowels in the Semitic Component is the direct result of pressure by the well known process of Germanic reduction of unstressed vowels. Now in the synchronic phonology of the Germanic Component of Yiddish, as indeed in any modern dialect of German, phonetically reduced vowels are generally derivable from likewise reduced vowels on a more abstract phonemic, morphophonemic or underlying level of representation. One cannot establish a unique nonreduced underlying representation from the evidence provided by the modern language. Thus Yiddish [ə] in [bɛ́tlə̲r] 'beggar', [íctə̲r] 'now', [kúmə̲n] '(to) come' is synchronically derivable from underlying |ə| in |bɛtlə̲r|, |ictə̲r|, |kumə̲n|.

Due to the phonological-shifting nature of Semitic Component stress, reduced vowels often alternate systematically with full vowels or diphthongs in suffixed forms (cf. Table 3, nos. 1-18). Thus Yiddish [ə] in [álmən] 'widower', [málbəš] 'garment', [xɔ́ləm] 'dream' is synchronically derivable from underlying |ɔ|, |u| and |ɔj| respectively in |almɔn|, |malbuš|, |xɔlɔjm| (cf. suffixed forms almɔ́nə 'widow', malbúšim 'garments', xalɔ́jməs 'dreams'). Modern Yiddish Semitisms are synchronically processed by Penultimate Stress Assignment and Posttonic Reduction (V → [-tense] / $\underset{[+stress]}{V}C_0$ ___) By preserving a shifting stress pattern (as a partial relic of Tiberian stress), the Semitic Component in Yiddish also preserves Posttonic Reduction as a living rule in the synchronic phonology of the modern language, while no trace thereof remains in the Germanic Component which caused it (see Table 10). History works ironies.

Table 10:

Contrasting Typological Features of Stress Structure

feature → language/ component ↓	quasi-phonological stress	phonological stress	lexical/ word initial stress	historical posttonic reduction	synchronic posttonic reduction
German	-	-	+	+	-
Germanic Component in Yiddish	-	-	+	+	-
Tiberian	+	-	-	-	-
Semitic Component in Yiddish	-	+	-	+	+

R E F E R E N C E S

Anttila, Raimo

1972 An Introduction to Historical and Comparative Linguistics. Macmillan, New York.

Bach, Adolf

1956 Geschichte der deutschen Sprache. Quelle & Meyer, Heidelberg.

Bauer, Hans and Leander, Pontus

1965 Historische Grammatik der hebräischen Sprache des alten Testamentes. Georg Olms, Hildesheim [originally 1922].

Beem, Hartog

1954 "Yiddish in Holland: Linguistic and Sociolinguistic Notes" in U. Weinreich 1954: 122-133.

1970 Jerősche. Jiddische Spreekwoorden en Zegswijzen uit het Nedlerlandse Taalgebied. Van Gorcum, Assen.

1975 Resten van een taal. Woordenboekje van het Nederlandse Jiddisch. Van Gorcum, Assen & Amsterdam.

Beranek, Franz J.

1961 "Die fränkische Landschaft des Jiddischen" in Jahrbuch für fränkische Landesforschung, 21.267-303.

Bergsträsser, G.

1972 *Diqduq halashon haivrit*. Translated from German by Mordechai Ban Asher. Magnes, Jerusalem.

Bibliophilus

1742 *Jüdischer Sprach-Meister, oder Hebräisch-Teutsches* Wörter-Buch. Frankfurt & Leipzig.

Bin-Nun, Jechiel

1951 "Haivrit shebeyidit" in *Leshonenu*, 17.139-144.

1973 *Jiddisch und die deutschen Mundarten unter besonderer Berücksichtigung des ostgalizichen Jiddisch*. Max Niemeyer, Tübingen.

Birnbaum, Solomon A.

[1918] *Praktische Grammatik der jiddischen Sprache für den Selbstunterricht* [= *Die Kunst der Polyglottie*, 128]. A. Hartleben, Vienna & Leipzig.

1922 *Das hebräische und aramäische Element in der jiddischen Sprache*. Gustav Engel, Leipzig.

1923 "Übersicht über den jiddischen Vokalismus" in *Zeitschrift für deutsche Mundarten*, 18.122-130.

1939 "The Age of the Yiddish Language" in *Transactions of the Philological Society*, 31-43.

1979 *Yiddish. A Survey and a Grammar*. Manchester University, Manchester.

Borokhov, Ber

1913 "Onmerkungen tsum forikn artikl [= Tshemerinski 1913]" in Sh. Niger 1913: 71-78.

Chomsky, William

1952 (ed.) _David Kimhi's Hebrew Grammar_ (_Mikhlol_). Bloch, New York.

F., S. [= ?]

1923 [Review of Birnbaum 1922] in _Zeitschrift für deutsche Mundarten_, 18.141-142.

Friedrich, Carl Wilhelm

1784 _Unterricht in der Judensprache und Schrift zum Gebrauch für Gelehrte und Ungelehrte_. Chr. Gottf. Ragoczy, Prenzlau.

Gerzon, Jacob

1902 _Die jüdisch-deutsche Sprache. Eine grammatisch-lexikalische Untersuchung ihres deutschen Grundbestandes_. J. Kauffmann, Frankfurt am Main.

Gesenius-Kautzsch-Cowley

1910 _Gesenius' Hebrew Grammar, ed. E. Kautzsch, rev. A. E. Cowley_. Clarendon, Oxford.

Grimm, Jacob

1840 _Deutsche Grammatik_, I. Dieterische Buchhandlung, Göttingen.

Guggenheim-Grünberg, Florence

1954 "The Horse Dealers' Language of the Swiss Jews in Endingen and Lengnau" in U. Weinreich 1954: 48-62.

1958 "Zur Phonologie des Surbtaler Jiddischen" in _Phonetica_, 2.86-108.

1961 _Gailinger Jiddisch_ [= _Lautbibliothek der deutschen Mundarten, herausgegeben vom deutschen Spracharchiv_, 22]. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen.

1964 "Überreste westjiddischer Dialekte in der Schweiz, im Elsass und in Süddeutschland" in _For Max Weinreich on his Seventieth Birthday. Studies in Jewish Languages, Literature, and Society_, Mouton, The Hague, 72-81.

1973 _Jiddisch auf alemannischem Sprachgebiet_. Juris, Zürich.

1976 _Wörterbuch zu Surbtaler Jiddisch_. Juris, Zürich.

Herzog, Marvin I.

1965 _The Yiddish Language in Northern Poland. Its Geography and History_. Indiana University, Bloomington.

Jakobson, Roman

1953 "Der yidisher klangen-bashtand in farglaykh mitn slavishn arum" in _Yidishe shprakh_, 13.70-83. Reprinted in Y. Mark (ed.), _Judah A. Joffe Book_, YIVO Institute for Jewish Research, New York 1958, 207-220.

Katz, Dovid

1978 "Genetic Notes on Netherlandic Yiddish Vocalism". Unpublished paper, Department of Linguistics, Columbia University, New York.

1979a "Der semitisher kheylek in yidish: A yerushe fun kadmoynim. Metodn un meglekhkaytn". Unpublished paper placed before the International Conference on Research in Yiddish Language and Literature, Oxford.

1979b "Di ineveynikste klasifikatsye fun di mayrev yidishe dialektn". Unpublished paper placed before the 53rd Annual Conference of the YIVO Institute for Jewish Research, New York.

Kienle, Richard von

1969 Historische Laut- und Formenlehre des Deutschen. Max Niemeyer, Tübingen.

Leibel, Daniel

1965 "On Ashkenazic Stress" in U. Weinreich 1965b: 63-72.

Lowenstein, Steven

1973-1975 "Di sheyres hapleyte fun yidish in franken" in Yidishe shprakh, 32.24-33, 33.37-45, 34: 37-43.

1975 "A mayrev yidishe pyese fun onheyb nayntsetn yorhundert" in Yivo bleter, 45.57-83.

Malone, Joseph L.

1971 "Wave Theory, Rule Ordering, and Hebrew-Aramaic Segolation" in _Journal of the American Oriental Society_, 91.44-66.

Martinet, André

1966 _Elements of General Linguistics_. Translated from French by Elisabeth Palmer. University of Chicago, Chicago.

Moscati, Sabatino

1969 (ed.) _An Introduction to the Comparative Grammar of the Semitic Languages. Phonology and Morphology._ Otto Harrassowitz, Wiesbaden.

Niger, Sh.

1913 (ed.) _Der pinkes. Yorbukh far der geshikhte fun der yidisher literatur un shprakh, far folklor, kritik un biblyografye._ B. A. Kletskin, Vilna.

Paul, Hermann

1975 _Mittelhochdeutsche Grammatik. 21., durchgesehene Auflage von Hugo Moser und Ingeborg Schröbler._ Max Niemeyer, Tübingen.

Penzl, Herbert

1957 [Review of] Historische Lautgeographie des gesamtbairischen Dialektraumes von Ebehard Kranzmayer, in _Language_, 33.467-475.

1975 _Vom Urgermanischen zum Neuhochdeutschen. Eine historische Phonologie_ [= _Grundlagen der Germanistik_, 16]. Erich Schmidt, Berlin.

Philoglottus [= J. P. Lütke]

1733 _Kurtze und gründliche Anweisung zur Teutsch-Jüdischen Sprache_. Christoph Matthäi, Freiberg.

Prilutski, Noyakh

1920 _Tsum yidishn vokalizm_ [= his _Yidishe dialektologishe forshungen_, 4]. Nayer farlag, Warsaw.

1921 _Dialektologishe paraleln un bamerkungen_ [= his _Yidishe dialektologishe forshungen_, 3 = _Noyakh Prilutskis ksovim_, 9]. Nayer farlag, Warsaw.

Reyzen, Zalmen

1920 _Gramatik fun der yidisher shprakh_. Sh. Shreberk, Vilna.

Rosenthal, Franz

1974 _A Grammar of Biblical Aramaic_. Otto Harrassowitz, Wiesbaden.

Russ, Charles V. J.

1978 *Historical German Phonology and Morphology*. Clarendon, Oxford.

Şaineanu, Lazăr

1889 *Studiu Dialectologic asupra Graiului Evreo-German*. Eduard Wiegand, Bucharest.

Sapir, Edward

1915 "Notes on Judeo-German Phonology" in *Jewish Quarterly Review*, n.s., 6.231-266.

Schramm, Gene M.

1964 *The Graphemes of Tiberian Hebrew*. University of California, Berkeley.

Segal, M. Ts.

1928 *Yesodey hafonetika haivrit*. J. Junovitch, Jerusalem.

Selig, Gottfried

1792 *Lehrbuch zur gründlichen Erlernung der jüdischdeutschen Sprache*. Voss und Leo, Leipzig.

Tendlau, Abraham

1860 *Sprichwörter und Redensarten deutsch-jüdischer Vorzeit*. Heinrich Keller, Frankfurt am Main.

[Tirsch, L.]
1773 *Nützliches Handlexicon der jüdischen Sprache*. Johann Edlen von Schönfeld, Prague.

Tshemerinski, Kh.
1913 "Di yidishe fonetik" in Sh. Niger 1913: 47-71.

Veynger, M.
1929 *Yidishe dialektologye*. Vaysrusisher melukhe farlag, Minsk.

Voorzanger, J. L. and Polak, J. E.
1915 *Het Joodsch in Nederland. Aan het Hebreeuwsch en andere Talen ontleende Woorden en Zegswijzen*. H. van Munster en Zoon, Amsterdam.

Waterman, John T.
1976 *A History of the German Language*. University of Washington, Seattle.

Weill, E.
1920-1921 "Le Yidisch alsacien-lorrain" in *Revue des études juives*, 70.180-194, 71.66-88, 165-189, 72.65-88.

Weinreich, Max

1928 *Bilder fun der yidisher literatur geshikhte*. Farlag Tomor fun Y. Kamermakher, Vilna.

1954 "Prehistory and Early History of Yiddish: Facts and Conceptual Framework" in U. Weinreich 1954: 73-101.

1954-1955 "Ikrim in der geshikhte fun yidish" in *Yidishe shprakh*, 14.97-110, 15.12-19.

1960 "Di sistem yidishe kadmen vokaln" in *Yidishe shprakh*, 20.65-71.

1963-1964 "Reshit hahavara haashkenazit beziqata leveayot kerovot shel hayidish veshel haivrit haashkenazit" in *Leshonenu*, 27-28.131-147, 230-251, 318-339.

1973 *Geshikhte fun der yidisher shprakh. Bagrifn, faktn, metodn*. 4 vols. YIVO Institute for Jewish Research, New York.

Weinreich, Uriel

1954 (ed.) *The Field of Yiddish. Studies in Yiddish Language, Folklore, and Literature* [= *Publications of the Linguistic Circle of New York*, 3]. Linguistic Circle of New York, New York.

1958 "A Retrograde Sound Shift in the Guise of a Survival. An Aspect of Yiddish Vowel Development" in *Miscelánea Homenaje a André Martinet. Estructuralismo e Historia*, 2.221-267.

1965a Haivrit haashkenazit vehaivrit shebeyidish: behinatan hageografit [= Leshonenu 24.242-252 (1959-1960), 25.57-80, 180-196 (1960-1961)]. Jerusalem.

1965b (ed.) The Field of Yiddish. Studies in Language, Folklore, and Literature. Second Collection. Mouton, The Hague.

Weinreich, Uriel and Labov, William and Herzog, Marvin I.

1968 "Empirical Foundations for a Theory of Language Change" in W.P. Lehmann and Y. Malkiel (eds.), Directions for Historical Linguistics, University of Texas, Austin, 95-195.

Wiener, Leo

1894 "On the Hebrew Element in Slavo-Judaeo-German" in Hebraica, 10.175-187.

Zivy, Arthur

1966 Elsässer Jiddisch. Basel.

Zuckerman, Richard

1969 "Alsace: an Outpost of Western Yiddish" in M. I. Herzog, W. Ravid, U. Weinreich (eds.), The Field of Yiddish. Third Collection. Mouton, The Hague 1969, 36-57.

YIDDISH DIALECTOLOGY

1. Introduction

2. History of Yiddish Dialectology

3. Schemes of Classification

4. The Diaphonemic System of Pan Yiddish Vocalism

5. Western vs. Eastern Yiddish

6. Western Yiddish
6.1. Southern Western Yiddish
6.11. Southwestern Yiddish
6.12. Midwestern Yiddish
6.2. Northwestern Yiddish

7. Transitional Yiddish
7.1. Southern Transitional Yiddish
7.2. Northern Transitional Yiddish

8. Eastern Yiddish
8.1. Southern Eastern Yiddish
8.11. Mideastern Yiddish
8.12. Southeastern Yiddish
8.2. Northeastern Yiddish

9. Adjacent Areas of Inquiry
9.1. Emigration Dialects
9.2. Yiddish Social Dialectology
9.21. Standard Yiddish

10. Bibliography
References Cited

**** **** **** **** **** **** **** ****
**** **** **** **** **** **** ****

forthcoming in _Dialektologie. Ein Handbuch zur deutschen und allgemeinen Dialektforschung_ [= _Handbuch zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft_, Bd. I]. Walter de Gruyter: Berlin & New York.

Y I D D I S H D I A L E C T O L O G Y

1. Introduction
2. History of Yiddish Dialectology
3. Schemes of Classification
4. The Diaphonemic System of Pan Yiddish Vocalism
5. Western vs. Eastern Yiddish
6. Western Yiddish
7. Transitional Yiddish
8. Eastern Yiddish
9. Adjacent Areas of Inquiry
10. Bibliography

1. INTRODUCTION

Yiddish arose roughly a millennium ago in consequence of the linguistic fusion of Germanic elements gleaned from various medieval dialects of Upper and Central German with two elements migrating Jews brought with them in their speech into the Germanic speaking territory: Semitic (postclassical Hebrew and Aramaic), and, to a considerably lesser degree, Romance (Jewish correlates of Old Italian and Old French). The internal differentiation of Yiddish through space presents the researcher with an array of extensively divergent features. No less striking, however, is an underlying Pan Yiddish systematic unity, which is somewhat surprising given on the one hand the vast spread of the historical speech territory of Yiddish —— stretching at its zenith from Amsterdam to Venice and from Strasbourg to Smolensk —— and on the other the constant pressures from the languages coterritorial with Yiddish. The most striking manifestations of systematic interrelatedness amongst the dialects of Yiddish are firstly, the analogous way the Pan European components of Yiddish (Germanic, Semitic, Romance) have fused throughout the language territory of Yiddish —— the Slavonic Component is virtually restricted to Eastern Yiddish —— and secondly, the overall constancy of the interdialectal correspondences between the systems of stressed vocalism of the several dialects.

The study of Yiddish dialectology in the modern period has proven interesting to bilingual Yiddish-Slavic dialectology (U. Weinreich 1952; 1958a; 1963), Yiddish-German dialectology (Althaus 1963; 1965; 1967; 1969), history of Ashkenazic Hebrew and Aramaic (M. Weinreich 1958), Jewish history (Herzog 1965; 1968), general theory of structural dialectology (U. Weinreich 1954a) and the theory of language change (Weinreich, Labov and Herzog 1968). The goals of the field as set forth by the pre-World War II master of Yiddish dialectology, Noyakh Prilutski (1930) include the enrichment of modern literary Yiddish by gleanings from the study of the dialects as well as the utilization of dialect evidence in normative decisions in the areas of Yiddish orthography and pronunciation. Yiddish dialectology has followed the numerous developments in fieldwork methodology, theoretical framework and sociological context experienced by all forms of dialectology. If the present article seems biased in the direction of traditional structuralism, this is a reflection of the predominance of structuralist studies in the field in the years since the Second World War.

2. HISTORY OF YIDDISH DIALECTOLOGY

Johann Buxtorf the Elder (1609: 652, 658) made scanty remarks which point to his awareness of basic differences between Western Yiddish (largely coterritorial with the German language territory) and Eastern Yiddish (coterritorial with the Slavonic and Baltic languages). The first known attempt at an actual classificatory scheme of Yiddish dialects is that of Carl Wilhelm Friedrich (1784: 48-52), himself most familiar with the Yiddish of Prussia. Notwithstanding inevitable theoretical and factual shortcomings, Friedrich's work contains a goldmine of dialectological data on many varieties of eighteenth century Yiddish.

Modern scientific studies could only begin with the development of the comparative method in the nineteenth century and the ensuing interest in dialect. Important major advances were achieved by the Rumanian linguist Lazar Şaineanu (1889; cf.

Gininger 1938; 1954) and the Austrian philologist Alfred Landau (1895; 1901). After Ayznshtat's (1908) lame efforts, Yiddish dialectology was set on its new and most fruitful path of ambitious expansion in consequence of being incorporated into the new field of self-conscious and self-centered Yiddish philology and linguistics, founded by Ber Borokhov (1913a-d). The new school, based in Eastern Europe in the midst of a concentrated Yiddish speaking population, viewed Yiddish studies as a universe of disciplines in its own right rather than a satellite of Germanic studies. This so called 'Yiddishist School' was destined to produce a prodigious quantity of high quality academic work in Yiddish in philology, literary history and folklore. Noyakh Prilutski (1882-1941) singlehandedly compiled an amazingly vast corpus of data and analyses culled mostly from the living dialects but to an impressive degree also from older literary monuments, which he published in massive collective volumes (e.g. 1917, 1920, 1921, 1924, 1937).

The rise of research institutions dedicated primarily or exclusively to Yiddish studies gave dialectology new impetus. The leading institution, the Yiddish Scientific Institute, known as the YIVO (from its Yiddish acronym), founded in Vilna in 1925, engaged itself in a number of noteworthy field projects (e.g. the YIVO 1928 questionnaire on substantival gender). Working with the Jewish Section of the Byelorussian Academy of Sciences in Minsk, M. Veynger (1925) launched a questionnaire for his fieldworkers which included sections on phonetics, morphology, syntax and lexicon. Veynger (1929) produced a synthetic treatment of the dialects of modern Eastern Yiddish. His work was culminated by the posthumous publication of his atlas, the first Yiddish language atlas in history, by his pupil Vilenkin (1931). Although still invaluable on a number of points, the Soviet Yiddish atlas suffered from ideological trappings as well as its limitation to the contemporary political borders of the Soviet Union, thereby excluding much of the heartland of the Yiddish territory. Reactions to the 1931 Atlas were deservedly unenthusiastic (cf. M. Weinreich 1932; Birnbaum 1933).

Like all of Yiddish scholarship, Yiddish dialectology suffered a devastating blow with the annihilation by the Nazis of most of European Jewry. Noyakh Prilutski perished along with scores of other Yiddish scholars. Of the few to escape were Max Weinreich, cofounder of the YIVO, and his son Uriel, an escape that would prove pivotal in the reestablishment of Yiddish scholarship generally, and Yiddish dialectology in particular, in the decades following the War. In Germany, Yiddish dialectology was researched by F. J. Beranek, whose work culminated in the 1965 publication of his Westjiddischer Sprachatlas. The dubious findings and grievous methodological fallacies of the Beranek atlas were, however, far graver than those of the Veynger-Vilenkin effort, hence the strongly negative scholarly reaction to Beranek's atlas (cf. Guggenheim-Grünberg 1966/1968; Althaus 1972: 1377-1378). Studies in Western Yiddish were happily advanced by the dedicated efforts of Hartog Beem, the master of Netherlandic Yiddish who singlehandedly pioneered its study in modern times, and Florence Guggehneim-Grünberg, whose studies of Swiss Yiddish complemented the long tradition of studies on the Yiddish of Alsace. Her efforts culminated in the publication of a highly significant atlas of the southern regions of Western Yiddish in 1973.

The future of Yiddish dialectology lay largely in the United States. The postwar efforts of Beatrice Silverman's (later Silverman-Weinreich) unpublished phonograph surveys of Yiddish dialects in 1948 and Jean Jofen's (1953) dissertation on the dialect geography of East European Yiddish helped to demonstrate that accurate and indeed invaluable data could still be culled from expatriate informants far removed from their places of origin. Uriel Weinreich, a brilliant linguistic theoretician who pioneered structural and multilingual dialectology launched the Language and Culture Atlas of Ashkenazic Jewry (cf. U. Weinreich 1960). Uriel Weinreich built up a massive fieldworker's questionnaire designed for interviews lasting about twelve hours in a number of sittings, divided the map of Europe into sections of varying density depending upon region, and set out to map the entire speech territory of Yiddish as it had never been mapped before, making use of the most

meticulous and sophisticated methods of linguistic analysis, cartography and computer science. The untimely death of Uriel Weinreich in 1967 at the age of forty was a heavy blow to the project but it is now being successfully pursued by Marvin I. Herzog of Columbia University, an acclaimed authority on dialectological science and former pupil of Weinreich. The Atlas will be the grand achievement of twentieth century Yiddish dialectology.

3. SCHEMES OF CLASSIFICATION

The criterial isogloss internal to Yiddish sets off Western Yiddish from Eastern Yiddish, a divide proposed by Alfred Landau (1895) and defined by him (in Landau and Wachstein 1911: xli) as delimiting the west (i.e. establishing as Western Yiddish) the area displaying the unitary reflex ā where standard Middle High German has ei and ou (cf. Western Yiddish flāš 'meat', klān 'small', bām 'tree', kāfn '(to) buy' vs. Middle High German fleisch, klein, boum, koufen). Borokhov (1913a,b), dividing each of these major areas — Western Yiddish and Eastern Yiddish — temporally as well as geographically, proposed a north-south division for the Western Yiddish of old Yiddish literature of the sixteenth and seventeenth centuries, and a three way division of modern Eastern Yiddish along quasi popular ethnographic designations: Polish, Lithuanian and Southern (comprising Volhynia, Bukovina, Rumania). These designations, to some extent in popular use even today, do not of course conform with any contemporary or former political boundaries in an exact way. As in so many other areas of Yiddish studies, Borokhov's initial division proved to be a fruitful basis for further classificatory work. Birnbaum (1918: 16) grouped the two southern dialects (Borokhov's "Polish" and "Southern") together, as they share many features which set them apart from the Northeast ("Lithuanian"). Seeking at the time to avert geographic nomenclature, Birnbaum called the southern areas the u dialect (after the u or ū which corresponds with the Northeastern ɔ) and the "Lithuanian" area the ɔ dialect.

He subdivided the u dialect into an aj and an ej subdialect (in his transcription: ai and äi). This analysis was in its essentials followed by Mieses (1924), elaborated upon by Fischer (1936) and restated in geographic terms by Birnbaum himself (1979).

Seeking to classify the entire speech territory of Yiddish — the nearly defunct Western Yiddish alongside the modern spoken Yiddish of Eastern Europe — Prilutski, taking the Yiddish cognates of Middle High German ei alone, launched a three-dialect west to east classification: Western Yiddish ā (flāš, klān), Central Yiddish aj (flajš, klajn), Eastern Yiddish ej (flejš, klejn). Prilutski's scheme became quasi standard, in good measure due to M. Weinreich's acceptance of it (e.g. 1953: 41-42, 1973). Nevertheless, it suffers from two deficiencies. The Pan Yiddish classification on the basis of a single feature, a meritorious feat for traditional dialectology, is achieved at the expense of lumping together two vastly differing subvarieties of Prilutski's "Eastern Yiddish": Northeastern ("Lithuanian") and Southeastern ("Ukranian") while severing the latter from his Central Yiddish ("Polish") with which it shares overwhelming similarities. Secondly, the term "Central Yiddish" is somewhat misleading as it implies an area intermediate between West and East when indeed the aj dialect occupies much of the heartland of Eastern Yiddish. It is the Yiddish of Eastern Prussia, of Bohemia, Moravia and the adjacent areas that is truly from a linguistic viewpoint intermediate between the two great blocks of Western and Eastern Yiddish.

The various schemes are of course not mutually contradictory when considered within a more modern framework sympathetic to the description of the complexity of empirically real language phenomena rather than to neat classifications. Table 1, outlining some of the major proposed schemes, is intended as an aid in coping with the extant dialectological literature. In the present article, Western

.ov 1913a	Birnbaum 1918	Prilutski 1920	Mieses 1924	Fischer 1936	Birnbaum 1979	Present Article
Northern Germanic Y Southern Germanic Y		Western Yiddish	Western Yiddish	Western Yiddish (Western Branch; Eastern Branch)	West Yiddish	Western Yiddish: Northwestern Yiddish; Southern Western Yiddish (Midwestern Yiddish; Southwestern Yiddish)
					Central Yiddish	Transitional Yiddish: Northern Transitional Yiddish; Southern Transitional Yiddish
Polish Southern Lithuanian	ai Subdialect; ãi Subdialect → u Dialect o Dialect	Central Yiddish Eastern Yiddish: Southrussian Yiddish; Lithuanian Yiddish	Southern Yiddish (Western Southern Yiddish; Eastern Southern Yiddish) Northern Yiddish	Eastern Yiddish: Middle Yiddish (Western Middle Yiddish; Eastern Middle Yiddish); Northeastern Yiddish	East Yiddish: East Yiddish South (East Yiddish South West; East Yiddish South East); East Yiddish North	Eastern Yiddish: Southern Eastern Yiddish (Mideastern Yiddish; Southeastern Yiddish); Northeastern Yiddish

TABLE 1: PROPOSALS FOR THE CLASSIFICATION OF YIDDISH DIALECTS

Yiddish is divided for expository purposes into Northwestern Yiddish, Midwestern Yiddish and Southwestern Yiddish. The latter two, sharing many features, collectively comprise Southern Western Yiddish. Analogously, Eastern Yiddish consists of Northeastern Yiddish, Mideastern Yiddish and Southeastern Yiddish, the latter two collectively comprising Southern Eastern Yiddish. The area intermediate between the West and East is called Transitional Yiddish, composed of two primary branches, Northern Transitional Yiddish and Southern Transitional Yiddish. The approximate geographical spread of the several dialects is very schematically sketched in the appended map. Accurate cartographical representations can only emerge from the forthcoming Language and Culture Atlas of Ashkenazic Jewry.

4. THE DIAPHONEMIC SYSTEM OF PAN YIDDISH VOCALISM

Present space limitations dictate an emphasis on the most salient features of the Yiddish dialects: the system of stressed vocalism. Table 2 presents a revised version of M. Weinreich's (1960; 1973: II, 321-382; IV, 364-384) scheme of Pan Yiddish vocalism. Unlike classical systems, the Weinreich system is more a synchronic systematization of geographically disparate realizations of vowels in cognate lexical items than it is a protosystem. Whereas Weinreich postulates twenty Yiddish diaphonemes, the present discussion uses only those sixteen with unique diaphonemic realizations in the actual dialects (cf. Katz 1978: §§2.1-2.4). The four vowels omitted, E_3/23, I_3/33, O_3/43, U_3/53, are in all known varieties of Yiddish fully merged with E_2/22, I_2/32, O_2/42 and U_2/52 and are therefore incapable of contributing meaningfully to a dialectological inquiry. In the double digit designations (cf. Herzog 1965: 228, note 1), the first digit corresponds with the upper case character of Weinreich's system according to the code A = 1, E = 2, I = 3, O = 4, U = 5 and the second refers to Weinreich's subscript. The double digit designations, while consciously making no reference to any presumed absolute phonetic quality of a Proto Yiddish vowel,

Schematic Map of the Historical Speech Territory of Yiddish

Outer boundaries of the historical speech territory of Yiddish

Internal Eastern Yiddish dialect boundaries (determined by 20th century field work)

Theoretical internal Western Yiddish dialect boundaries (determined by graphemic analysis of 18th century texts and supported by 20th century descriptions of speech remnants)

One version of the historically shifting divide between Western and Eastern Yiddish

Schematic Map
of the
Historical
Speech
Territory
of Yiddish

conveniently permit subscript affixation to real dialect variants. Thus, for example, Northwestern Yiddish $\bar{o}_{13}$ means that the vowel of presumed protoquality a (indicated by 1) of the series 3 (originally short, subject to lengthening) appears in Northwestern Yiddish as /ō/. In Table 2, each diaphoneme is tabulated, followed by its designation by upper case character plus subscript in parenthesis, a proposed Proto Yiddish vowel quality, and ten lexical items illustrating the diaphoneme. The lexical examples are provided in their Standard Yiddish forms. To avoid confusion in coping with the literature, no changes have been made in the actual number of any individual diaphoneme, but the omission of four series 3 vowels makes room for the grouping of vowels 13 and 25 together as both are originally short vowels subject to lengthening in open syllables and their allomorphic alternants.

5. WESTERN vs. EASTERN YIDDISH

The earliest Yiddish phonological development lending itself to reconstruction is the Great Yiddish Vowel Shift (Table 3), by which the Proto Yiddish lower-mid long vowels $*\bar{\varepsilon}_{25}$(an open syllabic Proto Yiddish allophone of $*\varepsilon_{21}$) and $*\bar{ɔ}_{12}$ were raised to upper-mid Old Yiddish $*\bar{e}_{25}$ and $*\bar{o}_{12}$ while the original upper-mid $*\bar{e}_{22}$ and $*\bar{o}_{42}$ were diphthongized to $*ej_{22}$ and $*ou_{42}$. The Primeval Split into Western Yiddish and Eastern Yiddish (Table 4) is defined by the interaction of the Great Yiddish Vowel Shift with two original diphthongs — $*\varepsilon j_{24}$ and $*ɔu_{44}$ — which were themselves not involved in the Great Shift. In the Yiddish which was to become Western Yiddish, 24 and 44 apparently underwent continual nucleus-lowering followed by monophthongization, finally merging as unitary Western Yiddish $\bar{a}_{24/44}$. The loss in Western Yiddish of the low-nucleus diphthongs εj and $ɔu$ was compensated by nucleus-

TABLE 2: DIAPHONEMIC SYSTEMATIZATION OF PAN YIDDISH VOCALISM: ILLUSTRATIVE CORPUS (in Standard Yiddish)

Series 01: Historically Short Vowels

Vowel 11 (A_1) < Proto Yiddish *a: alt 'old', gast 'guest', jam 'sea', kálə 'bride', láxn '(to) laugh', máləx 'angel', naxt 'night', šábəs 'Saturday; Sabbath', xázər 'swine', zalc 'salt'.

Vowel 21 (E_1) < Proto Yiddish *ɛ: ɛ́fšər 'maybe', ɛ́məs 'true, truth', ɛ́sn '(to) eat', gɛlt 'money', gɛt 'divorce', hɛ́lfn '(to) help', mɛs 'corpse', nɛ́mən '(to) take', šɛd 'ghost', vɛlt 'world'.

Vowel 31 (I_1) < Proto Yiddish *i: din 'thin', fiš 'fish', gíbər 'strong man', kind 'child', kíšəf 'magic', mídbər 'desert', šif 'boat', šíkər 'drunk, drunkard', típəš 'fool', zílbər 'silver'.

Vowel 41 (O_1) < Proto Yiddish *ɔ: lɔzn '(to) let', kɔl 'voice', ɔks 'ox', sɔd 'secret', tɔ́xtər 'daughter', vɔlf 'wolf', vɔx 'week', xɔ́gə 'non-Jewish holiday', xɔ́xmə 'wisdom', jɔ́ntəf '(Jewish) holiday'.

Vowel 51 (U_1) < Proto Yiddish *u: frum 'religious (Jewish)', gúzmə 'exaggeration', hunt 'dog', kúmən '(to) come', pútər 'butter', xúcpə 'insolence', šútfəs 'partnership', štus 'stupid/nonsensical thing', zun 'sun', znus 'prostitution'.

Series 02: Historically Long Vowels (and lengthened vowels indistinguishable from their originally long counterparts)

Vowel 12 (A_2) < Proto Yiddish *ɔ̄: blɔzn '(to) blow', jɔr 'year', kɔ́vəd 'honour', nɔ́dl 'needle', ɔ́dər 'vein', parnɔ́sə 'trade, livelihood', pɔ́nəm 'face', sakɔ́nə 'danger', šlɔ́fn '(to) sleep', šɔ́ləm 'peace'.

Vowel 22 (E_2) < Proto Yiddish *ē: *éjbik* 'forever, eternal', *éjcə* 'piece of advice', *méjləx* 'king', *néjtik* 'necessary', *šéjdəm* 'ghosts', *šejn* 'beautiful', *séjfər* '(traditional Jewish) book', *véjtik* 'pain', *xéjlək* 'part'.

Vowel 32 (I_2) < Proto Yiddish *ī: *bəkíəs* 'expertise, mastery', *briv* 'letter', *gísn* '(to) pour', *grin* 'green', *jəšívə* 'Talmudic academy', *mədínə* 'country', *míəs* 'ugly', *nəvíəm* 'prophets', *tif* 'deep', *zis* 'sweet'.

Vowel 42 (O_2) < Proto Yiddish *ō: *brɔjt* 'bread', *grɔjs* 'large', *hɔ́jkər* 'hunchback', *ləšɔ́jnəs* 'languages', *rɔjt* 'red', *šɔ́jtə* 'fool', *sɔ́jnə* 'enemy', *sɔ́jxər* 'merchant', *vɔ́jnən* '(to) dwell', *xɔ́jdəš* 'month'.

Vowel 52 (U_2) < Proto Yiddish *ū: *brúdər* 'brother', *búšə* 'disgrace', *bux* '(nontraditional) book', *malbúšəm* 'garments', *nəvúə* 'prophecy', *nu* 'Well! Come on!', *rəfúə* 'remedy, cure', *šul* 'synagogue', *šux* 'shoe', *švúə* 'oath'.

Series 03, 05: Historically Lengthened Vowels (distinguishable from Series 01 and 02)

Vowel 13 (A_3) < Proto Yiddish *a in stressed open syllabic position (and its allomorphs): *bɔrd* 'beard', *bɔ́rvəs* 'barefoot', *fɔ́rn* '(to) ride', *gɔr* 'altogether; surprisingly', *grɔ́bn* '(to) dig', *nɔ́mən* 'name', *šlɔ́gn* '(to) hit', *tɔg* 'day', *vɔ́gn* 'wagon', *zɔ́gn* '(to) say'.

Vowel 25 (E_5) < Proto Yiddish *ɛ in stressed open syllabic position (and its allomorphs): *bɛ́gəd* 'garment', *kɛz* 'cheese', *maxatɛ́nəstə* 'son/daughter in law's mother', *mɛl* 'flour', *mɛr* 'more', *pɛ́lə* 'wondrous event', *rɛ́gə* 'moment', *šɛ́mən* 'be ashamed', *tɛ́və* 'habit, nature', *zɛn* '(to) see'.

Series 04: Historical Diphthongs

Vowel 24 (E_4) < Proto Yiddish *ɛj: *ejns* 'one', *flejš* 'meat', *gléjbn* '(to) believe', *héjlik* 'sacred', *hejm* 'home', *klejd* 'dress', *klejn* 'little', *mejnən* 'be of the opinion', *nejn* 'no', *vejs* '(I) know'.

Vowel 34 (I_4) < Proto Yiddish *əj: *bájtn* '(to) change', *cajt* 'time', *fajn* 'nice, fine', *lájləx* 'sheet', *lajt* 'people', *majn* 'my', *šájnən* '(to) shine', *šnájdər* 'tailor', *vajn* 'wine', *vajs* 'white'.

Vowel 44 (O_4) < Proto Yiddish *ɔu: *bɔjm* 'tree', *dɛrlɔ́jbt* 'permitted', *kɔjfn* '(to) buy', *lɔjfn* '(to) run', *ɔjg* 'eye', *ɔ́jx(ət)* 'also', *rɔjx* 'smoke', *štɔjb* 'smoke', *tɔjb* 'deaf', *tɔjgn* 'be good/fit for'.

Vowel 54 (U_4) < Proto Yiddish *əu: *bɔ́jən* '(to) build', *bɔjx* 'stomach', *fɔjl* 'rotten', *hɔjz* 'house', *lɔjz* 'louse', *mɔjl* 'mouth', *mɔjz* 'mouse', *pɔjk* 'drum', *trɔ́jər* 'sadness', *zɔ́jər* 'sour'.

**** **** **** **** **** **** **** ****
**** **** **** **** **** **** ****

BLE 3: THE GREAT YIDDISH VOWEL SHIFT

wel ift	Raising		Diphthongization	
oto Yiddish	$*\bar{\varepsilon}_{25}$	$*\bar{ɔ}_{12}$	$*\bar{e}_{22}$	$*\bar{o}_{42}$
	↓	↓	↓	↓
d Yiddish	$*\bar{e}_{25}$	$*\bar{o}_{12}$	$*ej_{22}$	$*ou_{42}$

TABLE 4: THE PRIMEVAL SPLIT INTO WESTERN AND EASTERN YIDDISH

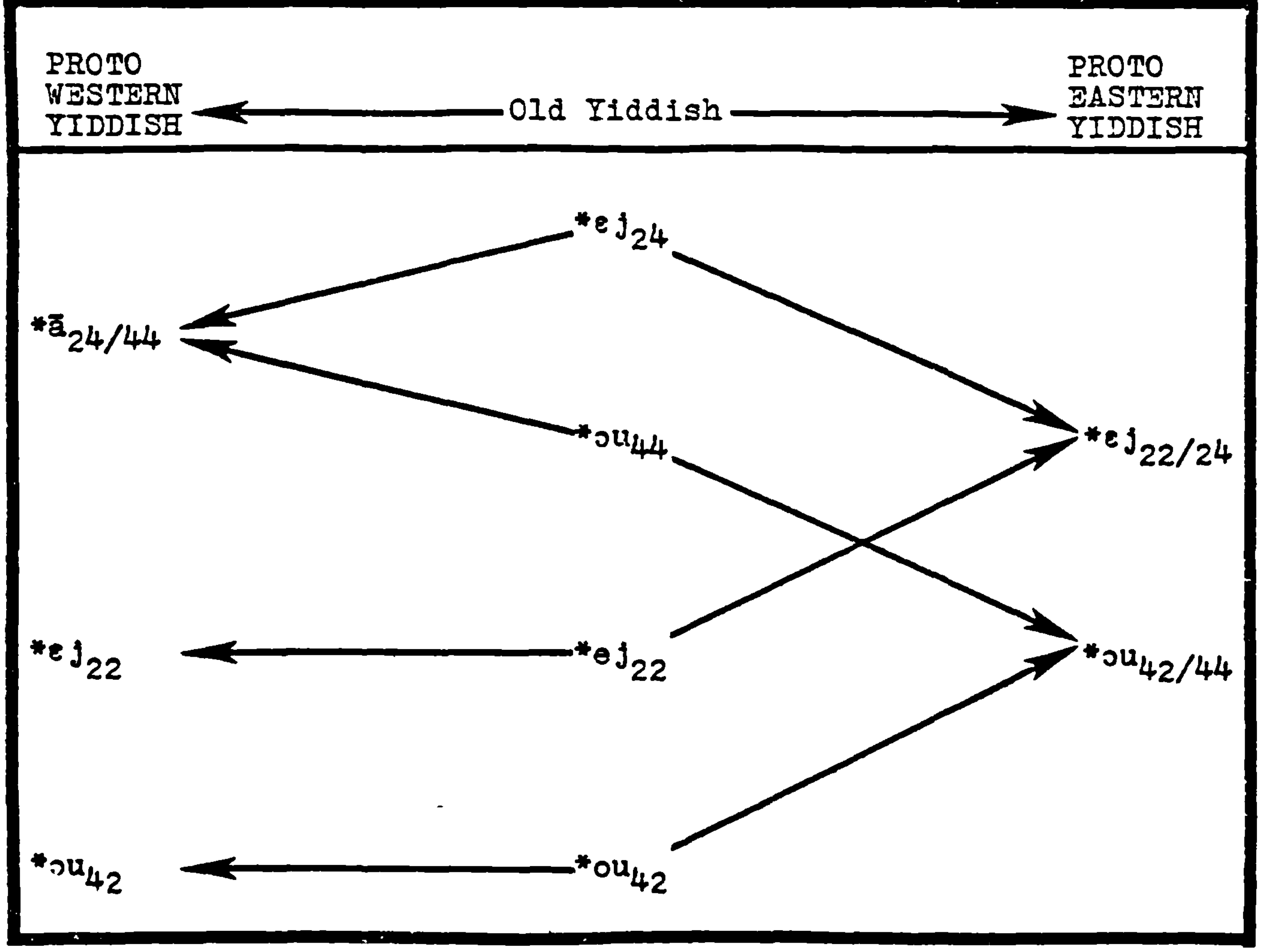

lowering of Old Yiddish *$\underline{ej}_{22}$ and *$\underline{ou}_{42}$ giving *$\underline{\varepsilon j}_{22}$ and *$\underline{\text{ɔ}u}_{42}$. These values, $\bar{a}_{24/44}$, $\underline{\varepsilon j}_{22}$ and $\underline{\text{ɔ}u}_{42}$ remain valid for Western Yiddish in modern times. In the Yiddish that was to become Eastern Yiddish, vowels 22 and 24 merged as unitary Proto Eastern Yiddish *$\underline{\varepsilon j}_{22/24}$, and in a parallel development amongst the back diphthongs, vowels 42 and 44 merged as unitary *$\underline{\text{ɔ}u}_{42/44}$. Whatever the phonetic realization, these are invariably merged in all varieties of Eastern Yiddish.

A number of lexical differences have become characteristic distinguishing marks of the two key branches of the Yiddish language. Some of these lexical variants are supplied in Table 5. Eastern Yiddish items are here presented in their Standard Yiddish representations. The antiquity of each contrast merits a special study.

Yiddish writings preserved from the thirteenth, fourteenth and fifteenth centuries are generally confined to the southern environs of Western Yiddish, and indeed, they are often stylized on models of German, rendering them linguistically unreliable. This is especially the case with respect to Yiddish versions of Middle High German epic poems and romances. During the sixteenth and seventeenth centuries, there arose amongst Yiddish authors and publishers ambitions of reaching a Pan European market through the use of a standard written language intelligible to speakers of both Western and Eastern Yiddish. To cite a classic example, Bible translator Yekusiel Blits, whose translation appeared in Amsterdam in 1676-1679, writes in his Introduction "ōrn <u>or</u> dáv(ə)nən" for '(to) pray', thereby insuring clarity for readers from both the West (<u>ōrn</u>) and the East (<u>dáv(ə)nən</u>). At about the same time, publisher Yosef Etiash, in his own introduction to the Bible translation of Blits's competitor, Yoyzl Vitsnhoyzn (Amsterdam 1679), boasts with commercial pride that he hired the illustrious bibliographer Shabbethai Bass from Prague as an expert in the Yiddish dialects of the "lands of Bohemia, Moravia, Austria, Poland and Germany in order that one may be able to well understand it everywhere and no words are used in the book that are common [only] here in Holland or Frisia but not understood elsewhere. And [for this] I paid him well..."

TABLE 5: CRITERIAL LEXICAL ISOGLOSSES

Western Yiddish	Eastern Yiddish	Gloss
bárxəs/bɛ́rxəs	xálə	'Sabbath loaf'
ɛ́tə	tátə	'father'
frálə	bóbə	'grandmother'
hárlə	zéjdə	'grandfather'
mɛ́mə	mámə	'mother'
óumərn	cejln sfírə	'(to) count the 49 days from Passover until the Feast of Weeks'
ōrn	dáv(ə)nən	'(to) pray'
tɛ́tšn	blɔzn šójfər	'(to) blow the traditional ram's horn'
tfílə	sídər	'prayerbook'
trɛ́ndl	dréjdl	'teetotum'
šnṓdərn	mənádər zajn	'(to) pledge to contribute'

**** **** **** **** **** **** **** **** ****

6. WESTERN YIDDISH

As a contiguous geographic block, Western Yiddish differs from Eastern Yiddish in ways far more profound than the sum total of relevant isoglosses. Ethnographically, nearly all of Western Yiddish corresponds with the territory of the Western Ashkenazim, their customs, order of prayers and folklore. Temporally, Western Yiddish corresponds with the center of gravity of the Yiddish speaking community during the earlier centuries of its existence. Not only did the East catch up and eventually exceed the cultural, literary and sheer numerical strength of its Western counterpart. It was destined to overridingly eclipse the West. Concurrent with the leaps and bounds of the Eastern Yiddish speaking population, the Yiddish of the West, coterritorial with German and hence more susceptible to attrition by German in any case, began to suffer a sharp decline in the eighteenth century. The slow but steady demise of Western Yiddish is in large measure attributed to the so-called Berlin Enlightenment of Moses Mendelssohn and his circle of followers who despised and campaigned against the folk language of German and Dutch Jewry.

In as much as the language of so many older Western Yiddish texts, including some of the great classics of Old Yiddish literature, are stylized either on the model of German or for purposes of Pan European consumption, the researcher must look elsewhere for evidence of the dialectological composition of Western Yiddish in its many centuries of vitality. There are three major sources for dialectological inquiry into Western Yiddish. Firstly, there are the scores of Yiddish dictionaries and grammars that appeared in Latin-letter transcription in various parts of Germany in the eighteenth century. Whereas the traditional Jewish alphabet is not likely to divulge a great amount of dialectological data because of its orthographic norms, the Latin letter transcriptions generally reflect local

varieties of the spoken language. Many of the authors of these compilations, which were frequently reprinted and plagiarized, had anti-Semitic, missionary and commercially oriented motives. Although their academic quality is dubious at best, these books are of inestimable value as primary sources for the study of local forms of Western Yiddish. Amongst the more important of the compilers were J.W. (1714?), Christian (1727), Philoglottus (1733), Callenberg (1736), Bibliophilus (1742), Reizenstein (1764), Selig (1792) and Stern (1833a). Interspersed between the large corpus of dictionaries and grammars are several works whose authors had an intellectual interest in Yiddish per se and whose analyses and compilations were especially competent. Amongst these one can include Chrysander (1750), Friedrich (1784) and Tendlau (1860).

Secondly, recourse may be had to the handful of satirical dramas of the late eighteenth and early nineteenth century written by proponents of the very Berlin Enlightenment which sought to destroy Yiddish. These authors depict traditional characters as speaking the local Yiddish dialect in contrast with the "enlightened" characters who speak local or standard German. Although these authors used Yiddish to mock the language, they unwittingly made lasting contributions both to Yiddish literature as a whole and to modern dialectological research into Western Yiddish specifically. The most famous of these Enlightenment authors were Yitskhok Aykhl (cf. Reyzen 1930), Aaron Halle Wolfssohn (cf. Reyzen 1923: 23-68), and Joseph Herz (cf. Reyzen 1923: 69-73; Copeland & Süsskind 1976).

Finally, and of paramount importance, are the living remnants of spoken Western Yiddish in the twentieth century. Pockets of Yiddish continued to survive in Alsace, in several Swiss villages and in parts of the Netherlands nearly until our own time. The modern investigator, coupling the empirical evidence of the spoken remnants of Western Yiddish on the fringes of its erstwhile territory with the two enumerated types of literary monuments, can piece together much of the internal geographic differentiation of Yiddish in the West which would otherwise be lost to scholarship.

For general treatments of Western Yiddish, cf. M. Weinreich (1953), Beranek (1965), Lowenstein (1969), Guggenheim-Grünberg (1973) and Katz (1979).

6.1. Southern Western Yiddish

Southern Western Yiddish is the geographically most extensive and the graphically best represented portion of the Western Yiddish speech area. Amongst its characteristic features, aside from the Pan Western Yiddish feature of $\bar{a}_{24/44}$, are the following: vowel 13, unlike the rest of Yiddish, retains its unrounded quality although it is lengthened, giving merged Southern Western Yiddish $\bar{a}_{13/24/44}$; final -n is lost, hence fárə '(to) ride', trágə '(to) carry', zágə '(to) say' (rather than fórn, trógn, zógn as in Northwestern Yiddish). Southern Western Yiddish also represents an intra-Jewish ethnographic unit, characterized by special customs, e.g. the child-naming ceremony of hóləkrāš which is generally unknown further north. It is evident from all the available forms of evidence that Southern Western Yiddish was further subdivided. The most salient subdivisions sever the Southwest from the more central area. Although the lines have been blurred by the death of Western Yiddish as a full fledged language, traces of many erstwhile isoglosses are evident in the atlas of Guggenheim-Grünberg (1973).

6.11. Southwestern Yiddish

The best documented portion of Southwestern Yiddish is the Yiddish of Alsace where Yiddish was spoken nearly until the present and from which extensive documentation has been made (e.g. Weiss 1896; Weill 1920-1921; Zivy 1966; Zuckerman 1969). Supplementary material of paramount importance on the surviving Yiddish of Endingen and Lengnau in the Surb River Valley, of Gailingen and other points has been recorded and documented by Guggenheim-Grünberg (1950; 1954; 1958; 1961; 1964; 1966; 1973; 1976). Table 6 illustrates the stressed vocalism of a variety of Southwestern Yiddish. Each numbered subscript affixed to the phonemic symbols refers the reader to the relevant illustrative lexical items in Table 2. In a number of conditioning phonetic environments $\bar{a}_{25}$ and $\bar{o}_{12}$ have dipthongized, merging with ei_{22}

TABLE 6: STRESSED VOCALISM OF A VARIETY OF SOUTHWESTERN YIDDISH

$\bar{\imath}_{32}$	i_{31}		u_{51}	$\bar{u}/\bar{\ddot{u}}_{52}$
$\bar{e}_{25}$				$\bar{o}_{12}$
$\varepsilon j_{22(/25)}$	ε_{21}		$ɔ_{41}$	$ɔu_{(12/)42/54}$
		a_{11}		
		aj_{34}		
		$\bar{a}_{13/24/44}$		

and $ɔu_{42/54}$, hence Southwestern Yiddish céjə 'ten', nóudl 'needle' (rather than cēn, nṓdl as in the Northwest). The ŭ (or ū̆) realization of vowel 52 is especially characteristic of Alsace.

6.12. Midwestern Yiddish

Midwestern Yiddish, in the heartland of the former Western Yiddish territory, was the first to vanish as a living language and its death was more complete than that of any other Western Yiddish area. Only residual traces have been recovered from informants (cf. Beranek 1961; Lowenstein 1973-1975). As if in compensation, Midwestern Yiddish is overwhelmingly represented in the eighteenth and nineteenth century Latin letter textbooks and dictionaries (cf. § 6). Most useful for study of Midwestern Yiddish are the works of Christian (1727), Bibliophilus (1742), Reizenstein (1764), Stern (1833a; 1833b; 1835), and Tendlau (1860) and the studies of Lowenstein (1975) and Copeland and Süsskind (1976) on Midwestern Yiddish satirical drama of the early nineteenth century.

Phonologically most distinctive in the development of Midwestern Yiddish is the monophthongization of diphthongs $ɛj_{22}$ and $ɔu_{42}$, resulting either in merged $ē_{22/25}$ and $ō_{12/42}$, or in a push chain which forces older $ē_{25}$ and $ō_{12}$ to raise to ī and ū giving merged $ī_{25/32}$ and $ū_{12/52}$. This latter development is illustrated in Table 7, where the hollow arrows point to the synchronic system resulting from the shifts noted. These developments may be interpreted as later effects of the Great Yiddish Vowel Shift (Table 3). Cf. e.g. Midwestern Yiddish bahḗma (22) 'head of cattle; fool', mīl/mēl (25) 'flour', xalṓməs (42) 'dreams', matū́nə/matṓnə (12) 'gift' (rather than bəhɛ́jmə, mēl, xalóuməs, matōnə as in the Northwest).

TABLE 7: DEVELOPMENT OF MIDWESTERN YIDDISH

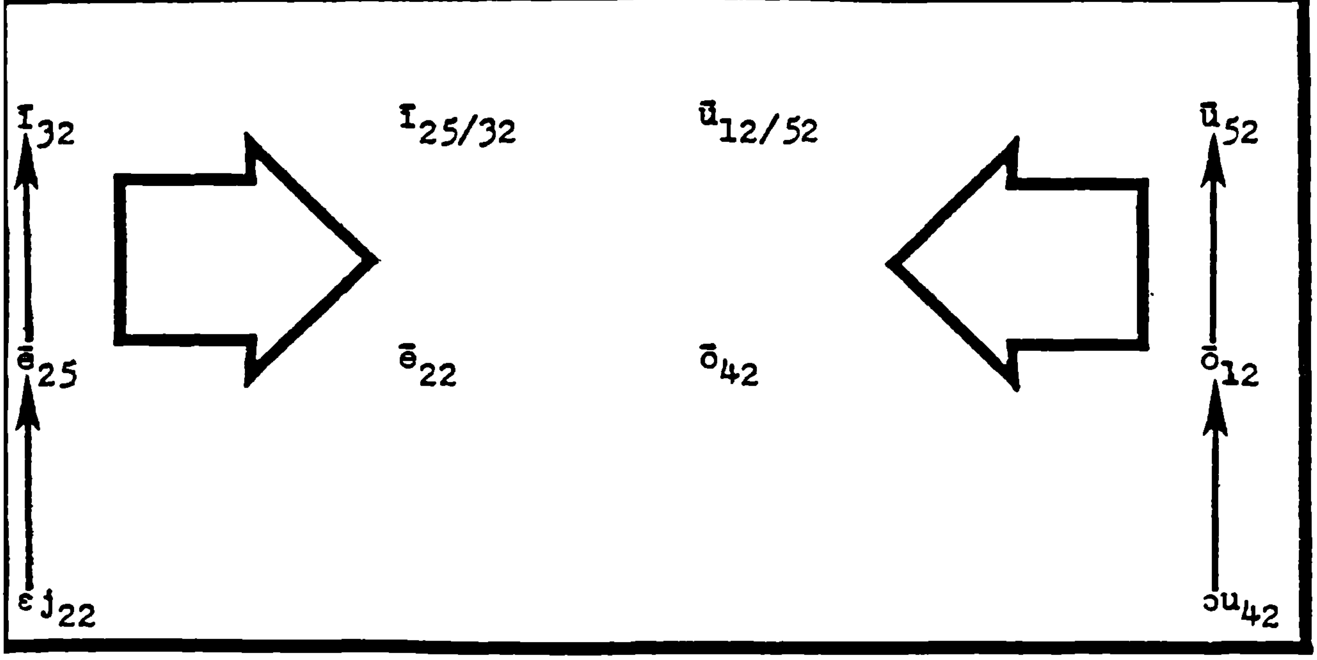

6.2. Northwestern Yiddish

Notwithstanding the prominence of Amsterdam as a center of Yiddish publishing for generations, the works printed there did not generally reflect the local varieties of Yiddish. Aside from the celebrated memoirs of Glikl of Hamel, published by Kaufmann (1896), and masterfully analyzed by Landau (1901), there are only a few known literary monuments that can be considered representative of Northwestern Yiddish (cf. Shatzky 1936 for an inventory). Voorzanger and Polak (1915) published a dictionary of Netherlandic Yiddish, which is not however entirely reliable. Nearly all of the credit for the opening and exploring of the field of Northwestern Yiddish belongs to Hartog Beem who has laboured for decades compiling splendid lexicographic and phraseological inventories (see Beem 1954, 1970, 1975). Scanty material on the Yiddish of Hamburg is included in Ree's (1844) book about Yiddish but not enough material is available to determine differences between the Yiddish of the Netherlands and that of northern Germany. Characteristic of Netherlandic Yiddish, which we are taking as a representative form of Northwestern Yiddish, is the merger of vowels 22 and 34 as unitary $\underline{\varepsilon j}_{22/34}$ and the rounding of vowel 13 leading to its merger with 12, giving unitary Netherlandic Yiddish $\underline{\bar{o}}_{12/13}$. This latter merger occurs throughout Eastern Yiddish and may suggest closer genetic ties between Northwestern Yiddish and Eastern Yiddish than those of other Western varieties. Thus, Netherlandic Yiddish has merged <u>šεjn</u> 'beautiful; shine' (vowels 22, 34) where Southern Western Yiddish distinguishes <u>šεj</u> 'beautiful' from <u>šaj</u> 'shine'. On the other hand, Northwestern Yiddish differentiates between <u>tāk</u> 'be good/fit for' (vowel 44) and <u>tōk</u> 'day' (vowel 13), where Southern Western Yiddish has unitary <u>tāk</u>. Netherlandic Yiddish lowers the short high back vowel (51) to closed <u>ŏ</u> (distinguished from open $\underline{ɔ}_{41}$), hence <u>šŏ́təf</u> 'partner', <u>xŏ́pə</u> 'wedding canopy' vs. <u>šútəf</u>, <u>xúpə</u> elsewhere in the West. Sporadically this is paralleled by lowering of vowel 31 to <u>ε</u>, e.g. Netherlandic Yiddish <u>tépəš</u> 'fool' vs. <u>típəš</u> elsewhere. The stressed vowel system of Netherlandic Yiddish is illustrated in Table 8. On Netherlandic Yiddish vocalism, cf. Katz (1978).

TABLE 8: STRESSED VOCALISM OF NETHERLANDIC YIDDISH

ɪ$_{32}$	i$_{31}$			ū$_{52}$
ē$_{25}$			ŏ$_{51}$	ō$_{12/13}$
ɛj$_{22/34}$	ɛ$_{21(/31)}$		ɔ$_{41}$	ɔu$_{42/54}$
		a$_{11}$ ā$_{24/44}$		

7. TRANSITIONAL YIDDISH

Centuries of cross-migration and shifting cultural centers apparently precluded the emergence of a single linguistic border between the $\bar{a}_{24/44}$ area defined as Western Yiddish and the dialects of the East. The intermediate dialects that have arisen, and to a considerable extent stabilized over the centuries may be collectively referred to as Transitional Yiddish. They share salient features of both West and East. Transitional Yiddish may be divided into Southern Transitional Yiddish and Northern Transitional Yiddish.

7.1. Southern Transitional Yiddish

Southern Transitional Yiddish, spoken in parts of Hungary and Czechoslovakia until well into the twentieth century, was even detectable to Noyakh Prilutski (1920: 72-73, 152; 1921: 401) in a corner of Southwestern Poland, surrounded on three sides — north, east and south — by the Mideastern dialect of Eastern Yiddish characteristic of Poland generally. Prilutski's Western Yiddish "peninsula", schematically illustrated on the appended map in the area of Bendin, demonstrates the historical dynamic forces at work in Southern Transitional Yiddish. An older variety, with $\bar{a}_{24/44}$ as in Western Yiddish and doubtless other linguistic features characteristic of the West, was being pushed out by the culturally aggressive force of Eastern Yiddish. Today, one can still hear older speakers from Prilutski's Peninsula recall that $\bar{a}_{24/44}$ was replaced during their own childhood. Southern Transitional Yiddish delimited geographically by Beranek (1936), has been the object of a number of studies (e.g. Shpirn 1926; Stalek 1928; U. Weinreich 1964; Garvin 1965; Hutterer 1965; Trost 1965; Schnitzler 1966). Of monumental importance to research into

Southern Transitional Yiddish are the Prague-Vienna letters of 1619 meticulously published and analyzed by Landau and Wachstein (1911). A meritorious eighteenth century dictionary of Southern Transitional Yiddish is the Prague Hendlexicon of 1773, reprinted numerous times, attributed to one L. Tirsch. Not only is Southern Transitional Yiddish intermediate between West and East. The dialect also exhibits phenomena transitional between Southern Western Yiddish and Northwestern Yiddish. Thus both the southern rāf (vowel 13) 'rabbi' and the Northwestern rōf appear in Southern Transitional Yiddish, but with a new semantic differentiation. In the Prague Handlexicon, rāf is any rabbi while rōf is the chief rabbi.

7.2. Northern Transitional Yiddish

Unlike its southern counterpart, Northern Transitional Yiddish was not spoken in the twentieth century and there are no empirical studies of last surviving informants. The input of West and East also differs from the mixture characteristic of the southern transitional area. The only substantial source for Northern Transitional Yiddish is Friedrich's (1784) masterful treatment of the Yiddish of Eastern Prussia, Pomerania and the Posen region. This work deserves a monographic study. Friedrich's Northern Transitional Yiddish had apparently only traces of $\bar{a}_{24/44}$, in most cases the relevant lexical items showing aj_{24} characteristic of Mideastern Yiddish and au_{44} (possibly [ɔu]) characteristic of an earlier stage of some varieties of Eastern Yiddish. Friedrich's dialect has both

balbṓs (vowel 12) 'landlord; boss', typical of Western Yiddish, and bal(ə)bū́s, characteristic of Mideastern Yiddish, but with a new semantic differentiation: the first means 'landlord', the second 'Christian landlord'. Of consonantism, the most notable feature of Northern Transitional Yiddish is the affrication of initial s to c ([ts]), hence (in Friedrich's transcription) zaucher 'merchant', zeifer '(traditional) book' where other varieties of Yiddish have initial s-, as do the relevant Semitic etymons.

8. EASTERN YIDDISH

When the modern layman speaks of "Yiddish" he means Eastern Yiddish. It is Eastern Yiddish that blossomed into the language of a great world literature in the nineteenth and twentieth centuries, that became a vehicle for the most diverse political, cultural and social movements, that was carried around the world by Jewish immigrants from the Pale of Settlement, and that is today spoken by millions. By the beginning of the nineteenth century, the written Yiddish of Eastern Europe shed the last archaic traces of older forms of Western Yiddish that had previously dominated the written language. The modern spoken language was cultivated both by the Chassidic movement and its opponents, the advocates of secularization. The three classicists of modern Eastern Yiddish are Mendele Moykher Sforim (Sholem-Yankev Abramovitsh, 1834-1917), Y. L. Peretz (1852-1915) and Sholem Aleykhem (Sholem Rabinovitsh, 1859-1916). The most salient feature of Eastern Yiddish as a linguistic block is the accretion of the Slavonic Component of the language, which has caused modifications in phonology, morphology and syntax besides contributing masses of lexical items. One of the most conspicuous structural contributions of the Slavonic Component is the development of the aspectual verb system, where Germanically derived verbal prefixes and complements acquire Slavonic-type aspectual powers, e.g. xhɔb ɔ́ngəšribn a brív 'I wrote a letter' where gəšríbn alone would imply tacitly that the letter was somehow not completed.

For extensive treatments of Eastern Yiddish, see e.g. Prilutski (1917; 1920; 1921; 1924; 1937), U. Weinreich (1958b), Herzog (1964; 1965), M. Weinreich (1965), Green (1969), Schwartz (1969), Wolf (1969), King (1980).

8.1. Southern Eastern Yiddish

Analogous with the dialectal situation in the West, two of the three major dialect areas of Eastern Yiddish share many features and may collectively be called Southern Eastern Yiddish, the variety of the majority of modern Yiddish speakers. Southern Eastern Yiddish consists of Mideastern Yiddish (popularly "Polish" and often designated "Central Yiddish" in the literature) which is on the whole the more archaic of the two, and Southeastern Yiddish (popularly "Ukranian"), which is somewhat closer to the Northeast. Southern Eastern Yiddish retains the historical three genders and inflects the reflexive pronouns for person and number.

8.11. Mideastern Yiddish

The set of chain shifts characteristic of the development of Mideastern Yiddish (and, with the exception of the shift to $\underline{aj}_{22/24}$, of all Southern Yiddish) is illustrated in Table 9. Once again, the hollow arrow points to the synchronic system resulting from the illustrated shifts. Of greatest antiquity was the fronting of $\underline{\bar{u}}_{52}$ and $\underline{u}_{51}$ to $\underline{\ddot{\bar{u}}}_{52}$ and $\underline{\ddot{u}}_{51}$ (cf. Birnbaum 1934). These rounded variants, incidentally, were preserved in parts of Southern Transitional Yiddish. In Southern Eastern Yiddish, they were unrounded, merging with the old high front vowels. The stressed vocalism of Mideastern Yiddish is illustrated in Table 10. For descriptions of Mideastern Yiddish, see e.g. Birnbaum (1923; 1979), Viler (1924), Gutman (1926).

TABLE 9: DEVELOPMENT OF MIDEASTERN YIDDISH

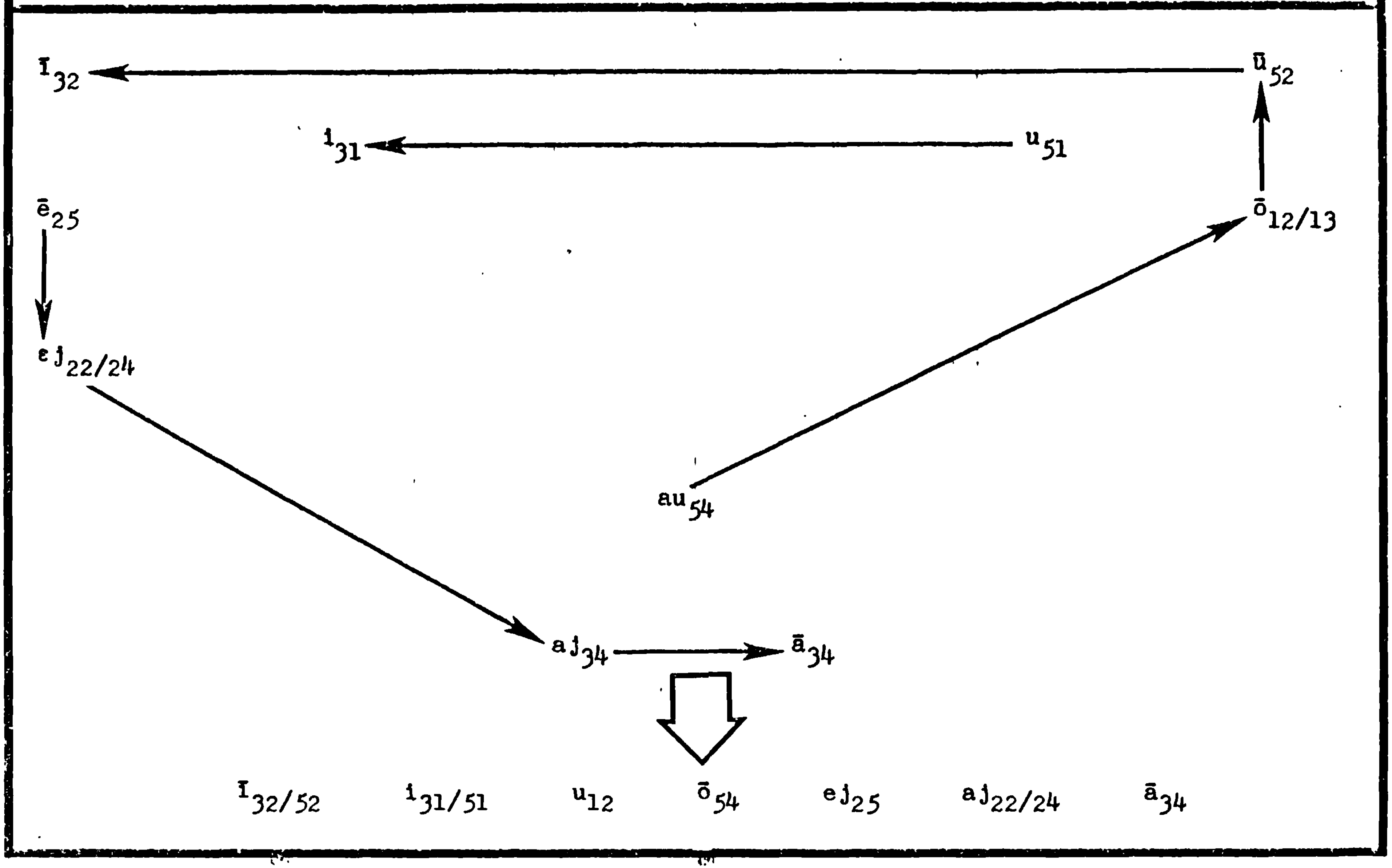

TABLE 10: STRESSED VOCALISM OF MIDEASTERN YIDDISH

$\bar{\imath}_{32/52}$	$i_{31/51}$			$u_{12/13}$
$\bar{e}/ej_{25}$				$\bar{o}/ou_{54}$
	ε_{21}		$ɔ_{41}$	$ɔj_{42/44}$
		a_{11}		
		$\bar{a}_{34}$		
		$aj_{22/24}$		

8.12. Southeastern Yiddish

The point of departure for the development of Southeastern Yiddish is a Mideastern-type vowel system. Given the monophthongization of vowel 34, it is altogether likely that Southeastern Yiddish shared in all the chain shifts illustrated in Table 10 but that the nucleus of $aj_{22/24}$ was reraised on the prestigious Northeastern model. Three main developments characterize the further evolution of Southeastern Yiddish away from a Mideastern-type system. Firstly, the upper-mid long vowels, $\bar{e}$ and $\bar{o}$ were raised giving I and $\bar{u}$. This raising is reminiscent of the development of Midwestern Yiddish (cf. Table 7) but the two are not genetically related in any special way as the $\bar{o}$ of the system when the shift took place in Southeastern Yiddish was vowel 54, not vowel 12 as in Midwestern Yiddish. While there had been only one phonemic u in the system (itself resulting from the raising of older $\bar{o}_{12}$) with which vowel 54 could merge, there were two vowels with which $\bar{e}_{25}$ could merge: $\text{I}_{32/52}$ and $i_{31/51}$. In different localities, the raising produced varying results, as illustrated in Table 11. Raising led to merged $\text{I}_{25/32/52}$, to $i_{25/31/51}$ or even to a wholly collapsed $i_{25/31/32/51/52}$. Secondly, vowel length was lost as a distinctive feature. The contrast of vowels 31/51 vs. 32/52, where maintained is phonetically realized as [I] vs. [i], i.e. an older length contrast was maintained by qualitative difference. Now, loss of length would have led $\bar{a}_{34}$ to merge with a_{11}. Perhaps to avoid this structural consequence, there came about the third major innovation of Southeastern Yiddish: the rounding of vowel 11 to ɔ, merging with 41 as unitary $ɔ_{11/41}$ in most but not all environments. This development is sketched in the lower portion of Table 11. As a result, Southeastern Yiddish

TABLE 11: DEVELOPMENT OF SOUTHEASTERN YIDDISH

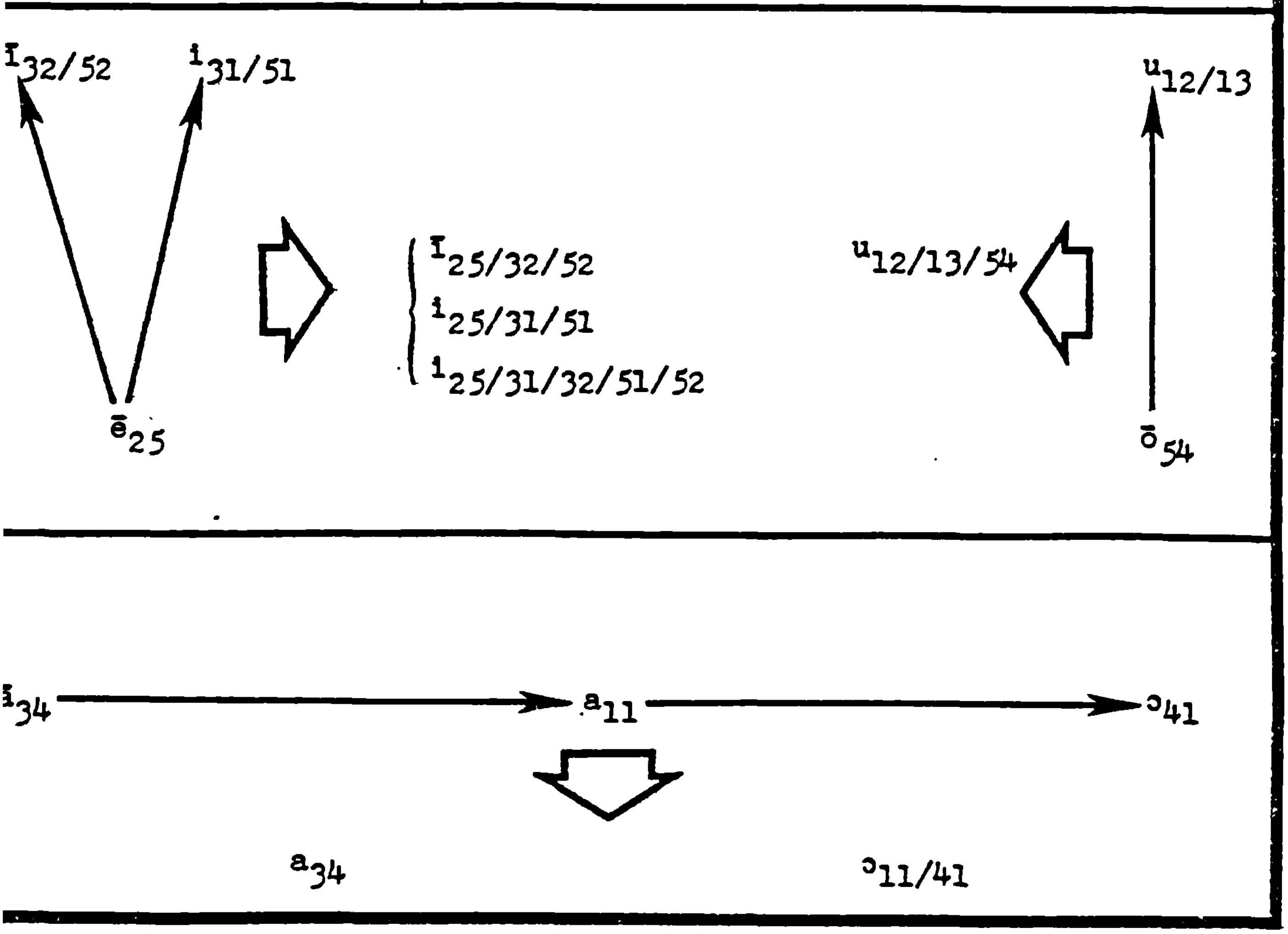

is known in Yiddish folklore as tɔ́tə-mɔ́mə language after the Southeastern realizations of the words for 'father' and 'mother' which are elsewhere realized táta and máma. The typical Southeastern realizations of vowels 25 and 54, e.g. zin '(to) see' and huz 'house' were socially stigmatized and have for most speakers been replaced by a general Southern Eastern Yiddish zejn and houz. A typical Southeastern Yiddish vowel system is illustrated in Table 12. Like Northeastern Yiddish, the Southeast has voiced consonants in syllable final position. On Southeastern Yiddish, see e.g. U. Weinreich (1958c), Herzog (1969).

8.2. Northeastern Yiddish

Northeastern Yiddish (popularly "Lithuanian") is the most conservative of the Eastern Yiddish dialects in retaining historical vowel qualities and at the same time the most radical in completely doing away with quantitative distinctions. The four major quantitative collapses of Northeastern Yiddish, of 31 and 32 as unitary $i_{31/32}$, of 51 and 52 as unitary $u_{51/52}$, of 21 and 25 as unitary $ɛ_{21/25}$ and of 12/13 and 41 as unitary $ɔ_{12/13/41}$ are illustrated in Table 13. To cite well known homonyms, zin means both 'sense' (vowel 31) and 'sons' (vowel 32), zun means both 'sun' (vowel 51) and 'son' (vowel 52), bɛt means both 'bed' (vowel 21) and '(I) request' (vowel 25) and ɔ́dər means both 'or' (vowel 41) and 'vein' (vowel 12). In Mideastern Yiddish, for example, all these pairs would be distinguished — zin vs. zīn, zin vs. zīn, bɛt vs. bejt and ɔ́dər vs. údər. In Southern Eastern Yiddish, the words for 'son' and 'sons' have merged (zīn), as have the words for 'sense' and 'sun' (zin).

A further collapse of the historical vowel system in the Northeast is the four way merger of vowels 22, 24, 42 and 44 as unitary ej. Thus, for example, where a Southern Eastern Yiddish speaker distinguishes vɔ́jnən '(to) dwell' (vowel 42) from vájnən or véjnən '(to) cry' (vowel 24), they are both véjnən for the speaker of Northeastern Yiddish (known to Yiddish speakers as the lítvak). Hence vu véjnstə is embarassingly ambiguous. It can mean 'Where do you live?' and 'Where do you cry?', a problem resolved by Northeasterners by introducing

TABLE 12: STRESSED VOCALISM OF A VARIETY OF SOUTHEASTERN YIDDISH

$i_{(25/)32/52}$			$u_{12/13/54}$
	$I_{(25/)31/51}$		
$ej/\varepsilon j_{22/24}$	ε_{21}	$ɔ_{11/41}$	$ɔj_{42/44}$
		a_{34}	

TABLE 13: DEVELOPMENT OF NORTHEASTERN YIDDISH

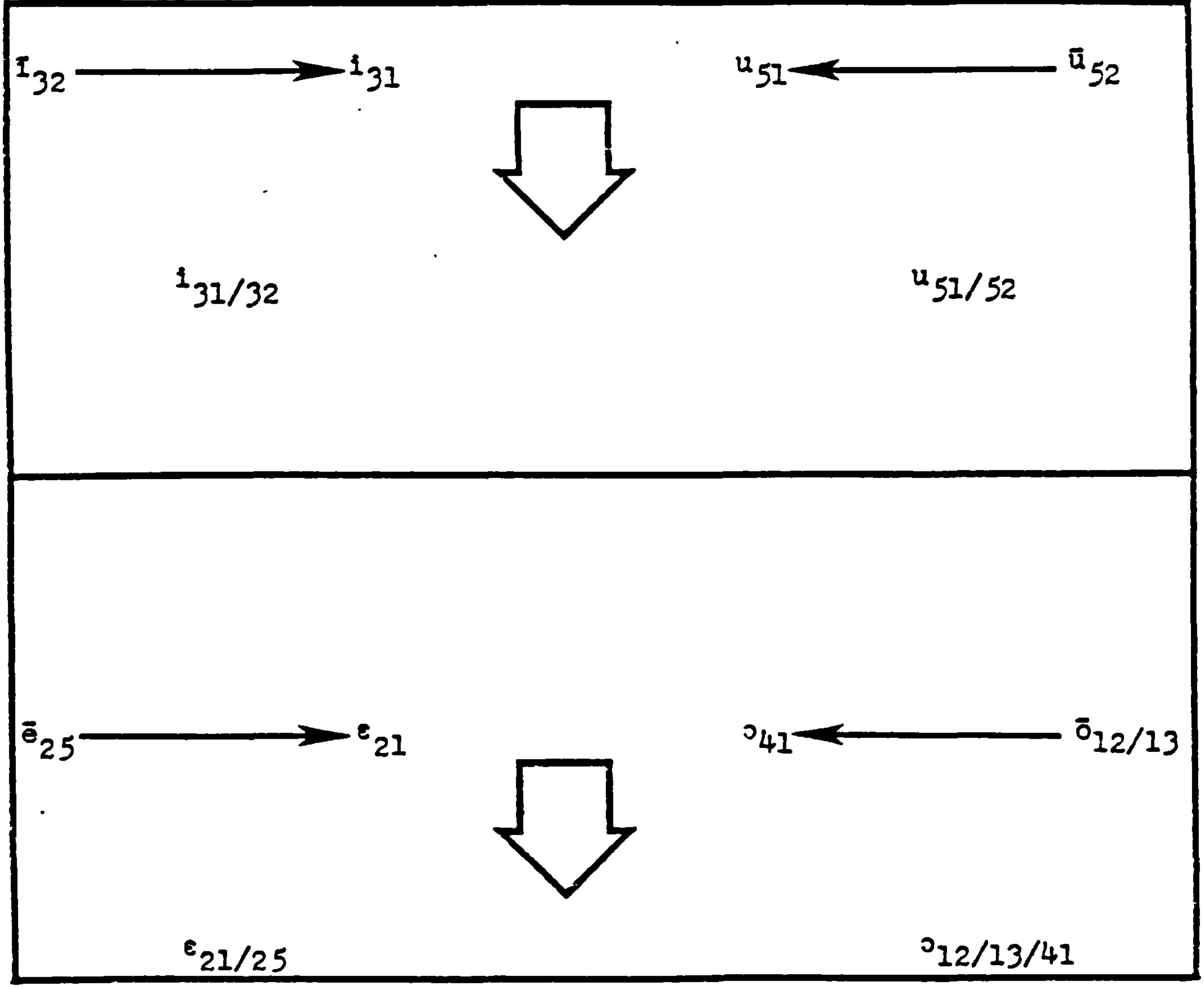

vu frejstə zəx? (literally 'Where do you rejoice?') in the sense of 'Where do you live?'. The stressed vocalism of Northeastern Yiddish is illustrated in Table 14.

Northeastern Yiddish has collapsed the hissing and the hushing series of sibilants. It is therefore known in Yiddish folklore as sábəsdikər lósn 'language of those who say sábəs ['Sabbath']' —— Standard Yiddish requires šábəsdikər lóšn. Other characteristic features are loss of the neutral gender; collapse of dative and accusative to a unitary objective case; loss of number and gender inflections of the reflexive pronouns; loss of final devoicing of obstruents. It must be noted that distinctive vowel length and other more conservative features were preserved in the Courland region but nearly all speakers switched early in the twentieth century to the classic Vilna variety of the dialect (the type depicted in Table 14). On Northeastern Yiddish, see e.g. Sapir (1915), M. Weinreich (1923: 193-240), Kalmanovitsh (1926), Veynger (1926-1928), Y. Mark (1951) and U. Weinreich (1952; 1969).

9. ADJACENT AREAS OF INQUIRY

9.1. Emigration Dialects

The most extensive emigration dialect, and the most intensively studied is the Yiddish spoken in the United States (cf. e.g. Mark 1938; Neumann 1938). From a historical viewpoint, the emigration dialect of pre-Israel Ashkenazic Jewish settlers in the holy land is of paramount importance as it is of several centuries' vintage. Palestinian Yiddish has been extensively studied by Kosover (1932; 1966).

TABLE 14: STRESSED VOCALISM OF NORTHEASTERN YIDDISH

$i_{31/32}$ $u_{51/52}$

$ej_{22/24/42/44}$

$\varepsilon_{21/25}$ $ɔ_{12/13/41}$ $ɔj_{54}$

a_{11}

aj_{34}

9.2. Social Dialectology

Although Yiddish social dialectology is itself a field waiting to be explored, Yiddish dialectology has contributed to the much acclaimed work of Weinreich, Labov and Herzog (1968) which helped bridge the concepts of sociolinguistic variation and historical change. Levy (1924) studied differences between the speech of men and women in the Yiddish of Alsace and Katz (1980) proposed sociolinguistic reconstruction of erstwhile variation to help account for an anomalous nominal paradigm in the Semitic Component of Yiddish.

9.21. Standard Yiddish

The best known and indeed the most controversial issue in Yiddish social dialectology is the issue of the Standard Yiddish pronunciation espoused by the YIVO Institute for Jewish Research and generally taught to students learning Yiddish in formal academic settings. The standard pronunciation is based on the vocalism of Northeastern Yiddish (Table 14) with one important modification: vowel 42/44 appears in Standard Yiddish as *ɔj* and is therefore merged with vowel 54. Thus, *tɔjb* means both 'pigeon; dove' (vowel 54) and 'deaf' (vowel 44) where a Southern Eastern Yiddish speaker distinguishes *toub/tōb* vs. *tɔjb* and a Northeasterner distinguishes *tɔjb* vs. *tejb*. Traces of the standard pronunciation can be found as early as the beginning of the nineteenth century when massive orthographic hypercorrections demonstrate that Southerners themselves intuitively felt the Northeastern pronunciation to be more "correct" while the Northeasterners' own hypercorrections demonstrate that they regarded their own *ej* pronunciation of vowel 42/44 as deficient. The formula for Standard Yiddish pronunciation thus arose long before twentieth century linguists and academic institutions

proposed it formally. Borokhov (1913c: 18) explicitly recognized Vilna Yiddish as the basis for the standard language and it is little wonder that the YIVO, located in Vilna, in the heartland of Northeastern Yiddish territory, continued to regard this variety as standard. Among the arguments eventually put forward to justify its standardization in spite of the fact that Southern Eastern Yiddish speakers constitute the vast majority of speakers of modern Yiddish is the excellent one-to-one overall correspondence between grapheme and phoneme in Standard Yiddish (e.g. U. Weinreich 1951). A number of Yiddish scholars, most notably Birnbaum (1926; 1938; 1979: 100-101) and Gininger (1949) have opposed the standard pronunciation and proposed that if there be a standard at all, it should be based on the dialect of the Southern Eastern Yiddish majority. In recent years the standard pronunciation has become well entrenched in university Yiddish courses but at the same time new attitudes toward dialect generally and an interest in Yiddish dialects specifically have engendered respect for nonstandard varieties. Speakers of southern varieties are encouraged to maintain their native dialect while nonspeakers learning Yiddish from scratch are taught the standard pronunciation but are made aware of the major differences between the several dialects. In matters of lexicon, morphology and syntax, Standard Yiddish is shaped by all the key dialect areas of the modern language in truly representative proportions. All of the modern native dialects are mutually intelligible.

10. BIBLIOGRAPHY

For bibliography of Yiddish dialectology, see (in addition to the appended References section) Borokhov (1913d: nos. 32-55, 165-167, 346-350, 478-483); M. Weinreich (1923: 30-37); Habersaat (1951-1952 [to be used with caution!]); U. &. B. Weinreich (1959: nos. 109-161); Herzog (1967); Althaus (1972); Birnbaum (1979: nos. 140-189; 224-291a).

R E F E R E N C E S   C I T E D*

Althaus, Hans Peter

1963 "Jüdisch-hessische Sprachbeziehungen", _Zeitschrift für Mundartforschung_, 30.104-156.

1965 "Wortgeographische und sprachsoziologische Studien zum jiddischen Lehnwortschatz im Deutschen", _Zeitschrift für deutsche Sprache_, 21.20-41.

1967 "Lehnwortgeographie und Entlehnungsvorgang", _Zeitschrift für Mundartforschung_, 34.226-239.

1969 "Ansätze und Möglichkeiten einer kontrastiven Sprachgeographie. Jiddisch —— Deutsch", _Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik_, 36.174-189.

1972 "Yiddish", _Current Trends in Linguistics_, 9.1345-1382.

Ayznshtat, Sh.

1908 "Di geografishe grenetsn fun undzer shprakh un ire oysshprakhn", _Literarishe monatshriftn_, 4.85-98.

Beem, Hartog

1954 "Yiddish in Holland: Linguistic and Sociolinguistic Notes", U. Weinreich 1954b: 122-133.

1970 _Jerösche. Jiddische Spreekwoorden en Zegswijzen uit het Nederlandse Taalgebied. 2e gewijzigde en aangevulde druk._ Van Gorcum: Assen.

1975 _Resten van een Taal. Woordenboekje van het Nederlandse Jiddisch. 2e druk._ Van Gorcum: Assen & Amsterdam.

*Yiddish names and titles are cited in the approved transcription of the Yivo Institute for Jewish Research, New York.

Beranek, Franz J.
1936 "Yidish in tshekhoslovakay", _Yivo bleter_, 9.63-75. Revised as Beranek 1949.
1949 "Sprachgeographie des Jiddischen in der Slowakei", _Zeitschrift für Phonetik und allgemeine Sprachwissenschaft_, 3.25-46.
1961 "Die fränkische Landschaft des Jiddischen", _Jahrbuch für fränkische Landesforschung_, 21 [= _Festschrift Ernst Schwarz_, II], 267-303.
1965 _Westjiddischer Sprachatlas_. N.G. Elwert: Marburg.

Bibliophilus
1742 _Jüdischer Sprach-Meister oder Hebräisch-Teutsches Wörter-Buch_. Frankfurt & Leipzig.

Bin-Nun, Jechiel
1973 _Jiddisch und die deutschen Mundarten. Unter besonderer Berücksichtigung des ostgalizischen Jiddisch_. Max Niemeyer: Tübingen.

Birnbaum, Solomon A.
[1918] _Praktische Grammatik der jiddischen Sprache für den Selbstunterricht. Mit Lesestücken und einem Wörterbuch_ [= _Die Kunst der Polyglottie_, 128]. A. Hartleben: Wien & Leipzig. [Reprinted as Birnbaum 1966]
1923 "Übersicht über den jiddischen Vokalismus", _Zeitschrift für deutsche Mundarten_, 18.122-130.
1926 "Dialekt un literatur loshn", _Filologishe shriftn_, 1 [= _Landoy bukh_], 89-92.
1933 [Review of Vilenkin 1931], _Teuthonista_, 9.179-181.
1934 "Di historye fun di alte u klangen in yidish", _Yivo bleter_, 6.25-60.
1938 "Shutfesdik shrayb loshn un shutfesdike havore", _Yidish far ale_, 1.245f.
1966 _Grammatik der jiddischen Sprache_. Helmut Buske: Hamburg.
1979 _Yiddish. A Survey and a Grammar_. Manchester University: Manchester & University of Toronto: Toronto.

Borokhov, Ber

1913a "Yazyk razgovorno-yevreiskii ili zhargon", Yevreiskaya Entsiklopediya (St. Petersburg), 16.372-377.

1913b "B. Borokhovs plan far a geshikhte fun yidish" [posthumously published by Sh. Niger in 1926 in] Filologishe shriftn, 1 [= Landoy bukh], 21-28.

1913c "Di ufgabn fun der yidisher filologye", Sh. Niger 1913: 1-22.

1913d "Di biblyotek funem yidishn filolog", Sh. Niger 1913: 1-68 [separate pagination at end of volume].

Buxtorf, Johann

1609 Thesaurus Grammaticus Linguæ Sanctæ Hebrææ. Conrad Waldkirch: Basel.

Callenberg, Joh. Heinrich

1736 Jüdischteutsches Wörterbüchlein. Buchdruckerey des jüdischen Instituti: Halle.

Christian, Christoph Gustav

1727 Hebräisch und Deutsche Vocabula und Wörterbuchlein.

Chrysander, Wilhelm Christian Just

1750 Jüdisch-Teutsche Grammatick. Johann Christoph Meisner: Leipzig & Wolfenbüttel.

Copeland, Robert M. & Süsskind, Nathan

1976 The Language of Herz's Esther: A Study in Judeo-German [sic] Dialectology. University of Alabama: University [Alabama].

Fischer, Jechiel

1936 Das Jiddische und sein Verhältnis zu den deutschen Mundarten. Erster Teil. Oswald Schmidt G.M.B.H.: Leipzig. [see now Bin-Nun 1973]

Friedrich, Carl Wilhelm
1784 _Unterricht in der Judensprache und Schrift. Zum Gebrauch für Gelehrte und Ungelehrte_. Chr. Gottf. Ragoczy: Prenzlau.

Garvin, Paul L.
1965 "The Dialect Geography of Hungarian Yiddish", U. Weinreich 1965: 92-115.

Gininger, Kh.
1938 "Di korespondents A. Landau — L. Shayneanu", _Yivo bleter_, 13.275-300.
1949 "A bukh tsu lernen di yidishe kulturshprakh", _Yivo bleter_, 33.204-211.
1954 "Sainéan's Accomplishments in Yiddish Linguistics", U. Weinreich 1954b: 147-178.

Green, Eugene
1969 "On Accentual Variants in the Slavic Component of Yiddish", Herzog et al. 1969: 216-239.

Guggenheim-Grünberg, Florence
1950 _Die Sprache der Schweizer Juden von Endingen und Lengnau_. Jüdische Buch-Gemeinde: Zürich.
1954 "The Horse Dealers' Language of the Swiss Jews in Endingen and Lengnau", U. Weinreich 1954b: 48-62.
1958 "Zur Phonologie des Surbtaler Jiddischen", _Phonetica_, 2.86-108.
1961 _Gailinger Jiddisch_ [= _Lautbibliothek der deutschen Mundarten_, 22]. Vandenhoeck & Ruprecht: Göttingen.
1964 "Überreste westjiddischer Dialekte in der Schweiz, im Elsass und in Süddeutschland", _For Max Weinreich_, Mouton: The Hague, 72-81.
1966 _Surbtaler Jiddisch_ [= _Schweizer Dialekte in Text und Ton. Begleittexte zu den Sprechplatten des Phonogramm-Archivs der Universität Zürich_, I, _Deutsche Schweiz, Heft_ 4]. Huber: Frauenfeld.

1966/1968 [Review of Beranek 1965], Zeitschrift für Mundartforschung, 33.353-357, 35.148-149.

1973 Jiddisch auf alemannischem Sprachgebiet [= Beiträge zur Geschichte und Volkskunde der Juden in der Schweiz, 10]. Juris: Zürich.

1976 Wörterbuch zu Surbtaler Jiddisch [= Beiträge zur Geschichte und Volkskunde der Juden in der Schweiz, 11]. Juris: Zürich.

Gutman, Teodor

1926 "A pruv fun a fonetik fun lodzher yidish", Filologishe shriftn, 1 [= Landoy bukh], 377-388.

Habersaat, Carlo

1951-1952 "Beiträge zur jiddischen Dialektologie", Rivista degli Studi Orientali, 26.23-26, 27.23-27.

Herzog, Marvin I.

1964 "Channels of Systematic Extinction in Yiddish Dialects", For Max Weinreich, Mouton: The Hague, 93-107.

1965 The Yiddish Language in Northern Poland. Its Geography and History [= International Journal of American Linguistics, Vol. 31, No. 2, Part III]. Indiana University: Bloomington & Mouton: The Hagu

1967 "Bibliography of Uriel Weinreich", Language, 43.607-610.

1968 "Hageografia haleshonit besherut toledot hityashvut hayehudim beukraina", Fourth World Congress of Jewish Studies, World Union of Jewish Studies: Jerusalem, 189-193.

1969 "Yiddish in the Ukraine: Isoglosses and Historical Inferences", Herzog et al. 1969: 58-81.

1969 et al., eds., The Field of Yiddish, 3. Studies in Language, Folklore, and Literature. Mouton: The Hague.

1980 et al., eds., The Field of Yiddish, 4. Studies in Language, Folklore, and Literature. Institute for the Study of Human Issues: Philadelphia.

Hutterer, C. J.
1965 "The Phonology of Budapest Yiddish", U. Weinreich 1965: 116-146.

J.W.
[1714?] Jüdischer Sprach-Meister.

Jofen, Jean B.
1953 The Dialectological Makeup of East European Yiddish. Phonological and Lexicological Criteria. Columbia University Dissertation, New York. Microfilm dissertation no. 6639. [Published as Jofen 1964]
1964 A Linguistic Atlas of Eastern European Yiddish. New York.

Kalmanovitsh, Zelig
1926 "Der yidisher dialekt in kurland", Filologishe shriftn, 1 [= Landoy bukh], 161-188.

Katz, Dovid
1978 "Genetic Notes on Netherlandic Yiddish Vocalism". Department of Linguistics, Columbia University.
1979 "Di ineveynikste klasifikatsye fun di mayrev yidishe dialektn". 53rd Annual YIVO Conference, New York.
1980 "The Wavering Yiddish Segolate: A Problem of Sociolinguistic Reconstruction", International Journal of the Sociology of Language, 24.5-27.

Kaufmann, David
1896 Die Memoiren der Glückel von Hameln. Frankfurt am Main.

King, Robert D.
1980 "The History of Final Devoicing in Yiddish", Herzog et al. 1980: 371-430.

Kosover, Mordkhe

1932 "Vegn yidish fun altn ashkenazishn yishev in erets yisroel", Yivo bleter, 4.43-50.

1966 Arabic Elements in Palestinian Yiddish. The Old Ashkenazic Community in Palestine, its History and its Language. Jerusalem.

Landau, Alfred

1895 "Das Deminutivum der galizisch-jüdischen Mundart", Deutsche Mundarten, 1.46-58.

1901 "Die Sprache der Memoiren Glückels von Hameln", Mitteilungen zur jüdischen Volkskunde, 7.20-68.

1911 & Wachstein, Bernhard, Jüdische Privatbriefe aus dem Jahre 1619 [= Quellen und Forschungen zur Geschichte der Juden in Deutsch-Österreich, 3]. Wilhelm Braumüller: Wien & Leipzig.

Levy, Ernest-Henri

1924 "Langue des Hommes et Langue des Femmes en Judéo-Allemand", Mélanges offerts a M. Charles Andler par ses àmis et ses élèves.[= Publications de la Faculté des Lettres de L'Université de Strasbourg, 21]. Strasbourg & Paris.

Lowenstein, Steven

1969 "Results of Atlas Investigations among Jews of Germany", Herzog et al. 1969: 16-35.

1973-1975 "Di sheyres hapleyte fun yidish in franken", Yidishe shprakh, 32.24-33, 33.37-45, 34.37-43.

1975 "A mayrev yidishe pyese fun onheyb 19tn yorhundert", Yivo bleter, 45.57-83.

Mark, Yudl

1938 "Yidishe anglitsizmen", Yorbukh fun amopteyl, 1.296-321.

1951 "Undzer litvisher yidish", M. Sudarsky et al., eds., Lite, 1.429-472.

1958 ed., Yuda A. Yofe bukh. Yivo: New York.

Mieses, Matthias
1924 Die jiddische Sprache. Eine historische Grammatik des Idioms der integralen Juden Ost- und Mitteleuropas. Benjamin Harz: Berlin & Wien.

Neumann, J.H.
1938 "Notes on American Yiddish", Journal of English and Germanic Philology, 37.403-421.

Niger, Sh.
1913 ed., Der pinkes. Yorbukh far der geshikhte fun der yidisher literatur un shprakh, far folklor, kritik un biblyografye. B. A. Kletskin: Vilna.

Philoglottus [= J. P. Lütke]
1733 Kurtze und gründliche Anweisung zur Teutsch-Jüdischen Sprache. Christoph Matthäi: Freiberg.

Prilutski, Noyakh
1917 Der yidisher konsonantizm [= his Yidishe dialektologishe forshungen, 1 = Noyakh Prilutskis ksovim, 7]. Nayer farlag: Warsaw.
1920 Tsum yidishn vokalizm, 1 [= his Yidishe dialektologishe forshungen, 4]. Nayer farlag: Warsaw.
1921 Dialektologishe paraleln un bamerkungen [= his Yidishe dialektologishe forshungen, 3 = Noyakh Prilutskis ksovim, 9]. Nayer farlag: Warsaw.
1924 Mame loshn [= his Yidishe dialektologishe forshungen, 5 = his Yidishe shprakhvisnshaftlekhe forarbetn, 1]. Kultur lige: Warsaw.
1930 "Yidishe dialektologye", Barikht fun der konferents fun dem yidishn visnshaftlekhn institut opgehaltn in vilne fun 21stn bizn 27stn oktober 1929, Yivo: Vilna, 143-158.
1937 Dialektologishe forarbetn [= his Yidishe dialektologishe forshungen, 6 = Mama loshn, yidishe shprakhvisnshaftlekhe forarbetn, 2]. Yivo: Vilna.

Rée, Anton
1844 Die Sprachverhältnisse der heutigen Juden, im Interesse der Gegenwart und mit besondrer Rücksicht auf Volkserziehung. Hermann Gobert: Hamburg.

Reizenstein, Wolf Ehrenfried von
1764 "Anhang, woraus diejenigen Redens-Arten können erlernet werden, deren sich die Juden in ihrem Umgang gegen einander und sonderlich auf Ross-Märkten bedienen" in his Der vollkommene Pferde-Kenner [unpaginated supplement, following index and preceding diagrams at end of volume]. Joh. Simon Meyer: Uffenheim.

Reyzen, Zalmen
1923 Fun Mendelson biz Mendele. Hantbukh far der geshikhte fun der yidisher haskole literatur mit reproduktsyes un bilder. Kultur lige: Warsaw.
1930 "Di manuskriptn un di drukn fun Itsik Aykhls 'Reb Henokh'", Y Shatzky, ed., Arkhiv far der geshikhte fun yidishn teater un drame, Yivo: Vilna & New York, 1.85-146.

Şaineanu, Lazăr
1889 Studiu Dialectologic asupra Graiului Evreo-German. Eduard Wiegand: Bucharest. [Revised as Sainéan 1901-1902]

Sainéan, Lazare
1901-1902 "Essai sur le Judéo-Allemand et spécialement sur le Dialecte Parlé en Valachie", Mémoires de la Société de Linguistique de Paris, 12.90-138, 176-196.

Sapir, Edward
1915 "Notes on Judeo-German Phonology", Jewish Quarterly Review, N.S. 6.231-266.

Schnitzler, Leopold
1966 Prager Judendeutsch. Ein Beitrag zur Erforschung des älteren Prager Judendeutsch in lautlicher und insbesondere in lexikalischer Beziehung [= Adalbert

Stifter Verein e.V., München, _Veröffentlichungen der Wissenschaftlichen Abteilung_, 12]. Edmund Gans: Gräfelfing bei München.

Schwartz, Rosaline B.

1969 "The Geography of Two Food Terms: A Study in Yiddish Lexical Variation", Herzog et al. 1969: 240-266.

Selig, Gottfried

1792 _Lehrbuch zur gründlichen Erlernung der jüdischdeutschen Sprache für Beamte, Gerichtsverwandte, Advocaten und insbesondere für Kaufleute_. Voss & Leo: Leipzig.

Shatzky, Y.

1936 "Di letste shprotsungen fun der yidisher shprakh un literatur in holand", _Yivo bleter_, 10.232-265.

Shpirn, Tsvi

1926 "Di yidishe shprakh in ungarn", _Filologishe shriftn_, 1 [= _Landoy bukh_], 195-200.

Stalek, R.

1928 "Materialn tsum burgnlender yidish. Folklor un dialekt", _Filologishe shriftn_, 2.265-280.

Stern, Itzig Feitel

1833a _Lexicon der jüdischen Geschäfts- u. Umgangssprache_. München.

1833b _Israels Verkehr und Geist_. F. W. Goedsche: Meissen.

1835 _Schabbes Gärtle vun unnere Leut_. F. W. Goedsche: Meissen.

Tendlau, Abraham

1860 _Sprichwörter und Redensarten deutsch-jüdischer Vorzeit_. Heinrich Keller: Frankfurt am Main.

[Tirsch, L.]
1773 *Nützliches Handlexicon der jüdischen Sprache*. Johann Ferdinand Edlen von Schönfeld: Prague.

Trost, Pavel
1965 "Yiddish in Bohemia and Moravia: the Vowel Question", U. Weinreich 1965: 87-91.

Veynger, Mordkhe
1925 *Forsht yidishe dialektn! Program farn materialn-klayber*. Yidopteyl fun invayskult: Minsk.
1926-1928 "Vegn yidishe dialektn", [*Minsker*] *Tsaytshrift*, 1.181-208, 2-3.613-652.
1929 *Yidishe dialektologye*. Vaysrusisher melukhe farlag: Minsk.

Vilenkin, Leyzer
1931 *Yidisher shprakhatlas fun sovetn-farband, afn grunt fun di dialektologishe materialn vos zaynen tsunoyfgezamlt gevorn durkh der shprakh-komisye fun yidishn sekter fun der vaysrusisher akademye unter M. Veyngers onfirung*. Vaysrusishe visnshaft-akademye, yidisher sekter: Minsk.

Viler, Y.
1924 "Fonetik fun mizrekh galitsishn yidish", *Yidishe filologye*, 1.23-33, 141-151.

Voorzanger, J. L. & Polak, J. E.
1915 *Het Joodsch in Nederland. Aan het Hebreeuwsch en andere Talen Ontleende Woorden en Zegswijzen*. N.V. de erven H. van Munster en zoon: Amsterdam [Photomechanical reprint by H & S Publishers, Utrecht 1974]

Weill, Emmanuel

1920-1921 "Le Yidisch Alsacien-Lorrain", Revue des Études Juives, 70.180-194, 71.66-88, 165-189, 72.65-88 [see also 72.192-202].

Weinreich, Max

1923 Shtaplen. Fir etyudn tsu der yidisher shprakh-visnshaft un literatur-geshikhte. Wostok: Berlin.

1932 "Der minsker shprakh-atlas", Yivo bleter, 4.168-179.

1953 "Roshe prokim vegn mayrevdikn yidish", Yidishe shprakh, 13.35-69. [Reprinted with addendum in Mark 1958: 158-194]

1958 "Bney hes un bney khes in ashkenaz: di problem un vos zi lozt undz hern", Sh. Bikl & L. Lehrer, eds., Shmuel Niger bukh, Yivo: New York, 101-123.

1960 "Di sistem yidishe kadmen-vokaln", Yidishe shprakh, 20.65-71.

1965 "On the Dynamics of Yiddish Dialect Formation", U. Weinreich 1965: 73-86.

1973 Geshikhte fun der yidisher shprakh. Bagrifn, faktn, metodn. Yivo: New York. [partially translated as M. Weinreich 1980]

1980 History of the Yiddish Language. Translated by Sh. Noble with the assistance of J. A. Fishman. University of Chicago: Chicago & London.

Weinreich, Uriel

1951 "Tsu der frage vegn a normirter oysshprakh", Yidishe shprakh, 11.26-29.

1952 "Sábesdiker losn in Yiddish: A Problem of Linguistic Affinity", Word, 8.360-377.

1954a "Is a Structural Dialectology Possible?", Word, 10.388-400.

1954b ed., The Field of Yiddish. Studies in Yiddish Language, Folklore, and Literature. Linguistic Circle of New York: New York.

1958a "Yiddish and Colonial German in Eastern Europe: The Differential Impact of Slavic", American

Contributions to the Fourth International Congress of Slavicists (Moscow, Sept. 1958), Mouton: 'S-Gravenhage, 369-421.

1958b "A Retrograde Sound Shift in the Guise of a Survival: An Aspect of Yiddish Vowel Development", Estructuralismo e historia: Miscellánea homenaje a André Martinet, Biblioteca Filológica, Universidad de La Laguna, 2.221-267.

1958c "Di klangike struktur fun a podolyer reydenish", Mark 1958: 221-231.

1959 & Weinreich, Beatrice, Yiddish Language and Folklore. A Selective Bibliography for Research. Mouton: 'S-Gravenhage.

1960 "Vegn a nayem yidishn shprakh- un kultur-atlas", Di goldene keyt, 37.47-57.

1963 "Four Riddles in Bilingual Dialectology", American Contributions to the Fifth International Congress of Slavists (Sofia, Sept. 1963), Mouton: The Hague, 1.335-359.

1964 "Western Traits in Transcarpathian Yiddish", For Max Weinreich, Mouton: The Hague, 245-264.

1965 ed., The Field of Yiddish, 2. Studies in Language, Folklore, and Literature. Mouton: The Hague.

1968 & Labov, William & Herzog, Marvin I., "Empirical Foundations for a Theory of Language Change", W.P. Lehmann & Y. Malkiel, eds., Directions for Historical Linguistics. A Symposium, University of Texas: Austin & London, 95-195.

1969 "The Geographic Makeup of Belorussian Yiddish", Herzog et al. 1969: 82-101.

Weiss, C. Th.

1896 "Das Elsasser Judendeutsch", Jahrbuch für Geschichte, Sprache und Litteratur Elsass-Lothringens, 12.121-182 [see also 13.171-183, 14.78-82].

Wolf, Meyer
1969 "The Geography of Yiddish Case and Gender Variation", Herzog et al. 1969: 102-215.

YIVO
1928 _Lingvistishe anketes_. _Heft 1_: _Min fun substantiv_. Yivo: Vilna.

Zivy, Arthur
1966 _Elsässer Jiddisch_. Basel.

Zuckerman, Richard
1969 "Alsace: An Outpost of Western Yiddish", Herzog et al. 1969: 36-57.

**** **** **** **** **** **** **** ****
**** **** **** **** **** **** ****